

KOOPERATİFÇİLİK

SAYI: NUMBER : 86

EKİM - KASIM - ARALIK 1989

OCTOBER - NOVEMBER - DECEMBER 1989

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNUNDA YAPILAN
DEĞİŞİKLİKLER (PANELİ) ÖZEL SAYISI

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512. or Associations.

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subject either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conversions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

i. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı: 86

ÖZEL SAYI

EKİM - KASIM - ARALIK 1989

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır
Fiyatı : 5.000.- TL
Yıllık Abone: 20.000.- TL
Yurtdışı: 40.000.- TL

Yazışma Adresi - Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A - Kızılay/ANKARA
Tel: 131 61 25 - 131 61 26

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Hüsnü POYRAZ

Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Yayın Komitesi
Başkan: Prof.Dr. Celâl Er
Raportör: Prof. Dr. Orhan ARSLAN

Üye: Erol DOK
Üye: Alâaddin KORKMAZ
Üye: Dr. Kemâl GÖRMEZ

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Kâmil ÖZDEMİR'in Paneli Açış Konuşması /	6
Paneli Yöneten Prof. Dr. F. Halil ÖRS'ün Açış Konuşması	8
TEBLİĞLER	
Melihat Tavşancıl	12
Esen Figen	17
Kasım Önadım	21
Prof. Dr. Rasih Demirci	25
Yılmaz Edik	31
Mehmet Bağçeci	38
Muammer Niksarlı	41
N. Uğur Küçükaltan	45
Ahilik ve Esnaf Ahlâkı, Dr. Yusuf EKİNCİ	51
Güneydoğu Anadolu Projesi, Serdar SAĞLAM	62

Saygı Değer Kooperatif Severler,

Bu sütunlarda defalarca yazdık, fakat ne kadar fazla yazılsa önemi hiç bir şekilde azalmayan ve gündemden hiç bir şekilde kalkmaması gereken husus, her hangi bir konuda başarıya ulaşmanın sırrının eğitim ve öğretimden geçtiğidir. Gereği gibi ve yeteri kadar eğitilememiş, kooperatifçilik eğitim ve öğretimi yaygınlaştırılmamış bir toplumda bu konuda varılacak yer ve alınacak mesafe belli bir sınırı geçememektedir. Eğitim ve öğretimin pek çok araç ve gereci olmakla beraber en başta geleni ve en önemlisi muhtelif yayınlardır. Bu bakımdan yayınların sayıca ve hacimce çok yapılması, tesirlilik ve kalite açısından tatminkar olması gerekmektedir. Bu konu ile ilgili olarak ve öğünerek ifade etmeliyiz ki, Türkiye' de kuruluşundan beri tam 58 yıldır Türk Kooperatifçilik Kurumu, kooperatifçiliğin yurt dışında gelişmesi ve yayılması için neşriyat yapmakta ve belli bir ölçüde de olsa kamu oyuna etkili olmaya gayret sarfetmektedir.

Sevgili Okuyucular,

Biz yine Türk Kooperatifçilik Kurumunun yayınları konusuna dönersek şunları söyleyebiliriz. Yukarıda ifade etmiştik ki, bizim kurum olarak iki tip yayınıımız bulunmakta, bunlardan birincisi kitaplar, ikincisi de perivodik olarak muntazam bir şekilde neşrettiğimiz dergilerimizdir. Önceki paragraflarda kitaplar üzerinde, çok etraflı bir şekilde olmasa bile belli bir seviyede durulmuştur. İkinci tip yayınlarmız olan dergilerimize gelince; malumları olduğu üzere, bunlar başta 55 yıldır aralıksız olarak yayın hayatına devam eden popüler kooperatifçilik dergisi, kooperatif postası "Karınca" gelmektedir. Karıncamızı takip eden diğer bir yayın organımız ise her üç ayda bir yayınladığımız elinizdeki ilmi araştırma dergimiz "Kooperatifçilik"dir. Kooperatifçilik dergimiz de oldukça uzun bir süreden beri yayın hayatına devam etmekte ve özellikle genç araştırmacıların çalışmalarını, başta kooperatifçilik kamu oyu olmak üzere umumi-efkara iletmektedir.

Bir diğer periyodik neşriyatımız ise yabancı dilde yayınladığımız "Cooperation in Turkey"dir. Bu dergimiz de 11. nüshasını idrak etmiş bulunmaktadır. Türk Kooperatifçilik Kurumumuz bu yayını ile hem kooperatifçilik açısından, hem de tanıtım bakımından dışa açılma düşünce ve gayesiyle hareket etmiş ve bunda da büyük ölçüde başarı kazanmıştır. Çünkü "Cooperation in Turkey" dergisi yurt dışındaki kooperatifçi çevrelerden her geçen gün artan bir şekilde talep edilmektedir.

Bilindiği gibi geçen yıl yayınlamaya başladığımız ve bu yıl bir yaşını geçmiş bulunan "Karınca Kardeş" çocuk dergimizin de yayınlarmız arasında özel bir yeri vardır. Zira bu dergi ile okul çağındaki yavrularımıza daha küçük yaşta kooperatifçilik sevgisi, yardımlaşma ve dayanışma duygusu verilmeye çalışılmaktadır. Yine itiraf etmeliyiz ki, Karınca Kardeş'in çocuklarımıza ulaşmasında bazı ciddi sıkıntılar vardır. Bu sıkıntı ve problemleri aşmak için belli bir müddetten beri araştırmalar yapılmakta ve bunların bertaraf edileceğine de inanmaktayız. Hem karınca kardeş hem de diğer periyodik yayınlarmız, hatta kitap şeklindeki neşriyatımız ile ilgili çalışmalar yapılmakta ve bu konuda hazırlanan rapor Yönetim Kurulunda tartışılarak, yayınlarmızın daha etkili hale getirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Bu hususta ki yardımlarmızı da her zaman beklemekteyiz.

Değerli Okuyucular,

Elinizdeki "Kooperatifçilik" Dergisi 1989 yılının son sayıdır. Bu sayı ile 1989 yılı kapanmakta ve gelecek sayı ile 1990 yılı açılacaktır. Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da yayınlarımızın başarılı ve etkili bir şekilde devam edeceğine olan inancımız sonsuzdur. Fakat burada hemen şunu ifade etmeliyiz ki, bir dergiyi yaşatan, onu etkili kılan, kitlere maleden ve başarıya götüren yayıncıları kadar da okuyucularıdır. Bu bakımdan aziz okuyucularımızın yardım ve teşviklerine her zamankinden daha fazla ihtiyacımız bulunmaktadır.

Elinizdeki sayı, esasen bir özel sayı olarak düşünülmüştü. Fakat bu arada bir iki makale daha konularak dergi zenginleştirilmiştir. Geçtiğimiz yıl Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfımız 1163 sayılı 1969 tarihli kooperatifçilik kanununun değiştirilmesi ve 3476 sayılı 1989 tarihli yeni kooperatifçilik kanunu ile ilgili bir seminer yapmış ve bu seminere konunun uzmanları katılmış, eski ve yeni kanunlar mukayese edilerek tartışılmış ve bu konulardaki görüşler dile getirilmiştir. İşte kooperatifçilik Dergimizin bu sayısında büyük ölçüde bu seminerin tebliğlerine yer verilmiştir. Seminerin açış konuşmasını Vakfın Genel Başkanı ve Kurumumuz Yönetim Kurulu üyesi Sayın Kâmil Özdemir yapmış ve tebliğci olarak da Prof. Dr. Rasih Demirci, Melahat Tavşancıl, Esen Figen, Muammer Niksarlı, Mehmet Bağçeci ve M. Uğur Küçükaltan katılmışlardır. Semineri değerli kooperatifçi ve Kurumumuzun eski genel başkanlarından Sayın Prof. Dr. Fahri Halil Örs yönetmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi elinizdeki sayının ağırlığı bu seminerin tebliğlerine ayrılmıştır. Bu arada muhterem Dr. Yusuf Ekinci'nin "Ahilik ve Esnaf Ahlakı" üzerine bir incelemesi ile genç bilim adamı adayını Serdar Sağlam'ın "Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)" üzerine yaptığı bir tetkik makalesi yer almaktadır. Bu şekilde dergimizin bu sayısı daha da zenginleştirilerek zevkle okunacak hale getirilmeye gayret edilmiştir.

Sevgili Kooperatifçiler,

Hepimizin bilip inandığımız gibi kooperatifçilik bir aşk, inanç meselesi ve gönül işidir. Gerçekten bu konuda amatör bir ruh ve heyecan ile çalışmak gerekmektedir. Aksi halde mesafe almak son derece güçtür. Türk Kooperatifçilik Kurumu da bugüne kadar, şerefli ve başarılı yarım asrı geçen tarihi içinde, meseleyi böyle algılamış ve büyük olmasa bile mütevazı başarılar elde etmiştir. Daha büyük başarılar elde etmek için üstün bir gayret ve azim göstermektedir. Bu konularda da başta üyeleri olmak üzere bütün kooperatif severler ile okuyucularımızın desteğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu duygu ve düşüncelerle Yüce Allah'dan bütün okuyucularımıza sağlık ve mutluluklar diliyor, selam ve saygılarımızı yolluyoruz.

Hoşça kalınız ...!

Kooperatifçilik

PANELİ YÖNETEN Prof.Dr. FAHRİ HALİL ÖRS'ÜN AÇIŞ KONUŞMASI

Sayın Kooperatifçiler ve Değerli Konuklar;

Panelimizin konusu (1163 sayılı Kooperatifler Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu Kanuna iki ek maddenin eklenmesi hakkında Kanun) ile getirilen tādilatın olumlu ve olumsuz yönlerini irdelemek ve bu değişiklikler muvacehesinde kooperatif politikamızın alacağı istikameti tesbit etmek ve varsa yeni değişiklik teklifleri oluşturmaktır.

Panelimize, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, T.Esnaf ve Sanatkârlar Kefalet Kooperatifleri Birliği Merkez Birliği, Pankobirlik, Kent Koop, Türk - Konut, Yol- Koop ve Koop-Kur temsilcileri katılmaktadır. Sayın temsilcilere söz vermeden önce Kooperatif Hukukumuzun kısa bir özetini yapmak ve bugünkü durumuna temas etmekte yarar vardır.

Kooperatif hareketi, insan topluluklarında doğuştan mevcut olan dayanışma, birlik ve beraberlik içinde sosyal ve ekonomik ihtiyaçları, birlik ve beraberlik içinde sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılama çabasının bir kelime ile kooperasyon duyusunun bir aksiyon olarak su yüzüne çıkması demektir.

Kooperatifçilik hareketi XIX.ıncı yüz yılda liberal iktisadi sistem içinde doğan ve ancak bu sistem içinde mâna ve varlığına koruyabilen bir gelişimdir.

Kooperatifler ilk ağızda herhangi bir kanuni temele dayanmaksızın, Devlet otoritelerince korunmaksızın, mevcut örf, âdet ve teamüllere uyularak kurulmuşlardır. Kooperatifçilik fikri ve hareketi ne bir filozofun nede bir politikacının kafasında çıkmıştır. O bir halk teşebbüsü olarak yayılmıştır.

Sanayi ve kapitalizmin kuvvet bulduğu, makinaların insan emeği yerine geçen yeni çağda iktisadi ve sosyal durumları ağırlaşan emekçiler, ekonomik menfaatlarını ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma suretiyle sağlayıp koruma amacı ile var olmuşlardır.

Kooperatif hareket o dönemde hiç bir yerden yardım ve teşvik görmemiş aksine kamu-sal, sosyal hatta siyasal çevreler tarafından yadırganmıştır.

Kooperatif hareket başlangıçta çıkar çevrelerinin direnmesi karşısında pek başarılı olamamışlar ancak ortaya atmış oldukları fikir ve ilkeler, yüz yıldan fazla bir zaman geçmesine, bilim ve teknolojinin bu kadar ilerlemesine rağmen, değerlerini ve uygulama kabiliyetlerini hâla muhafaza eder olmuşlardır.

İlk hareket Avrupa'da sanayinin ilerlemiş olduğu İngiltere'de görülmüştür. İngiltere'de Tüketim Kooperatifleri, Fransa'da Üretim Kooperatifleri, Almanya'da Kredi Kooperatifleri, İtalya'da Emek Kooperatifleri olarak güç kazanmışlar ve bu tür kooperatifler o memleketlerin iktisadi ve sosyal şartlarına göre ve üyelerin mesleki ve geçim ihtiyaçlarına cevap vermek üzere inkişaf etmişlerdir.

İngiltere'de Roçdell öncülere (Pionnier de Rochdale) inin başlattıkları ve ilân ettikleri ilkeler tarihi olan 21 - Aralık - 1844 den 8 yıl sonra 7 - Ağustos - 1852 tarihinde Kooperatifçilik ile ilgili ilk kanun çıkarılmış ve bazı değişikliklerden sonra 1893 tarihinde son şeklini bulmuş ve halen uygulanır olmuştur. Son derece liberal ve genel olan fakat kooperatifçilik prensip ve ilkelerini açıkça taşımayan hele hiç bir cezai müeyyideye yer vermemiş olan bu kanun, kooperatiflerin doğmasına ve yaşamalarını rahatlıkla sürdürmelerine yararlı bir ortamı getirmiştir. Kooperatifler daha ziyade akdi esaslara göre kurulmakta, sorunlarını tüzük ve yönetmeliklerle hal etmektedirler.

Kooperatifler için, bugün İsveç, Norveç, Danimarka Hollanda, Finlandiya, İtalya, Fransa, İsviçre, Avusturya ve Almanya gibi Avrupa memleketleriyle Avusturalya'da; Japonya, Çin, Hindistan gibi Asya memleketlerinde yüz yılı geçen bir süredenberi özel kooperatifler kanunları bulunmakta ve kooperatif eğitimi ve literatürü geniş bir yer tutmaktadır.

Bize gelince:

Bir Tarım kuruluşu olarak 1863 yılında Mithat Paşa'nın Niş eyaleti Prot kasabasında meydana getirdiği kendine özgü (Memleket Sandıkları) ile sonraları adı 1883 tarihinde (Menafi Sandıkları)na çevrilen bu müesseseler birer nizamnameye deyanmışlar ve 1888 tarihinde kurulan Ziraat Bankasının nüvesini teşkil etmişlerdir.

Cumhuriyetten sonra 1923 tarihinde çıkarılan (İstihsal Alım ve Satım ortaklık nizamname numunesi) ni mahiyeti itibariyle tam bir kooperatifçilik hukuku olarak kabul edilme-se bile; yine bir anlam taşımaktadır.

Osmanlı döneminde Tanzimat-ı Hayriye'nin ilk yaptığı islâhat arasında 1850 tarihinde (Kanunname-i Ticaret) adı altında bir ticaret kanunu kabul edilmiştir. O zamana kadar ticari ihtilaflar Hukuku örfiye ve ticari âdetlere göre hal olunmaktaydı. Fransızlar'ın 1807 tarihli (15 - Eylül - 1807) Kara Ticaret Kanunundan naklen tercüme suretiyle alınan ve 75

TEBLİĞLER

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNUNDA, 3476 SAYILI KANUNLA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE YENİ DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ

Melahat Tavşancıl(*)

I – GİRİŞ:

Bilindiği gibi, kanunlar genel ve soyut düzenlemelerdir. Bu nedenle Kooperatifler Kanununda yapılan bazı değişikliklerin de uygulamada tereddütlere yol açması kaçınılmazdır. Bu tereddütler zaman içinde ilgili Bakanlıkların uygulamaları, doktrin, ilgili kişi ve kuruluşların katkıları ve mahkeme kararlarıyla giderilecektir. Ancak değişikliklerin ve genel olarak kooperatifler kanunu düzenlemelerinin beklenen amaçlara tam olarak hizmet edebilmesi için ; kooperatif ortaklarının kendi sorunlarına sahip çıkması ve kanunların kendilerine verdiği yetkileri kullanabilmesi, ayrıca kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi gerekmektedir. Kooperatifçilikle ilgili kamu ve özel kuruluşlara Kooperatifler Kanununun iyileştirilmesi yanında, bu açıdan da önemli görevler düşmektedir.

Bu toplantının, kooperatifçilik sorunlarının derli toplu tartışılması ve değişikliklerin olumlu ve olumsuz yönlerinin belirlenmesi açısından, çok yararlı olacağı kuşkusuzdur.

II – DEĞİŞİKLİKLERİN OLUMLU YÖNLERİ :

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabi kooperatifler içinde, konut yapı kooperatiflerinin sayı sal ve işlevsel bir ağırlığı bulunmaktadır. Toplu konut uygulamasının başlamasıyla bu kooperatiflerin hızla çoğalması, bunların sorunlarının kamuoyuna yansımaları

(x) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü Kontrolörü.

neden olmuş ve kooperatifler kanunu hükümleri bu sorunların çözümünde veya önlenmesinde yetersiz kalmıştır. Bu şartlar kaçınılmaz olarak, kanun değişikliğinin daha çok yapı kooperatiflerinin sorunlarına yönelik olması sonucunu doğurmuştur.

Getirilen değişikliklere maddeler itibariyle baktığımızda;

1 - Ortaklığın devrinin yönetim kurullarının insiyatifinden çıkarılarak serbest bırakılması, ortağa kooperatife yatırdığı paranın değer kaybetmesinden kaynaklanan zararını karşılama olanağı yaratmış, ortaklığın devri işleminden, kooperatif tüzel kişiliğinin veya yöneticilerinin hakkaniyete aykırı bir şekilde menfaat temin etmeleri önlenmiştir.

2- Kooperatif ortaklığından çıkarılma nedenlerinin anasözleşmede açıkça gösterilmesi gerektiği ve bu nedenler dışında kişinin ortaklıktan çıkarılamayacağı şeklindeki hüküm kooperatif ortaklarının , "haklı sebep" gibi subjektif bir kavrama dayanılarak ortaklıktan çıkarılmasının önlenmesi bakımından, olumlu bir değişikliktir.

Yine yapı kooperatiflerinde çıkarılan ortak mahkeme veya genel kurul kararıyla ortaklığa dönse dahi, çıkarılma kararı kesinleşmeden yerine yeni ortak alınması nedeniyle konut veya işyeri alamaması durumu ortaya çıkmakta, ortaklıktan çıkarılma kararı kesinleşinceye kadar ortak genel kurullara katılamamakta ve kooperatifte bu süre içinde ortaktan ödeme talep edememekte idi.

Bu sorunların çözümü açısından, haklarındaki çıkarılma kararı kesinleşmeyen ortakların yerine yeni ortak alınmayacağıının, ortakların, ortaklık hak ve yükümlülüklerinin çıkarılma kararı kesinleşinceye kadar devam edeceğinin hükme bağlanması yerinde bir değişiklik olarak değerlendirilmelidir.

3- Özellikle parasal yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, kanun ve anasözleşme hükümlerine göre ortaklıktan çıkarılma nedenidir. Bu durumda yükümlülüklerin yerine getirilmemesinin ortağın genel kurula katılmasını engelleme gibi ikinci bir yaptırıma bağlanması gerekli olmadığı gibi, bu hüküm kooperatif yönetimlerince hazırlanmış listelerin düzenlenmesi sırasında keyfi veya hatalı olarak uygulanmakta idi. Yine özellikle yapı kooperatiflerinde bir ortağın ortaklığa kaydından itibaren 6 ay genel kurula katılamaması, önemli genel kurul kararlarının küçük bir ortak grubunca alınması gibi sakıncalı sonuçlara sebep olabilmekteydi.

Bu açılardan baktığımızda genel kurula katılma şartlarında getirilen değişikliklerin yerinde olduğunun kabulü gerekmektedir.

4- Kanunu 42. maddesine yapılan ilavelerle genel kurullara başka organlara devredilemeyecek bazı yetkiler verilmiştir.

Bunlar; gayrimenkul alımında ve satımında takip edilecek usul ile alınacak gayrimenkulün niteliğini, yerini ve azami fiyatını, satılacak gayrimenkulün asgari fiyatını belirlemek, imalat ve inşaat işlerinin yaptırılma yöntemini belirlemek ve yapı kooperatifinin ortak sayısı ile yapılacak konut veya işyeri sayısını belirlemektir.

Bu düzenlemeden önce kooperatif ortaklarının, özellikle yapı kooperatiflerinde, temel faaliyet konuları olan gayrimenkul alımı, satımı ve inşaatların yaptırılmasında, yönetim kurullarının emri vakilerini kabul etmek dışında yapabilecekleri bir şey bulunmamakta, ayrıca kooperatiflere konut ve işyeri sayısının üzerinde ortak kaydedilerek bir çok kişinin mağduriyetine sebep olunmaktaydı.

Gayrimenkul alımı konusunda genel kurula yetki verilmesi eleştirilmektedir. Ancak burada genel kurulun alınacak gayrimenkulu tam olarak belirlemesi gerekmeyip, bazı kıstaslar belirlemesi yeterli bulunmaktadır. Yıllarca, konut yapılmaya elverişli olmayan arazilerin fahiş fiyatlarla alınıp, binlerce kooperatif ortağının mağdur edildiği de düşünülürse, koope-

Kanun değişikliğinden sonra ciddi eleştiriler getirilmemiş olması, ilgili kişi ve kuruluşların bu konuda fazla hazırlıklı bulunmadığını göstermiştir.

Mevcut düzenlemelerin doğru olarak anlaşılıp uygulanması için ise, vasıflı eleman çalıştırılabilecek mali imkana sahip ilgili kuruluşların vatandaşlara ücretsiz danışma hizmeti vermesinin büyük yararı olacaktır.

Kooperatiflerin sağlıklı işleyebilmesi için ortakların haklarını zamanında ve yerinde kullanmasının yanında, kooperatif organlarında görev yapan kişilerin doğru bilgilendirilmesinin büyük önemi bulunmaktadır. Bu hususların temin edilmesi kooperatif organlarının işlevlerine uygun olarak çalışmasını da sağlayacaktır.

Bu nedenlerle, ilgili kamu ve özel kuruluşların kooperatifçilik eğitimi konusunda çalışma yapması gerekmektedir.

V – DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ :

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu zaman içinde, mahkeme kararlarıyla, doktrinle ve uygulamalarla desteklenmiş, bu anlamda ülkemizde bir kooperatif hukuku önemli ölçüde oluşmuş bulunmaktadır. Bu nedenle, Kooperatifler Kanununun kooperatiflere yeni bir işleyiş tarzı getirecek şekilde tamamen değiştirilmesi oluşan kooperatif hukukunun ve geleceğinin de yok edilmesi anlamına geleceğinden, temel işleyiş ve yerleşmiş maddeler korunmalıdır.

İhtiyaçtan doğacak kapsamlı değişiklikler yapılırken, kanun sistematığının sağlanması amacıyla kanun tamamen değiştirilse dahi, yerleşmiş maddelere içerik itibarıyla kanunda yer verilmelidir.

Bu genel yaklaşım içinde, yapılması gerektiği düşünülen en önemli değişiklikler kısaca şu şekilde sıralanabilecektir;

1- Konut kooperatiflerinde ortakların, konut tipleri dışında gruplandırılmasına, kooperatiflerce kısım kısım konut yapılmasına izin verilmemelidir.

2- Çıkan ve çıkarılan ortağın kooperatifteki alacak ve haklarının geciktirilmeden ödemesi için düzenlemeler yapılmalıdır.

3- Kooperatifin belirli sayısal ağırlıktaki ortağına, biraraya gelerek kooperatifi özel denetçilere denettirebilme yetkisi verilmelidir.

4- Kanun değişikliği ile gündemde olmaksızın görüşülecek konuların genel kurul sırasında gündeme dahil edilebilmesi için getirilen, ortakların 1/10'unun görüşmelere geçilmeden önce yazılı önerge vermesi mecburiyeti, kaldırılmalıdır.

5- Kooperatiflerin tasfiyesinin, belirli şartlar altında basitçe gerçekleştirilmesi imkânı sağlanmalıdır.

6- Kooperatif üst kuruluş genel kurullarında, ortakların temsili konusunda açık düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

7- Kooperatiflerin tutmakla zorunlu oldukları defterlere kooperatifler kanununda yer verilmesi ile defter, belge ve varlıkların devir teslim mükellefiyetinin düzenlenmesi yararlı olacaktır.

8- Denetçilerin görev ve yetkilerinin derli toplu açık bir şekilde belirlenmesinde fayda bulunmaktadır.

9- Yönetim kurulunun hukuki sorumluluğu ve ibra konusunun Türk Ticaret Kanunu hükümlerine gidilmesine gerek kalmayacak şekilde, kooperatif kanunu içinde düzenlenmesi faydalı olacaktır.

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNU DEĞİŞİKLİĞİ

Esen Figen (*)

I – KANUN DEĞİŞİKLİĞİNİN OLUM YÖNLERİ

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu 1969 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, çıkarıldığı yıldaki şartlar gözönüne alındığında Kooperatiflerimizin gelişmesinde büyük bir boşluğu doldurmanın yanında önemli mesafelerin alınmasında yardımcı olunmuştur. Nitekim kooperatiflerimizin üst kuruluşlarını kurabilmeleri 1163 sayılı kooperatifler kanunu ile mümkün olmuştur.

Bu gün ülkemizde muhtelif sektörlerde hizmet vermek maksadıyla 1163 sayılı kooperatifler kanununa göre kurulmuş 24 çeşitli 60 binin üzerinde kooperatif vardır. Kooperatiflerimizin sayı yönünden bu kadar fazla olmalarına rağmen üzülecek söylemek gerekir ki Ülke Ekonomisine sağladıkları katkı istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu demektirki kurulan kooperatifler ve birlikler sosyal ve ekonomik yönden sıhhatli bir yapıya kavuşamamıştır.

Ayrıca kurulan kooperatiflerin bazıları kötü niyetli yöneticilerin elinde amacından

(x) Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü.

uzaklaşmış kendilerine ümit bağlayan ortakların iyi niyetlerinin istismar edilmesine sebep olmuştur. İşte bu sebeplerle 102 maddeden ibaret olan 1163 sayılı kooperatifler kanununun günümüz ihtiyaçlarına cevap vermediği görülerek 25 maddesi değiştirilmek, 2 Ek ve 3 Geçici madde eklenmek suretiyle 6.10.1988 gün ve 3476 sayılı kanun yürürlüğe konmuştur.

1163 Sayılı kanuna göre kurulan özellikle tarımsal amaçlı kooperatifler üst birlikler şeklinde teşkilatlanmalarını arzu edilen şekilde gerçekleştirememişlerdir. 1163 sayılı kooperatifler kanunu birliklerin faaliyet bölgelerine sosyal ve ekonomik etkinlikleri olacak şekilde kurulmasına imkan vermemektedir. 7 kooperatifin birleşmesi ile ilçe seviyesinde dahi birlik kuruluşu gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde çok sayıda Birlik kuruluşuna gidilmesi, kurulan birliklerin ekonomik yönden güçsüz olmasına ve dolayısıyla çevresine faydalı olmadığı gibi kendi aralarında rekabete düşmelerine de meydan vermektedir. Diğer taraftan, kuruluşu kolayca gerçekleştirilen ekonomik yönden güçsüz, herhangi bir faaliyeti bulunmayan veyahut da amacından uzaklaşmış kooperatifler hukuki varlıklarını uzun süre devam ettirmektedirler. Bu durum kooperatifçilik açısından kötü örnek teşkil etmekte ve kooperatifçiliğimizin gelişmesini engellemektedir. Bütün bunlar adeta bir kooperatif enflasyonunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1163 sayılı kooperatifler kanununda yapılan değişikliklerle kooperatif ve üst kuruluşların sıhhatli bir şekilde teşkilatlanmaları ve ekonomik yönden güçlü bir yapıya kavuşmaları sağlanmış olacaktır.

Şöyle ki; aynı çalışma konularına sahip kooperatifler arasında ilgili Bakanlığın belirlediği bölgelerde birden fazla kooperatif birliği kurulamayacağı gibi, yine aynı çalışma konularına sahip kooperatif birliklerinin de birden fazla Merkez Birliği kuramayacağı hükmü getirilmiştir. Diğer taraftan üç yıl olağan genel kurulunu yapmaması, amacına ulaşma imkanının bulunmadığının ilgili Bakanlıkça tesbiti halinde kooperatiflerin dağılacağı, ayrıca konut kooperatiflerinin anasözleşmede belirtilen işleri gerçekleştirmesi halinde ayrılacağı hükümleri getirilmiştir.

Kooperatif ve Birliklerin ekonomik yönden güçlü bir yapıya kavuşa bilmesi için evvelce 100 TL. olan bir ortaklık payının değeri 10.000 liraya çıkarılmış kooperatife girecek ortakların en fazla 1.000 pay olarak 10 milyon TL.ye kadar sermaye yüklenebilme imkanı getirilmiştir. Üst kuruluşlara gidişte ise sermaye tavanı serbest bırakılmıştır. Ayrıca, sermayeyi teşvik için ortakların sermaye paylarına Devlet tahvillerine verilen en yüksek faiz hadini geçmemek şartıyla faiz verilebileceği ve ortak dışı işlemlerden elde edilen karın ortaklara sermaye payları oranında dağıtılacağı hükmü getirilmiştir.

Anayasamızın da emrettiği gibi kurulan kooperatiflerin ortaklarına faydalı bir şekilde faaliyet gösterebilmesi için denetim yetkisi artırıldığı gibi kooperatif Merkez Birliklerinin, bunların kurulmadığı hallerde birliklerin kendisine bağlı birimleri denetleyeceği ve Merkez Birliklerinin kooperatiflerin eğitim ihtiyacını karşılayacağı hükmü getirilmiştir.

Ayrıca kooperatiflere kredi veren kamu kuruluşları, belediyeler ve ilgili bakanlıklara teknik özellikler ve kalite açısından denetim yapmak yetkisi getirilmiştir. Yeni kanun ile siyasi faaliyet yaşağının kapsamı genişletilmiş ve ayrıca Genel Güvenlik, Asayiş ve Kamu düzenini bozmaya yönelik faaliyetler de yasak kapsamına alınmıştır.

Tarımsal amaçlı kooperatifler yönünden yeni kanun ile getirilen en önemli yenilik;

Bunların yatırım faaliyetlerinin Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığınca düzenlenen Yönetmelik esasları dahilinde bütçeden ayrılacak ödenekler yoluyla düşük faizli kredilerle desteklenebileceğidir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun ceza yönünden her hangi bir yaptırım gücü bulunmamaktadır.

Yapılan kanun değişikliği ile kanunda yer alan görevlerini yerine getirmeyen kooperatif ve birliklerin yöneticilerinin fiilin önemine göre bir aydan iki yıla kadar hapis ve ellibin liradan bir milyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacağı, yine kanunda yer alan görevleri yerine getirmeyen Kooperatif ve Birliklerin Denetim Kurulu Üyelerinin suçun önemine göre bir aydan altı aya kadar hapis ve ellibin liradan beşyüzbin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

Ayrıca, siyasi faaliyet yasağı ile ilgili hürriyeti bağlayıcı cezaların paraya tahvil edilemeyeceği belirtilmiştir.

1163 sayılı kanunda yapılan değişikliklerle; sayıları süratle artan yapı kooperatiflerinin, kötü niyetli yöneticilerin eline düşmesi önlenerek samimi vatandaşlarımızın istismar edilmesi giderilmiş olacaktır. Dolayısıyla ortakların hak ve menfaatlerinin kötü niyetli yöneticilere karşı korunması sağlanmış olacaktır.

II – DEĞİŞİKLİKLERİN OLUMSUZ YÖNLERİ

1163 Sayılı kanunun 46. maddesinde değişiklik yapılacak "Dörtten az olmamak üzere ortakların en az 1/10'u tarafından genel kurul toplantısından en az 20 gün önce yazılı olarak bildirilecek hususların gündeme konulması zorunludur." hükmü getirilmiştir. Ancak bu değişiklik Genel kurullarda işlemeyecek durumdadır. Türk Ticaret kanunundan faydalanılarak Genel Kurulun yerinin, yapılış tarihinin ve gündeminin Ticaret Sicili Gazetesinde ilan tarihi ile toplantının yapılış tarihi arasında 15 günlük süre bulunması gerekmektedir. Böyle olunca 20 günlük süre henüz gündem belli olmadığından 15 güne nazaran erken bir süre olmaktadır.

3476 sayılı kanunun 3. Geçici maddesinde intibakla ilgili olarak "Halen kurulmuş ve faaliyette bulunan kooperatifler, anasözleşmelerini iki yıl içerisinde bu kanun hükümlerine intibak ettirmek zorundadırlar. Bu hususa riayet etmeyen kooperatifler dağılmış sayılır" hükmü getirilmiştir. Bu şekilde kooperatiflere yeni kanuna intibak için hüküm getirilmesine rağmen kooperatif üst kuruluşların ayrıcalık tanınmak suretiyle kanunun 2. geçici maddesinde " Bu kanunun yürürlük tarihinden önce tüzel kişilik kazanmış olan kooperatif üst kuruluşları bu kanun hükümlerine göre kurulmuş sayılır" denmiştir. Bu durum ortaklarına fayda sağlamayan, amacından uzaklaşmış bazı kooperatif üst kuruluşlarının devamını temin etmektedir.

III – DEĞİŞİKLİKLER İŞİĞİNDA KOOPERATİFÇİLİK POLİTİKAMIZ

Bakanlığımız öteden beri politika olarak kırsal alanda tek tip, çok amaçlı kooperatiflerin kurulup gelişmesini benimsemiş bulunmaktadır. Değişik anasözleşmelerle, değişik konu ve isimlerde kooperatiflerin kurulmasının dağınıklığa ve kaynak ısrafına sebep olacağı kanaatine varılmıştır.

1163 sayılı kooperatifler kanuna göre kırsal alanlarda tarımsal amaçlı, Bakanlığımız görev kapsamı içerisinde 9 çeşit kooperatif kurulmuş bulunmaktadır. Bu durumun dağı-

nıklığa sebep olmak suretiyle kooperatif enflasyonunu yarattığı görülerek benzer konuda faaliyet gösteren kooperatiflerin birleşmesi hedef alınarak 9 çeşit kooperatifin anasözleşmeleri yeniden hazırlanmış ve evvelce yürürlükte bulunan anasözleşmelerden bazıları birleştirilerek Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin kuruluşları 4 Anasözleşmede toplanmıştır.

Bunlar;

- 1 - Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri,
- 2 - Su Ürünleri Kooperatifleri,
- 3 - Sulama Kooperatifleri
- 4 - Pancar Ekicileri Kooperatifleridir.

3476 Sayılı Kanun; kooperatif birliklerinin ekonomik yönden güçlü olması maksadıyla, aynı çalışma konularına sahip kooperatiflerin birlik kuralabileceğini ve ilgili Bakanlığın belirlediği bölgelerde aynı çalışma konularına sahip kooperatiflerin birden fazla birlik kuramayacağını hükme bağladığından aşağıda belirtilen konularda faaliyet gösteren kooperatif birliklerine ait örnek anasözleşmeler hazırlanmıştır.

- 1 - Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği,
- 2 - Hayvancılık Kooperatifleri Birliği,
- 3 - Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği,
- 4 - Ormancılık Kooperatifleri Birliği,
- 5 - El Sanatları Kooperatifleri Birliği,
- 6 - Sulama Kooperatifleri Birliği,
- 7 - Tarım Kooperatifleri Birliği.

yapılan bu düzenlemeler ile ekonomik yönden güçsüz ortaklarına faydalı olmayan kooperatiflerin dağılacağı, bazı kooperatiflerin de birbirleriyle birleşmek suretiyle daha güçlü yapıya kavuşacakları düşünülmektedir. Diğer taraftan kooperatif birliklerinin kuruluşu gönüllü ve ihtiyaçtan doğacak, dolayısıyla ortaklarına hizmet götürmekten başka bir maksatları olmayacaktır.

IV – VARSA DEĞİŞİKLİK TEKLİFLERİ

Ülkemizde kooperatiflerin kuruluş ve işleyişi 5 değişik kanun için düzenlenmektedir. Her kanunda kuruluş, organlar, sermaye, muafiyet kapsamı yönünden birbirlerine nazaran farklılıklar bulunmakta bu da kooperatif çeşitleri arasında ayrıcalıklara sebep olmaktadır.

Bu itibarla uzun vadeli çözüm olarak bütün kooperatiflerin bir kanun çerçevesinde toplanarak farklı uygulamaların ortadan kaldırılması yerinde görülmektedir. Bu sağlanamadığı takdirde yalnızca tarımsal amaçlı kooperatiflerin kuruluş ve işleyişlerinin bir kanun çerçevesinde toplanarak tek bir kuruluş tarafından yönlendirilmesi yoluna gidilmelidir.

Kısa vadeli çözüm olarak; 3476 sayılı kanuna intibak mecburiyetinin kooperatif üst kuruluşları içinde getirilmesi, 46. Madde de yer alan ortaklar tarafından gündeme ilave yapılması için 20 gün önceden müracaat mecburiyetinin 10 güne indirilmesi yanında, 1163 sayılı kanunun muafiyetlerle ilgili maddesinde değişiklik yapılarak Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri için tanınan sınırsız muafiyetlerin kıt imkânları sahip kırsal alandaki kooperatifler için getirilmesi yerinde görülmektedir.

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNU'NU KISMEN DEĞİŞTİREN 3476 SAYILI KANUNUN GETİRDİKLERİ YENİLİKLER VE OLUMSUZ YÖNLERİ

Kasım Önadım (*)

GENEL DURUM

Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfının, bu paneli düzenlemesi ve bize lütfedip konuşma zemini hazırlamasına, teşekkür ediyor yüksek heyetinize saygılar ve sevgiler sunuyorum.

Konumuz gayet açıktır. T.B.M.Meclisince 6.11.1988 tarihinde kabul edilen ve Resmî Gazetenin 19970 sayılı nüshasında yayımlanarak 25.10.1988 tarihinde yürürlüğe giren 3476 sayılı Kanunun getirmiş bulunduğu yenilikler, olumsuz yönleri ve değiştirilmesi gereken maddeleri hakkında, düşündüklerimizi bu panel vesilesiyle arz ve ifade etmektir. Konuya girmeden evvel bir kanun tasarısının hazırlanmasına ve takip edilen yolun seçilmesi hususundaki düşüncelerimizi arz ve ifade etmeye çalışacağız.

Kanunlar evvela kamuoyuna benimsetilmeli, temayül yoklamaları yapılmalı ve ondan sonra tasarı haline getirilip mercine intikal etmelidir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun tasarı olarak ele alınması, T.B.M. Meclisine intikalinden sonra takip edilen yolun ve metodun neler olduğunu kısaca ifade etmeye çalışacağım.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu tasarı olarak ele alınmadan evvel, Türk Kooperatifçilik Kurumunda istişare nitelikte iki toplantı yapılmıştır. Bundan sonra daha evvelce hazırlanan tasarılar toparlanmış üç aylık bir çalışmadan sonra, yeni bir metin hazırlanarak T.B.M.Meclisine tarafımızdan verilmiş ve iki adet kanun tasarısı da günün Başbakanı ziyaret edilerek, böyle bir tasarının tarafımızdan hazırlanarak Millet Meclisi Başkanlığına verildiği ifade edilmiştir.

Kanun metninin tasarı haline gelmesinde ilk çalışmalar, kurumun o günkü başkanı Nusret UZGÖREN, Celal UZEL ve Avukat İbrahim DOĞAN katılmışlardır.

Bundan sonra; Millet Meclisi Başkanlığına tarafımızdan bir önerge verilmiş, Tasarının bir geçici komisyonda görüşülmesi talep edilmiştir. Geçici komisyon 20.1.1967 tarih ve Millet Meclisinin 34 ncü birleşiminde kurulmuş ve 15.3.1967 tarihinde toplanarak arasından başkanlığa Bursa Milletvekili Kasım Önadımı, sözcülüğüne de Burdur Milletvekili İsmail Hakkı Boyacıoğlunu seçerek çalışmaya başlamışlardır.

Tasarı konuşmaya başlanılmadan evvel, geçici komisyon kooperatifçilikle alakalı bu hususta ihtisası olan kurum ve kuruluşları 12 toplantısına davet etmiştir.

Geçici komisyon 12 celse toplanmıştır. Bu toplantılar 4 aya yakın bir süre devam et-

* Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği Genel Başkanı

miştir. Tasarı üzerinde 76 saat çalışılmış, 102 maddelik tasarının 82 maddesinde değişiklik yapılmıştır. Çalışmalarını tamamlayan geçici komisyon, 15 sayfalık raporunu hazırlamış ve 1 nci maddesinde aynen aşağıdaki görüşlere yer verilmiştir.

MADDE: 1- Bütün Türk vatandaşları kooperatif kurmak hakkına sahiptir. Kooperatiflere girmek ve çıkmak herkesin ihtiyarındadır. Bir kimse dilediği nisbette sermaye koymak ve dilediği müddet muamele yapması kendi arzusuna bağlıdır. Kooperatif ortakları aralarındaki münasebetleri anasözleşmelerle düzenlerler. Tasarı hiçbir zorlayıcı hüküm getirmedigi gibi; bu kuruluşların Hükümet emri ile yukardan aşağıya idare edilme görüşünü reddetmektedir. Buna göre kooperatifler hür nizam içinde serbest teşebbüs gücünü desteklemek, toz haline gelmiş küçük sermayelerin birleşerek bir özel sektör kaynağı yaratan müesseseler olarak çalışacaklardır.

Toplantıya davet edilen kurum ve kuruluşların adları aşağıdadır.

TARIM BAKANLIĞI	: Hasan Tahşin EROL (Paz.Dairesi Şb.)
TİCARET BAKANLIĞI	: Orhan İNAN (Teşkilatlan. Umum Md.)
ADALET BAKANLIĞI	: Gündüz Yayço (Hâkim)
KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	: Mesut Başkaya (Koopera.Dairesi Bşk.)
T. ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	: Yaşar Erkenoz (Müşavir) Teoman Tangör (Vazifeli Memur) Ömur Ünlü(Vazifeli Memur)
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU	: Nusret Uzgören (Başkan) Nucet Gökalp Mülayim İbrahim Doğan Celâl Uzel
T. Halk BANKASI	: Sıtkı Özan (Umum Müdür Huavini) Türkan Özlük
T.C. ZİRAAT BANKASI	: Cevat Akyol (Kooperatifler Müdürü) Ayhan Erol(Kooperatifler Müdür Mv.)
T.ÇİFTÇİ TEŞEKKÜLLERİ FEDERASYONU	: Burhanettin Anipaşaoğlu (Y.K.Üye)
ANKARA ESNAF KEFALET KOOPERATİFİ	: Abdullah Caner (Başkan)
CANKAYA ESNAF KEFALET KOOPERATİFİ	:Fehmi Genç (Başkan)
TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ	.....
TÜRK İŞ KONFEDERASYONU	.....
TÜRKİYE TİCARET ODALARI SANAYİ ODALARI VE BORSALAR BİRLİĞİ	.....
ESNAF KEFALET KOOPERATİFLERİ BİRLİK KOOPERATİFİ	.....

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 9.2.1966 tarihinde Millet Meclisi Başkanlığına verilmiştir. Ticaret Komisyonu 30.6.1967 de konuyu rapora bağlamış ve 30.6.1967 de Millet Meclisi Başkanlığına göndermiştir. Millet Meclisi 24.4.1969 da kanunun müzakerelerini tamamlamış ve Cumhuriyet Senatosuna sevk etmiştir. Kanun Resmi Gazetede 10.5.1969 tarihinde yayınlanmış ve 1163 numarayı olarak yürürlüğe girmiştir. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu bir geçici maddeyle kooperatiflere iki yıl intibak süresi tanımıştır.İntibak için iki yıl yetmediğinden, bir maddelik bir Kanun teklifi 16.11.1971 senesinde Millet Meclisince kabul edilmiş ve 17.11.1971 tarihinde yayınlanmıştır. Bu kanun 1496 numarayı almıştır. Kanunda Ulusu Hükümeti zamanında,yayınlanmıştır. Bu kanun 1496 numarayı al-

mıştır. Kanunda Ulusu Hükümeti zamanında,yapı kooperatifleri ile alakalı küçük bir değişiklik yapılmış ve ilk ciddi değişiklik 19 ncu maddenin tadiliyle 12.6.1987 yılında yapılmış ve 3381 numarayla neşredilmiştir.

Türkiyede ilk defa çıkarılan ve 1969 da yürürlüğe giren müstakil bir kooperatifler kanununun, tasarının hazırlanışı Millet Meclisinde müzakeresi ve Meclis genel kurulundan kabulünden sonraki safhası kısaca bundan ibarettir.

9.2.1966 da Meclise verilen bu Kanun geçirdiği safhalar dikkate alırsa 24.4.1969 da kabul edilmiştir. Geçen süre dört yıla yakındır.

Bugün üzerinde görüşlerimizi ifadeye çalıştığımız 3476 numaralı Kanun ise, 15.5.1988 günü 07/101-2173-02870 sayı ile Hükümet tarafından Meclise sevk edilmiştir.

DEĞERLİ DİNLEYENLER

Bu tasarı hazırlanırken ilk günden beri, ilgi duyanlardan ve kamuoyundan itina ile gizli tutulmuştur. Tasarının hazırlandığı duyulursa bu iş engellenir kuşkusuna yapılmış ve buna itina gösterilmiştir. Tasarı Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının görevlendirdiği, şahıslar tarafından hazırlanmış bulunmaktadır.

Bizim böyle bir tasarının hazırlandığını, tasarının Hükümetten Meclise intikal ettirilmesine karar verdiği günün akşamı, Televizyon Haberlerinde Devlet Bakanı Mehmet YAZAR'ın Beyanatından haberimiz olmuştur.

Tasarı bizim elimize bu beyanattan sonra geçmiş, Başbakan Turgut ÖZAL'ın 1 Mayıs pazar günü yapmış buldukları (Esnaf ve Sanatkarlar Zirvesinde) Kanun tasarısı tarafımızdan eleştirilmiştir. Tasarının eleştirilen en önemli maddeleri; 4,5,38,78 ve ek 2 nci maddesidir. 4 ve 5 nci maddeleri, tip anasözleşmeleri öngören, bu tasarı kooperatifçiliğimizi hürriyeten mahrum bir hale sokmaktadır. Bu teşebbüs Türk kooperatifçiliğinde tam bir irtica hareketidir. 1935 yıllarına dönüş hevesleridir. Bu anlayış kooperatiflerimizi 54 sene öncesine götürme teşebbüsüdür. Bu görüş modern kooperatifçilikten, hür kooperatiften kopma ve anlamsız bir görüşü savunma gayretidir.

Ciddi bir kooperatifçi buna razı olamazdı;(1 Mayıs günü Başbakanın yaptığı zirve toplantısında, konu tarafımızdan gündeme getirilmiş ve Sayın Başbakanın bilgisine sunulmuştur.)

Başbakan; bu konuşmamızın üzerine Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanına hitaben, Hüsnü Bey arkadaşları dinlediniz (Biz ademi merkezietten yanayız merkezietçi görüşün sahibi değiliz) burada konuşan arkadaşlarımızı davet et, bu tasarımı düzelt diye Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanına emir vermiştir.

3 Mayıs 1986 de, Tarım Bakanlığımıza davet edildik, bu toplantıya Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürü Nevzat Cizre'de katıldı. Bu toplantıda da, görüşlerimizi ifade ettik ve Merkez Birliklerin teftiş yetkisi verilmesi konusunu da, teklif etmiş bulunuyorduk.

Tasarı Millet Meclisi Başkanlığınca 10.5.1988 günü 846 sayı ile Sanayi ve Ticaret Komisyonuna havale edilmiştir.

Sanayi ve Ticaret Komisyonu hiçbir kurum ve kuruluştan temsilci davet etmeden, 13. 5. 1988 günü tasarımı müzakereye almış ve aynı gün kabul ederek, aynı tarihte tasarı Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmek üzere, Millet Meclisi Başkanlığına gönderilmiştir.

T.B.M.Meclisi Başkanlığı aynı tarihlerde, Kanun tasarısını Plan ve Bütçe Komisyonuna havale etmiş ve müzakeresini istemiştir.

Plan ve Bütçe Komisyonu 25.5.1988 günü müzakereye alarak, kabul etmiştir. Bu arada Bursa Milletvekili İlhan Aşkın ile Merkez Birliğimiz temas kurmuş ve tasarının, bazı maddelerinin tadili için hazırladığı önermeleri, bu arkadaşımıza vermiş ve müzakereye kendisine yardımcı olması istenmiştir.

Kanun tasarısı 26.5.1988 perşembe günü Meclis matbaasında basılarak 27.5.1988 cuma günü Millet Meclisi genel kuruluna sevk edilmiştir.

Bu tasarı 1987 ye kadar çıkacak Kanunlar arasına alındığından, Komisyonlardan süratle geçirilmiştir. Ancak Esnaf Teşkilatı tarafından yapılan bu teşebbüsle, Kanun tasarısı Eylül devresine barakılmıştır.

Bundan sonra bu Kanun tasarısı çalışmaları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ağırlık koymuş tip anasözleşmeyi öngören maddeler düzeltilmiş teftiş ile alakalı hususlar tasarıda yer almış, sermaye ile alakalı madde düzeltilerek, Millet Meclisinde Eylül döneminde müzakereye alınmıştır.

Haziran döneminde ertelenen bu kanun tasarısı ile ilgili olarak, Merkez Birliğimiz genel yönetimi işi ele almış ve mevzuat komisyonu toplayarak, tasarının son şeklinin(7) maddesinin değiştirilmesi hakkında çalışmalar yapılmıştır.

Tasarının 4,5,7, 14,38,78 ve ek 2 nc maddenin değiştirilmesi için önermeler hazırlanmış, Millet Meclisi Grup idarecilerinden Niğde Milletvekili Haydar Özalp makamında ziyaret edilerek, hazırlanan önermeler mahiyetleri hakkında izahat verilmiş bu maddelerin değiştirilmesi için kendilerinden yardımcı olmaları rica edilmiştir.

Bunlardan başka matbaada basılan Kanun tasarısında, intibak süresini gösteren bir madde bulunmuyordu. Bunun içinde Merkez Birliğimizce tasarıya ilave edilmek üzere bir geçici 3 üncü madde düzenlenmiş, bu düzenlenen madde ile diğer maddeler, Plan ve Bütçe Komisyonu ve Samsun Milletvekili Kemal Akkaya'ya gönderilmiştir.

Kanun tasarısının Millet Meclisinde müzakeresi sırasında, Merkez Birliğimiz büyük bir hassasiyetle neticeyi izlemiş ve Millet Meclisi Grup Sekreteri ile irtibatını sürdürmüştür.

Yaptığımız bu çalışmalar neticesinde kanunun (5) nci maddesi değişikliğe uğramış, (14) ncü maddesinde bir değişiklik yapılmış, Teftiş meselesi ile alakalı (75)nci madde düzeltilmiş ve geçici (3) ncü madde kabul edilerek tasarı bize göre bir ölçüde iyileştirilmiştir.

Bu kanunun olumsuz yönlerini, aşağıdaki şekilde izah etmek mümkündür.

- a) 3 ncü maddesi
- b) 38 nci maddesi
- c) 78 nci maddesi
- ç) 93 ncü maddesi

BU MADDE TADİL EDİLMEMİŞTİR.

- d) Ek 2 nci maddesi

Bu maddenin 4 ncü bendinin 2 nci fıkrası madde metninden çıkarılarak, cezaların paraya çevrilemez hükmü kaldırılmalıdır.

DEĞERLİ DİNLEYENLER

3476 sayılı Kanunun hazırlanışı ve yapılan çalışmaları, olumlu ve olumsuz yönlerini bu kısa sürede arz ve ifadeye çalıştım. Beni sabir ve nezaketle dinlemiş olmanızdan dolayı, hepimize teşekkür ediyor saygılar sunuyorum.

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNUNDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Prof.Dr. Rasih Demirci (*)

1163 sayılı Kanun çerçevesi içerisinde, Tarım Kredi ve Tarım Satış gibi özel kanunları olanlar dışında kalan diğer kooperatif türleri ve bunların yönetimi alınmıştır. Söz konusu kanunun çıkarılışı, hiç şüphesiz 1940'lı yıllardan beri yapılan tartışma zemininin etkisine ve Ticaret Kanununda yer alan kooperatiflerle ilgili maddelerin yetersiz oluşu sebebiyle bir kanuni düzenleme yapma ihtiyacına bağlanabilir. Bilindiği gibi, 1163 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 1969 yılına kadar, memleketimizde kooperatifler, Ticaret Kanununa tabi oldukları gibi 26.6.1956 tarihinde yürürlüğe giren 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 485-508. Maddeleri ile bu Kanunun anonim şirketlere ait hükümlerinin uygulanması suretiyle kurulup faaliyet göstermekteydiler. Türk Kooperatifçiliğinin Ticaret Şirketi hüviyeti ile kurulup işletilmesi mümkün olmadığından hareket edilerek kooperatiflerin bünye ve karakterlerine uyan yeni ve özel bir kanun çıkarılmıştır.

1163 sayılı Kanunun çıkarılışı, esas itibarıyla Anayasamızda kooperatifçiliğin teşviki ile ilgili maddelerin bir bakıma uygulamaya sokuluşudur. Gerek 1961 ve gerekse 1982 Anayasalarında bu konuda açık hükümler yer almıştır. Nitekim halen yürürlükte olan Anayasamızın 171. Maddesi ile Devletimize "Devlet Milli Ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" görevi verilmiştir.

Şunu açıkça ifade edelim ki, 1966 yılında Kanunun çıkarılması için Büyük Millet Meclisine sunulan gerekçede, 1988 yılında kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili teklif gerekçesinde, farklı hükümetler tarafından ele alınmış olmasına rağmen, çağdaş kooperatifçilik anlayışına uygun bir ifade ve üsluba rastlanmaktadır.

* Demirci, G.Ü. Fen Edebiyat Fak. Dekanı ve KOOP - KUR Yön. Kurulu Üyesidir.

Nitekim 1966 yılında Millet Meclisi Başkanlığına sunulan gerekçede yukarıda ifade etmeye çalıştığımız ortamın oluşturulması ile ilgili çalışmalar da zikredilmekte ve "bu tasarımın getirdiği yenilikler uluslararası kooperatif anlayışına uygundur... Gerek Türk ve gerek yabancı uzmanların yıllardan beri devam eden tenkitleri kooperatifçilik hukukumuzun yeni tasarımı ile ortaya konan şekline kuvvetli bir temel olacak niteliktedir. Ayrıca 1944 yılında toplanan Türk Kooperatifçilik Kongresinin dileklerine uyulduğu ve Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından hazırlanan bir tasarımın 1947 yılında ikinci kooperatifçilik kongresine sunulduğu, neticede yeniden hazırlanan tasarımın, hükümetçe davet edilen kooperatifçilik uzmanı M. Colombain tarafından hazırlanan tasarı ile birlikte 1950 yılında Üçüncü Türk Kooperatifçilik Kongresinde sunulduğu zikredilmiştir. Sunulan tasarımın uzmanlarca defalarca incelendiği ve 1963 yılında toplanan Beşinci Türk Kooperatifçilik Kongresinde de üzerinde durularak teblig konusu yapıldığı, tatbikatçıların çoğunluğunun bulunduğu kongrede, ihtiyaçlara uygunluk derecesi tartışılmış ve gözden geçirilmiştir, denilmektedir. Bu da gösteriyor ki, kanunun ruhu itibariyle devlet müdahalesinin asgariye indirildiği, hükümet görev ve yetkilerinin açıklığa kavuşturulduğu bu kanunda, Türk Kooperatifçilik Kurumu önderlik etmiştir.

Kanun, çok iyi niyetlerle çıkarılmış bir kanundur. Ancak, uygulamada hatalar sonucu bazı konularda başarıya ulaşamamıştır. Gelişen şartlara intibak edebilmek, ayrıca mesken kooperatifçiliği konusunda istismarı önlemek bakımından 1988 yılında Meclise sunulan tadil teklifinin gerekçesinde de, kooperatifçilik anlayışımız açısından son derece olumlu yaklaşıldığını müşahade etmekteyiz. Nitekim kanun teklifinin gerekçesinde "Bugün dünyada bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, genel ekonomik faaliyetleri içerisinde; devletin müdahalesi olmadan, ancak, devletin yol gösterici ve destekleyici olduğu kooperatifler, gönüllü, işbirliğinin bir yönlendirme vasıtası şeklinde organize olmuş bir ekonomik faaliyet şeklidir" denilmektedir. Kooperatifçilere bu gözle bakıldığına göre, kooperatiflerin gelişmesi için gerekli tedbirler alındığında, batı dünyasında kooperatifçilik bakımından ulaşılan seviyeye gelineceğini ümit etmekteyiz.

Türkiye'de maalesef devletin müdahalesinin iyi tayin edilmemiş olması, devletin kooperatiflerin denetimi ile yetinmemiş olması ve hatta kendi politikasının bir aracı olarak görmesi kooperatif hareketin gelişmesine zararları ortaya çıkmaktadır. Devletin kooperatifçiliğe destek olmasının faydalarını da azaltmaktadır. Devletin güdümünde olan kooperatiflerde müdahalenin sınırının iyi belirlenmemiş olması veya belirlenmek istenmeyişi devletin desteği ile yaşayan kooperatiflerde organizasyon içi meseleler ortaya çıkarmaktadır: Kooperatif organizasyonlarda eğer kooperatif işleyişinde görev alan menfaat grupları varsa, burada başarılı bir işletmecilik yapabilmek için, bu gruplar arasında bir uyuma sağlamak gerekir. Yoksa menfaat çatışması güçlenip gelişeceğinden diğer grupların pasif davranışları işletmenin verimliliğini büyük ölçüde etkiler, hatta ortadan kaldırabilir. Grupların kooperatifin işleyişine tam olarak katılması mümkün olmayacağından kooperatifin iş hacmi daralır ve dolayısıyla kooperatif piyasa müessiriyetini kaybeder ve piyasadan çekilir. Türkiye'de hakim olan güdümlü kooperatifçilikte bu tür başarısızlık söz konusu olmakta ve kooperatifler işletme olmaktan çıkıp bir devlet organı haline dönüşmektedirler. Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde 1163 sayılı Kanun, memleketimizde genel ekonomi içerisinde, kooperatiflerin, devlet müdahalesi olmadan, vatandaşların serbest iradesine bağlı olarak, gönüllü işbirliği ile kurulan hür teşebbüsler olarak görülmekte olduğunun bir işaretidir.

Ancak, son değişiklikler her konuda olduğu gibi bizi tereddütlere sevkeden bazı hu-

susların bulunduğudur ki, o da acaba bu kanun değişikliği bir tepki konunu mahiyetinde midir? Değişiklik, değişen şartlara uyum için mi yapılmıştır? Yoksa son zamanlarda denetimi oldukça güçleşen konut kooperatifçiliğinde ortaya çıkan bazı yolsuzluklar ve usulsüzlükleri önleme amacı ile mi kanuni düzenleme yapılmıştır.

Uygulamadan gelen arkadaşlar bu konuyu açıklığa kavuşturacaklardır. Ancak, şu hususu burada ifade etmek isterim: Kanunlar ihtiyaçlara uygun bir şekilde çıkarılırsa uzun ömürlü ve kabili tatbik olur. Tepki kanunlarının ömrü demokrasilerde sınırlıdır.

Demokrasi fikri geliştikçe, toplumda demokrasi şuru yaygınlaştıkça tepki kanunları yerini toplumun ihtiyacı olan ve demokratik gelişmeyi hızlandıracak kanunlara bırakır.

Yapı kooperatiflerinin en büyük zaafı bir kısım yöneticilerin şahsi çıkarlarını düşünerek kendilerine verilen yetkileri suistimal etmelerinden doğan güvensizlik duygusudur. Bazı şeyler vardır ki, "şuyuu vukuundan beterdir" ifadesi tam yerini bulur. Pek çok kooperatif kanun ve ana sözleşme hükümlerine göre dürüst ve namuslu yöneticiler elinde ortakları için çok olumlu sonuçlar alırken, bazı kooperatifler suiniyetli yöneticiler tarafından mağdur edilmektedir. Neticede olumlu sonuç olanlardan hiç bahsedilemezken, türlü oyunlar ve hilelerle ortaklarını dolandıran ve aldatan kooperatif başkanları ve yöneticileri afişe edilmiş, bu da kamuoyunda bütün kooperatifleri şaibe altına sokmuştur.

Birbirini tanıma imkanına sahip 20-40 ortaklı küçük çaptaki kooperatiflerde yönetim, denetim ve üyeler daha yakın ve iç içe olduğundan, bunlarda güvensizliğe yol açacak söylenti ve iddialar fazla etkili olmamakta, lüzum gördüklerinde yöneticiler gayri resmi olarak genel kurul üyelerinin çoğunluğunu bir araya getirmek suretiyle mes'elelerini çözmektedirler. Ancak, çok ortaklı ve anonim hüviyetli büyük kooperatiflerde bu tür yakınlaşmalar mümkün olamamaktadır. Ortaklar arasındaki farklılıklar ve diyalog zorluğu kooperatif yapısını etkilemektedir. Bunların Yönetim Kurulları tamamen veya kısmen profesyonel olduğu ve önemli bir sosyal ve mali gücü yönettiğinden, hizipler oluşmakta, taraflar birbirini yıpratmaktadır.

Esasen kötü niyetle iş başına gelenlerin bu niyetlerini kuvveden fiile çıkarmaya teşebbüs edecekleri, safhalar bellidir. İlk suistimal kapısı arsa tedariki olabilir. Arsa sahibi ile anlaşılan yöneticiler söz konusu arsayı satın aldıkları fiattan daha yüksek bir fiata kooperatife maaletnmek suretiyle kazanç sağlayabilirler.

İkinci kapı, projelerin yapımı, onayı ve kredi çıkarılması konuları olabilir. Üçüncü kapı olarak işin ihale edilmesi veya müteahhit seçimi düşünülebilir. Bunlara, toplu malzeme alımı, üyelere kura yoluyla yer tahsislerinin yapılması ve şayet varsa, gayrimenkul satışı direkt paraya ve menfaate taallük eden konular eklenebilir. İşte bu safhalarda ve de özellikle arsa alımı ve inşaat ihalesi gibi büyük meblâğların döndüğü iki ana safhada gerek denetçilerin ve gerekse üyelerin gelişmeleri dikkatle ve hassasiyetle takip etmeleri gerekir.

Genel Kuruldan yetkili olarak işbaşına gelen denetçilerin harekete geçmesi, gerekirse 1163 sayılı kanunun 86 ve 90. maddeleri uyarınca ilgili bakanlıktan müfettiş istenerek, bunların sonuç raporuna göre genel kurul toplantıya çağrılabilir. Zira esas, denetim, ortakların denetimidir.

1163 sayılı kanunun 42. maddesi esas itibarıyla yapı kooperatifleri için çok önemli olan ve bu kooperatiflerle ilgili olabilecek suistimalleri önlemek açısından gayrimenkul alım, satımını, imalat ve inşaat işlerini yaptırılma yöntemini belirlemede ve özellikle yapı kooperatiflerinde kooperatifin ortak sayısı ile yapılacak konut veya işyeri sayısını tesbit etme yetkisinin genel kuruldan başka kurullara devredilmeyeceği hükmünü getirerek,

ortakların denetimini daha yoğunlaştırmış olmaktadır. Ancak, genel kurulun bu yetkisinin özellikle 42. maddenin 6 ve 7 bendlerinin Panko Birliğin bünyesinde bulunan üyeleri birim kooperatiflerde kullanılması oldukça zor olacaktır.

Esasen Türkiye'de kooperatifçilik konusunda devletin hassasiyeti ortadadır. Devletin kontrol ve denetim fonksiyonunu genel kurul toplantılarında hükümet komiseri bulundurmak şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca bir şikayet vaki olduğu takdirde, ilgili bakanlık gerektiği kadar müfettiş yollayarak lüzum görülen incelemeyi yaptırmak durumundadırlar. Ancak, ne varki, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı mevcut kadrosu ile bu görevi ifa edecek durumda değildir. Bakanlık elindeki müfettiş sayısı ile, değil kendi denetim alanına giren kooperatifleri denetlemek, suç duyurusunda bulunulan kooperatifleri bile denetlemekten uzaktır. Bu esasen Türkiye'de kooperatifçiliğin başarısızlığının ana sebeplerinden biridir. Basına ve kamu oyuna intikal eden suistimal olayları kooperatiflerin karalanmasına, kooperatifçilik hareketinin duraklamasına yol açmaktadır. Bu denetim yetersizliğinin kooperatifçiliğin gelişmesinde bir başboşluk yaratacak nitelikte olduğu söylenebilir.

Kooperatifler demokratik kuruluşlardır ve üyeleri kendilerini yönetecek kurulları kendi aralarından seçerler ve onları denetlerler. Kooperatif denetiminde esas olan budur. Ancak, küçük tasarruf sahiplerinin, Küçük üretici ve tüketici gruplarının teşkilandığı bu kurumlarda devletin kanunlarına güvenerek bir araya gelen insanlarımızın devlet tarafından korunmaya alınmasını tabi karşılamak gerekir.

Devletin cari mevzuatta yetkisi olmakla beraber yeterince kullanamadığı denetim ve kontrol hakkını, seçimle gelen yönetim kadrolarının icraatına engel olmadan, hatta onların kanunlardan ve genel kuruldan aldıkları yetkileri hakkıyla değerlendirmelerini sağlayacak şekilde kullanması lâzımdır. Kooperatiflerin şaibe altına düşerek zaafa uğramaları ve sonucunda ortakların mağdur olması keyfiyeti devletin yönlendirici ve eğitici manada denetlemede görevini üstlenmesiyle önlenabilir. Özellikle büyük kooperatiflerde, gerekli olan bütün safhalarda etkili bir denetimin yapılması şartlarımızda kaçınılmaz görülmektedir.

Türkiye'de üyelerin denetiminin etkili olabilmesinin yolu eğitimden geçer. Fakat şimdiye kadar bu konuda bir gelişme kaydedildiğini söylemek mümkün değildir. Kooperatif üyeleri, ortak oldukları kooperatifin amaçlarının şuurlu şekilde değilse, yöneticiler, seçtikleri yönetim kurullarının yönetimi için gerekli bilgiye sahip değilse, başarılı olmak mümkün müdür? Bugün artık piyasa şartlarında faaliyet gösterilmek için yöneticilerin ekonomik, hukuk, muhasebe gibi çeşitli konularda bilgili kılınmaları gerekir. Kanununun 94. Maddesinde kooperatifçiliğin tanıtılması, organizasyonu ve buna benzer hizmetler için kooperatiflerin yıllık bilançolarına göre müspet gelir gider farkından %1'nin bakanlıklar emrinde bir fonda toplanması öngörülmektedir. Münferit kooperatiflerin eğitim konusunda çabaları bir yana, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın bugüne kadar bu konuda zikre değer hiç bir faaliyetine şahit olmadık. Kanunda eğitim için öngörülen bu fon maksadına uygun kullanılmıyorsa, bunun sorumluluğu ilgili bakanlık üst kademe yöneticilerine aittir.

Eğitimde amaç; kooperatif ortak ilişkilerini en iyi duruma getirmektir. Üyeler kooperatifleri ile şuurlu bir şekilde ilişkilendirilirse, o zaman başarılı bir kooperatif çalışması mümkün olur. Kooperatiflerin ortaklarına sağladıkları hizmetler kadar, onların eğitiminde ortak-kooperatif ilişkilerinin artırılmasının önemi büyüktür.

Bir konuya daha değinmemiz gerekli olmuştur. Kooperatifler demokratik kuruluşlardır. Ortakların ekonomik çıkarlarını korumak, menfaat sağlamak amacıyla faaliyet gösterirler. Seçme ve seçilerek yönetme hakkı ortakların en tabii hakkıdır. Bu anlamda kooperatifler bir demokrasi okuludurlar. Bu görüşe katılmamak mümkün değildir. Ancak koope-

ratifler bu hüviyetlerinin geri plana itilerek, kısır parti gelişmelerinin bir arenası haline getirilmesi, kooperatifin amaçlarından saptırılması kabul edilebilecek bir gelişme değildir. Özellikle bazı kimselerin siyasette kooperatifleri bir atlama taşı ve bir araç olarak görmelerini kabul etmek mümkün değildir. Kooperatifler kanununda, kooperatif yöneticilerinin siyasetle bu manada uğraşmaları yasaklanmıştır.

Kanunun değişiklik gerekçesinde "Kooperatifçiliğin Devlet nizamını sağlamlaştırıcı, ideolojik sapmalara yönelmeyi önleyici ve ülkemizin sosyal ve ekonomik bünyesine uygun bir tarzda gelişmesini temin etmek için kooperatiflerin siyasi maksatlı ve genel güvenlik ve asayiş ve kamu düzenini bozmaya yönelik faaliyetlere hiç bir şekilde katılamayacağına ait yasaklayıcı hükümler getirilmiştir" denilerek, getirilen siyaset yasağından ne anlaşıldığı açıkça ortaya konmuştur. Yoksa genel ekonomik politikayı kooperatifçilik açısından tenkit etmek, kooperatifçiliğin gelişmesi için taleplerde bulunmak siyaset yasağı kapsamı dışındadır. Bu madde, geçtiğimiz yıllarda birlik ve birim kooperatiflerde ideolojik amaçlı görülen faaliyetlerin tekrarını önlemek gayesiyle getirilmiştir. Bilindiği gibi madde ve gerekçesi hukuki açıdan bakıldığında bir bütündür. Bu gelişme kooperatiflerde partililiğin ve ideolojik yuvalanmanın önlenmesi açısından bakılırsa olumludur. Zira her türlü kooperatiflerimiz partililikten de çok zarar görmüştür.

1163 sayılı kanunda son yapılan veya yapılmayan bazı değişiklikleri şöyle sıralamak mümkündür;

—8. Madde değiştirilerek kooperatif ortaklığına girme şartları kesin hatlarla belirlenmiş ve yapı kooperatiflerinde konut işyeri ve ortak sayısının genel kurulca belirleneceği hükmü getirilmiştir.

Böylelikle kooperatif yöneticilerinin arsa imkanları üzerinde ortak kaydedilmesi önlenerek, bir kısım ortakları konut veya işyeri alamamaları sonucu mağdur olmalarının önlenmesi amaçlanmaktadır.

—14. Madde değişikliği ile de ortaklık devri konusu açıklığa kavuşturulmuştur. Ayrıca ortaklıktan çıkarılma sebeplerinin ana sözleşmede açıkça yer alması getirilerek eski metinde yer alan, "anasözleşmede yer alan sebepler dışındaki haklı sebeplerle de ortaklıktan çıkarılmak mümkündür" hükmü kaldırılarak keyfilik ortadan kaldırılmıştır. Diğer taraftan çıkarılma işlemi kesinleşmeden, yeni ortak alınmayacağı hükme bağlanmıştır.

Ortaklık paylarını düzenleyen 19. Maddesinin değişmesi olumlu bir gelişmedir. 1987 yılında 3381 sayılı kanundan daha önce 30.000.-TL olarak sınırlandırılan ortaklık paylarının 500.000.-TL'na çıkarılması ile kısmi bir rahatlık getirilmekte, bu defaki değişiklikle ortaklık payının 10.000.TL ve azami pay sınırının 1000 olarak kabul edilmesi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile on katı kadar artırılabilceği hükmünün büyük kolaylıklar sağlayacağını söylemek mümkündür. Daha önce 30-40 ortağa sahip köy kalkınma kooperatiflerinin ortaklık payları toplamı ile herhangi bir yatırımın özkaynak oranının, gerçekleştirmeleri ya da bir ihracat yapmaları mümkün değildir. Şimdilik bu değişikliklerle belirli bir süre için bu madde işlerlik taşıyacaktır. Esas olan, ortakların finans gücü dikkate alınarak, bu miktarın genel kurul kararıyla artırılabilmesidir.

Kooperatif gelir-gider farkları bölüşülmesi ve paylara faiz verilmesi ile ilgili olan 38. madde yapılan değişiklikle daha önce ortak verilecek faiz haddi, en çok %7 oranı sınırlandırılmışken ödenecek faiz haddi, devlet tahvillerine verilen en yüksek faiz haddine kadar çıkarılarak, sermaye birikimi teşvik edilmiştir. Ayrıca ortak dışı işlemlerden elde edilen hasılanını dağıtılamayacağı hükme bağlanmış iken, bu hasıladan ortaklara sermaye payları

oranimında dağıtılabileceğinin ana sözleşmede hükme bağlanabileceği esas getirilerek sermaye birikiminin ön plâna alındığı görülmektedir.

– Kanunun 26. Maddesinde "Kanun ve ana sözleşme ile tespit edilen yükümlülüklerini yerine getirmeyen ortakların genel kurula katılamayacakları hükme yer almaktaydı. Oysa, kanunun 16. Maddesinde ortaklıktan çıkarılma konusunda nihai kararın genel kurula ait olduğu yazılıdır. Bu durumda, ortaklıktan çıkarılma işlemi tamamlanmadan başka bir ifade ile genel kurulca ortaklıktan çıkarılması kesinleşmeden, yönetim kurulu kararıyla bir üyenin genel kurula katılmasını önlemek sakıncalıydı. Bu hüküm kaldırılarak, çıkarılma işlemi kesinleşmeden her ortağın hakkını kullanması sağlanmıştır.

– Kanunun 45. Maddesi değiştirilerek, genel kurulun çağrılma şekli yine ana sözleşmeye bırakılmış, ancak genel kurulun sevk ve idaresi açıklığa kavuşturularak; ortaklar veya üst kuruluş temsilcileri arasında seçilen başkan ve üyelerce yapılacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca, yapı kooperatiflerinde ortakların şahsen veya temsilen en az 1/4'ünün hazır bulunmaları şartı getirilmiştir. Böylelikle genel kurulun çok az ortakla toplanarak keyfi kararların alınması önlenmek istenmiştir.

– Ancak, değişen bir madde de, olağan genel kurul toplantısının her hesap devresi sonundan itibaren 6 ay içinde ve en az yılda bir defa yapılması hükmü getirilmiştir. Buna göre hesap devresi Aralık sonunda sona eren kooperatifin uzun bir süre sonunda hesaplarını denetlemesi ve ilk 6 aylık dönemde genel kurul kararına dayanmadan harcama yapması sakıncalıdır.

– Madde 11'de ortaklıktan çıkma hakkının kullanılmasının 5 yıl gibi uzun bir zamanla sınırlandırılabilmesi hükmü muhafaza edilmiştir. Bu kooperatifçiliğin serbest giriş ilkesini zedelemektedir.

– Kanunun 80. Maddesinde öngörülen Danışma Kurulunun görev, yetki, çalışma şekli ve şartları, Ticaret Bakanlığı'nun hazırlayacağı bir tüzükle tespit edilmesi yer almaktadır. Kanunun öngördüğü Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ve Danışma Kurulu, yeter sayıda Merkez Birliği Kurulmadığından teşkil edilmemiş, kanunda bu konuda bir süre de belirtilmemiştir.

– Kanunda kooperatif üyelerinin, özellikle kırsal alanda ve tarım sektöründe çalışanların sosyal güvenliğe kavuşmasını özendirici bir madde yoktur. Örneğin Bağ-Kur gibi bir kuruluş örnek alınarak üyelerin kooperatifleriyle yaptıkları işlemler oranında kabullenecekleri bir pirim vermek suretiyle sosyal güvenceye kavuşmaları mümkün olur kanaatindeyim.

– Kanunun 19. Maddesinde "her kooperatifin iştiğal mevzuuna göre kredi talepleri bankalarca, müesseselerce veya şirketlerce öncelikle karşılanır" hükmü aynen kalmıştır. Bu fıkraya hükmü işlememektedir. Çünkü, bankaların ve şirketlerin kredi şartları kendi mevzuatlarında belirlidir. Kooperatifler ancak bu şartları yerine getirebildikleri ölçüde bu kuruluşlardan kredi alabilmektedirler. Bu şartları yerine getirmeden bu konuda bir öncelik almaları mümkün değildir.

1163 sayılı kanun değişikliğinde getirilen müeyyideler ve ağır cezai sorumluluklar, intibak süresinin kısa tutulması, isim değiştirmenin konut kooperatifleri dışında yersiz oluşu gibi bazı tenkit edilecek yanlarını burada ifade edebiliriz. Fakat esas olan uygulamadan alınacak sonuçlara göre hüküm vermektir. Bu bakımdan uygulamayı görmekte yarar var. Ayrıca bu kanun 20 yıllık bir geçmişe sahip, birlik, merkez birliği, danışma kurulu teşkili ile maddelerinin işletilmediği herkesin malûmudur. Gönümüz 1163 sayılı kanunun her maddesinin işletilmesinden yana ve bu konuda ilgili bakanlıklara büyük görevler düşmektedir.

1163 SAYILI YASA DEĞİŞİKLİĞİNİN OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİ DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ VE KOOPERATİFLEŞME POLİTİKAMIZ

Yılmaz Edik*

I. Genel Değerlendirme ve Olumlu Değişiklikler.

1863 Yılında "Memleket Sandıkları" ile başlayan Kooperatifleşme hareketimiz günümüze kadar, sosyal ve ekonomik gelişmelerin oluşturduğu ihtiyaçlar gereği muhtelif yasalarla düzenlenmiştir. Halen yürürlükte bulunan 1581 Sayılı Yasa "Tarım Kredi Kooperatiflerini ve Birliklerin, 3186 ve 2834 Sayılı Yasalar" Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerini" 1196 Sayılı Yasa "Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ile Birliklerini" ve 1163 Sayılı Yasa ise bu kooperatifler dışında kalan tüm kooperatifleri düzenlemektedir.

İlk defa 1961 Anayasası ile bir Devlet politikası olarak belirlenen Kooperatifleşme hareketimizde; 1969 Yılında yürürlüğe giren ve Kooperatiflerimize müstakil hukuki hüviyet kazandırılmasını amaçlayan 1163 Sayılı Yasa'nın kabulü bu alanda önemli bir gelişmedir. Tüm Kooperatifleri düzenleyen bir etkinliğe sahip olmamasına rağmen 1163 Sayılı Yasanın uygulamada bulunduğu 20 Yıllık sürede şüphesiz ki kooperatiflerimizin gelişmesinde olumlu katkıları vardır. Ancak; toplum yapısındaki hızlı değişimin etkisiyle Kooperatif mevzuatı da yetersiz kaldığından yeniden düzenleme ihtiyacı doğmuştur. Nitekim; 16.11.1971 gün ve 1496 Sayılı 18.6.1981 gün ve 2475 Sayılı, 12.6.1987 gün ve 3381 Sayılı Kanunlarla birkaç madde de yapılan kısmi değişiklikleri takiben son olarak 6.10.1988 gün ve 3476 Sayılı Kanunla ihtiyaçların gerektirdiği düzeyde olmamakla birlikte daha kapsamlı değişiklikler yapılmıştır.

3476 Sayılı Kanunun gerekçesinde tüm kooperatiflerin sorunlarına yasal açıdan köklü ve kalıcı çözümler getirilmesi amaçlanmasına rağmen; gerçekleşen değişikliklerin bu kapsamda olmadığı daha ziyade son yıllarda konut kooperatiflerinde yaşanan ve toplumda sözkonusu kooperatiflere güveni önemli ölçüde sarsan sorunların çözümünü hedef alan düzenlemelere önem verildiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen yapılan değişiklikler şüphesiz ki kooperatiflerimizin gelişimini hızlandıracak önemli düzenlemeler olmuştur. Nitekim:

a) Kooperatifleşme fikrinin toplumda benimsenmesi ve yaygınlaşarak gelişmesinde en önemli unsur olan güven'in sağlanmasında Kamu Kurum ve Kuruluşlarının isimlerinin kullanılarak fertlerin yanıtılmasını önlemek üzere yapılan değişiklik; tasarruf imkânları kısıtlı fertlerin ve kooperatifleşme fikrinin korunması açısından yararlı olmuştur. (D.K. Mad: 1)

b) Kooperatif ortaklarının ileride düzeltme yolu olmamaları için; Ortaklık telaplerinin daha ciddi olarak araştırılması hususunda Yönetim Kurulunun görevlendirilmesi, özellikle konut kooperatiflerinde en çok istismar konusu olan fazla ortak kaydetmenin önlenmesi için sayısal tesbit yetkisinin Genel Kurul'a verilmesi ve ortaklık devirleri ile ortaklıktan çıkarılmalarda ve ayrıca çıkan ortak yerine yeni kayıtlarda idarenin keyfi tutumunun engellenmesi suretiyle; ortaklık haklarının güvenliği sağlanmıştır. (D.K. Mad: 2-3-4)

c) Ekonomik açıdan güçsüz kitlelerin oluşturduğu kooperatiflerin şüphesiz ki en büyük sorunu finansman yetersizliğidir. Kooperatifler ve Birliklerde sermaye artışı yoluyla öz kaynak miktarını geliştirici düzenlemeler kooperatiflerin hizmet etkinliğini arttıracaktır. Diğer taraftan, tarımsal amaçlı kooperatiflerin yatırım faaliyetlerine finansal destek sağlanması da; kırsal kesimin sosyo ekonomik yapısı nedeniyle daha güç durumda bulunan ve mevcut kooperatiflerin % 20'sini oluşturan tarımsal amaçlı kooperatiflerin geliştirilmesi

* Edik, PANKOBİRLİK Personel ve Mali İşler Dairesi Başkanudur.

açısından son derece isabetli bir düzenlemedir. (D.K. Mad: 5)

d) Ortakların Genel Kurula iştirakini zorlaştıran hükümlerin kaldırılması da genel kurul kararlarının etkinliğini arttıracaktır. (D.K.Mad: 6)

e) Kooperatiflerde ve Birliklerde sermaye artışını teşvik amacıyla; paylara verilen faiz oranının yükseltilmesi ile ortak dışı işlem gelirlerinin dağıtılmasının imkan verilmesi ve Birliklerde otofinans için Fevkalade Yedek Akçe ayrılması yeterli olmamakla birlikte kısmen de olsa etkili olacaktır. (D.K.Mad: 7-8).

f) Özellikle yapı kooperatiflerindeki istismarı önlemek amacıyla; gayrimenkul alım, satım, imalat ve inşaat işlerinin esaslarını tesbit ve yapı kooperatifi ortak ve konut sayısını kararlaştırma yetkilerinin Yönetim Kurulundan Genel Kurula alınması, bu alanda işlemleri disipline edecek yararlı bir düzenlemedir. Ancak diğer kooperatif kuruluşları açısından uygulama zorlukları getirecektir. (D.K.Mad: 9)

g) Yıllık faaliyet sonuçlarının açıklanarak, ortakların denetim ve onayına sunulduğu olağan genel kurullar; uygulamada bazı yöneticilerin hesap vermektен kazanmaları nedeniyle çoğu kez zamanında ve gerektiği şekilde yapılamamakta, bu husus kooperatif-ortak ilişkilerini zayıflatarak kuruluşun çöküşüne varan olumsuz gelişmelere neden olmaktadır. Yapılan yeni düzenlemelerle yönetim ve denetim kurulu dışında Birliklere ve Bakanlığa da çağrı yetkisi verilmek ve 6 aylık zaman sınırı getirilmek suretiyle toplantının mutlaka yapılması sağlanmıştır. Diğer taraftan gündeme alınacak azınlık talepleriyle gündemde olmayan hususların görüşülmesi için getirilen yeni hükümler; her yıl seçim talep ve mücadelelerini önleyerek yönetimde istikrar ve dolayısıyla icraatta etkinliği sağlayacaktır. (D.K. Mad: 10 - 11 - 12)

h) Ortaklara ek ödeme yüklemelerinde gerekli olan ancak yalnızca konut kooperatiflerince kamu kuruluşlarından kullanılan kredilerde aranmayan karar nisabı; yeni düzenlemede tüm kooperatiflere teşmil edilerek, kamu kredilerinin kullanımında idareye rahatlık getirilmiştir. (D.K. Mad:13)

i) Kooperatifin en yetkili icra organı olan Yönetim Kurulunda görev alacakların ve Genel Kurul adına gözlemcilik yapan denetçilerin bu yetkilerini kötüye kullanmalarını önlemek ve T. Ceza Kanununa göre mahkûmiyetleri olanların Yönetim ve Denetime gelmelerini engellemek amacıyla getirilen hükümler; Yönetim kalitesini ve Denetimin etkinliğini arttıracaktır. Denetçilerin de Yönetim Kurulu üyelik şartlarını araştırmak ve bu şartlara uymayanların görevlerine son vermekle yükümlü tutulmaları, Yasa hükmüne işlerlik kazandıracaktır. (D.K. Mad: 14-16)

i) Gayrimenkul alımlarında usul ve amaca uygunluğu zorulu kılan, tanıtım ve ortak kaydı için verilen bilgi ve belgelerin gerçek dışı olmasını yasaklayan, diğer taraftan Yönetim Kurulu üyeleri ve Personele Kooperatifle ticaret yapma yasağı getiren hükümler; Yönetim yetkisinin kooperatif ve dolayısıyla ortaklar aleyhine kullanılmasını önlemektedir. (D.K. Mad: 15)

j) Kooperatiflerimizin güçlü bir organizasyona ulaşmaları için Birlikler şeklinde örgütlenmeleri sağlanırken, Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde aynı amaçlı birden fazla Birliğin kurulmasının yasaklanması; bu alanda aslında kısıtlı olan kaynakların ısrafını önleyecektir. Diğer taraftan taşıdıkları büyük sorumluluklara rağmen yeterli etkinliğe sahip olmayan Birliklere denetim yetkisinin verilmesi de; bu kuruluşların kendilerine bağlı birimler üzerindeki yaptırım gücünü kısmen de olsa arttırmış olacaktır. (D.K. Mad: 17-18-19).

k) Kooperatiflerin dağılma sebepleri yeniden düzenlenmiş; amacını gerçekleştiren ya da gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı Bakanlıkça mahkemeye tescil ettirilen Kooperatiflerin varlıklarına son verilerek, amaç dışı kullanılmalarını önleyecek tedbirler getirilmiştir. (D.K. Mad: 20)

l) Yasanın uygulanmasında, Kooperatifleri desteklemek amacıyla ihdas olunan fonların kullanımında, gerektiğinde bağımsız denetim kuruluşlarını görevlendirmede ilgili Bakanlığa düzenleyici tasarruflarda bulunma yetkisi verilerek; bağı kooperatiflerin faaliyetlerinin yönlendirilmesinde, koodinasyon ve denetiminde daha etkili hale getirilmiştir. (D.K. Mad: 21-22-23-24)

m) Siyasi faaliyet yasağının kapsamı genişletilerek kooperatiflerin ekonomik ve sosyal amaçlar dışında politik ve ideolojik amaçlara alet edilmelerini önleyici yasal tedbirler arttırılmıştır. (D.K. Mad: 25)

n) Nihayet değişiklik kanunu ile yapılan en önemli düzenleme; işlenen suçların gerektirdiği ağırlıkta cezai müeyyidelerin getirilmesi olmuştur. Böylece Kooperatifler Yasasına işlerlik ve etkinlik kazandırılmış olmaktadır. (D.K. Mad: 26)

II. Değişikliğin Olumsuz Yönleri:

Kanunda yapılan değişikliklerin bu olumlu yönlerine rağmen özellikle yapı kooperatifleri dışında kalan diğer kooperatif kuruluşlara uygulama zorluğu ve buna bağlı olarak getirilen cezai müeyyideler nedeniyle Yönetimde sorun yaratan düzenlemeler de olmuştur. Nitekim:

a) Yapı Kooperatiflerindeki istismarı önlemek amacıyla Genel Kurulun devredemeyeceği yetkiler içine alınan gayrimenkul alım, satım, inşaat ve imalat usul ve esaslarına ilişkin yetkilerin yönetimden alınması; diğer kooperatif türlerinde bu konularda faaliyetin gerektirdiği ve kısa sürede alınması gereken zorunlu kararlara engel olduğundan, icranın etkinliğini azaltacak ve uygulamada ciddi aksamalara neden olacaktır. Bu itibarla, söz konusu değişiklik yapı kooperatifleri için bir istisna hükmü olarak bırakılmalı ancak diğer kooperatifler bu kapsamdan çıkarılmalıdır. (D.K. Mad: 9-15 son paragraf)

b) Olağan Genel Kurulun toplanması için getirilen zaman sınırı olumlu bir düzenleme olmakla beraber süre uzun tutulmuştur. Müteakip faaliyet yılının yarısına kadar yapılan ve belkide Genel Kurulca müdahaleyi gerektiren uygulamalar veya haklarında amme davası açılan Yönetim Kurulu üyeleri hakkında verilecek kararların gecikmesini asgariye indirmek için süre azami 3 veya 4 ay olmalıdır. (D.K. Mad: 11)

c) Azınlığın talebine istinaden yapılacak gündeme madde ilâvesi konusuna, uygulamadaki sorunları gidermek üzere açıklık getirilmeli ve toplantıdan 20 gün önce yapılacak yazılı başvurunun Noter tasdikli olması sağlanmalıdır. Toplantı esnasında yapılacak yazılı başvuruda ise; talep sahiplerinin tamamının toplantıda bulunmaması halinde yine noter tasdikinin aranması yerinde olacaktır. (D.K. Mad: 12)

d) Genel Kurulca verilecek tasfiye kararında özel bir nisap aranmaması ve ana sözleşmeye bırakılması; Kooperatifin geleceği ile ilgili böyle önemli bir konuda ve özellikle ikinci toplantıda azınlığın kararı ile varlığının yitirmesine neden olabilecektir. Bu hususun kayıtlı ortakların esas alındığı ve asgari 2/3 oranı ile sınırlanarak kanun hükmü haline getirilmesininin daha doğru olacağı düşünülmektedir (D.K. Mad: 26)

III. Değişiklikler Işığında Kooperatifçilik Politikamız:

Yüzyılı aşkın geçmişe rağmen arzulanan düzeye henüz ulaşamadığımız Kooperatifçiliğimizin yavaş gelişmesinde şüphesiz ki, sosyo-ekonomik ve Kültürel muhtelif sebepler mevcuttur. Ancak gelişme çabasında olan Ülkemizde bu konuda en önemli faktörün; sosyal ve ekonomik kalkınmada kooperatiflerin etkili bir araç olduğunun henüz gerçek anlamda benimsenmemiş olmasıdır. Nitekim; 1961 ve 1982 Anayasalarımızda kooperatifçiliğin geliştirilmesi için her türlü tedbirin alınacağı belirtilmesine rağmen, bu alanda gerek-

li olan idari, mali ve yasal destek yetersiz kalmıştır. Özellikle milli gelirden çok düşük pay alan ve bu nedenle de tasarruf gücü sınırlı olan tarım kesiminde yaşayanların oluşturduğu kooperatifler, sayısal çokluğa rağmen yeterli etkinliğe ulaşamamışlardır. Ancak özel Kanunlarla kurulan ve yakın zamana kadar Devletin tarım sektöründe ürün destekleme ve kredilendirme aracı olarak değerlendirdiği Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerimizin bugün ulaştıkları potansiyel bu özel politikanın sonucudur. Diğer tarımsal amaçlı kooperatiflerin ise yeterli destekten yoksun olduğu görülmektedir. Son yıllarda konut açığının giderilmesi amacıyla önemli miktarda fon tahsis edilmesi, yapı kooperatiflerine de bir ölçüde etkinlik kazandırmıştır.

Kooperatifçiliğimizin gelişim sürecinde şüphe yokki 1969 yılında kabul edilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun önemli bir yeri vardır. Devletin kooperatifçiliğe sağladığı en önemli yasal destek olan bu Kanunda yaklaşık 10 yıldır ihtiyaç duyulan değişiklikler için uygulayıcı kuruluşların ve ilgili Bakanlıkların teklifleri Meclis komisyonularına kadar ulaştırılmış ancak konuya gereken önem verilmediğinden yasallaşmamıştır. Bu durum henüz tüm kooperatifleri ekonominin etkili bir aracı haline getirecek kapsamlı bir politika izlenmediğini göstermektedir.

Kooperatif kuruluşlar ve onların temsilcileri olarak müşterek özlemimiz; Ülkemizde demokratik kooperatifçiliği sözde ve görüntüde değil, özde gerçekleştirerek bu kuruluşları güçlendirip sosyo - ekonomik gelişmenin itici gücü haline getirmektir. Gelişme çabasındaki ülkelerde bu düzeye ulaşabilmek için sosyal ve ekonomik yapının gereği olarak genellikle Devletin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenlerle Kooperatifçiler olarak Devletten Yasal, İdari ve Mali destek beklentilerimiz vardır. Ancak Devlet bu görevini yaparken:

– Ülke kalkınmasına yönelik faaliyetlerinde; kooperatiflere gereken önemi vermeli ve onları kalkınmanın etkili bir aracı olarak benimsemelidir.

– Kooperatifçilik bilincinin toplumdaki gelişme sürecine bağlı olarak; gerektiğinde kooperatiflerin yönetiminde de yol gösterici ve yardımcı fonksiyonunu yerine getirmeli, ancak; her halükarda kooperatifleri, hür demokratik kooperatifçilik ilkelerinin uygulandığı kişiliğe ve güce kavuşturmayı hedef almalıdır.

– Kaynak israfını önlemek üzere; Tarım kesimindeki kooperatiflerin prensip olarak fonksiyonel bakımdan "çok yönlü" olmaları esasını benimsemelidir.

– Tekel ürünü niteliğindeki yada Devletin bu niteliği kazandırmakta yarar gördüğü ürünlerin üretimi ile ilgili kooperatifler için; Pancar Kooperatiflerinde olduğu gibi Devlet - Kooperatif işbirliğini etkili kılan bir organizasyon tercih edilmelidir.

– Tarım kesiminde, aynı amaçla kurulmuş olan çok sayıda kooperatif yerine; makro düzeyde yapılacak çalışmalara göre tesbit edilerek kalkınma plânlarıyla koordinasyonu sağlamak kaydıyla, bölgesel ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte teşkilatlanmış ancak sayıları az, ortak adetleri ve sermayeleri fazla güçlü kooperatiflerin kurulmalarını teşvik etmeli ve desteklemelidir.

Mevcut Kooperatiflerimizin bu esaslar doğrultusunda iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve sosyal yapıya uygun bir kooperatifleşmenin sağlanarak kalkınmamızın etkili bir aracı haline getirilebilmesi için:

1) Kalkınma aracı olarak kullanılması gereken Kooperatiflerin, bu hedef doğrultusunda yönlendirilmesi için; Kooperatiflerin teşviki ve desteklenmesi gereken yöreler ve Kooperatif türlerinin tesbitinde Devlet Plânlama Teşkilâtı ile Tarım Kooperatiflerin üst düzeydeki Merkez örgütünün koordinasyonu sağlanmalı ve ülke çapında müşterek hedef tesbitleri yapılmalıdır.

2) Kooperatiflerin kuruluşuna izin verilirken; kurucular tarafından bu maksatla yapılan müracaatlar "Kooperatiflerin Merkez Birliğinde" toplanmalı ve Birlik, faaliyet konusundaki

ihtiyacı ve kalkınmanın genel politikasını esas alarak kooperatifin kurulmasının uygun olup olmayacağını incelenmesinden ve uygunluk onayından sonra kurucuların Bakanlığa müracaatları sağlanmalıdır. Böylece; kuruluş öncesi denetimle gereksiz ve güçsüz Kooperatiflerin kurulmaları önlenmelidir.

3) Bütün Kooperatifleri ve dolayısıyla tarımsal amaçlı kooperatifleri düzenleyen tek bir "Kooperatifler Yasası" çıkarılarak, tüm kooperatifler bu Yasa kapsamına alınmalı ancak Kooperatiflerin özelliklerinin gerektirdiği hususlar Anasözleşmelerinde düzenlenmelidir.

4) Güçlü bir kooperatif organizasyonunun gereği olan üstörgütlerin amaçları doğrultusunda kurulmaları teşvik edilmeli, ancak; Birliklerin görevlerini gereğince yapabilmeleri için de idari ve mali yönden güçlenmeleri sağlanmalıdır. Bu amaçla; Kooperatifler Yasasında, birim Kooperatiflerin Birliklere iştirak payları sınırlandırılmamalı ve Birliklerin birim Kooperatifler üzerinde idari etkinliklerini sağlayacak bağlayıcı hükümler getirilmelidir.

5) T.Millî Kooperatifler Birliği'nin kurulması teşvik edilmelidir. Devletin Kooperatiflerle ilgili genel politikasının tesbit ve uygulanmasında; Devlet Kooperatif işbirliği üst düzeyde bu Birlik aracılığı ile koordine edilmeli ve yönlendirilmelidir.

6) Tasarruf imkânları kısıtlı olan fertlerin oluşturduğu Kooperatifleri finanse edecek güçlü bir bankanın kuruluşuna öncülük edilmeli ve bu bankaya Devlet mali yönden de yardımcı olmalıdır.

7) Tarımsal endüstrinin yatırım programları doğrultusunda geliştirilmesi için öncelikle Kooperatiflerden yararlanmalı ve bu amaçla; projeleri Devletçe hazırlanmış Tarımsal Kuruluşların Kooperatiflerce kurulması ve kurulmuş olanlara da iştirak etmeleri teşvik edilmeli ve mali açıdan desteklenmelidir.

8) Toplum yapısının değiştirilip geliştirilmesinde en etkili faktör olan eğitim, şüphesiz ki; Kooperatifler için de aynı derecede önemlidir. Kooperatifçilik fikrinin topluma benimsetilmesi, bilgili kooperatifçilerin yetiştirilmesi ve özellikle tarım kesiminin sosyo - ekonomik ve kültürel yapısının sür'atle geliştirilmesi için; kooperatifçilik eğitimine gereken önem verilmeli ve özellikle ilk ve orta öğretim ders programları arasına alınarak örgün eğitim yoluyla, ayrıca Radyo ve Televizyonda düzenlenecek devamlı programlarla da yaygın eğitim suretiyle kooperatifçilik eğitimi sağlanmalıdır.

Kooperatifçiliğimizde beklenen gelişimin sağlanmasında; öncelikle 1163 Sayılı Yasanın tüm kooperatifleri kapsayan ve yukarıda belirtilen köklü değişikliklere imkan verecek hükümleri ihtiva eden tek bir "Kooperatifler Yasası" haline getirilmesinin gereğine inanıyoruz.

IV. Değişiklik Önerileri:

Kooperatifçiliğimizdeki yasal dağınıklığın devamında ısrar edildiği takdirde; 1163 Sayılı Yasanın tüm Kooperatiflerin ve özellikle tarım kesiminde faaliyet gösteren ortak sayıları fazla kuruluşların sorunlarına kalıcı çözümler getirmesi için, söz konusu Yasada aşağıda belirtilen değişikliklerin en kısa sürede yapılması gerekmektedir:

1- Ekonomiye yük teşkil edecek güçsüz Kooperatiflerin oluşmasını önlemek üzere, Kooperatifin kuruluş izni verilirken ilgili Birlik veya Merkez Birliğinin yazılı onayı alınmalı ve Yasanın 2. Md. de bunu sağlayacak düzenleme yapılmalıdır.

2- Kooperatiflerin kuruluş ve gelişmelerinde yardımcı olmak amacıyla, Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Kooperatiflerde görevlendireceği elemanlarının görev yasağına bu alanda istisna tanınmalı ve Yasanın 9. Maddesi buna göre düzenlenmelidir.

3- Kooperatiflerde sermaye birikimini hızlandırmak üzere; Devlet kuruluşlarının öncülüğünde projeye dayalı olarak üretim yapanlarla, ürünleri Devletin destekleme almaları kapsamında bulunan ortakların apellerinin ürün bedellerinden tahsilini sağlamak için Yasanın 19. veya 27. Maddeleri yeniden düzenlenmelidir:

4- Müsbet Gelir-Gider Farkının bölünmesinde mevcut Kanunun getirdiği temel prensibe katılmakla beraber, genelde tüketim kooperatifçiliğini özendiren ve bu alanda etkili olan risturn uygulamasının, üretim ve hizmet fonksiyonlarını yürüten çok ortaklı kooperatifler için yetersiz bulunduğu ve özellikle ortakları münavebeli üretim yapan kooperatiflerde dengesiz kâr dağılımı sebebiyle sakıncalar yarattığı dikkate alınarak; Yasanın 38. Maddesi yeniden düzenlenmeli ve bu nitelikteki kooperatiflerde zorunlu ristrun oranı azaltılarak, sermayeye verilecek faiz yükseltilmeli veya Kurumlar Vergisi muafiyeti tanınmak kaydıyla sermaye üzerinden kâr dağıtımı sağlanmalıdır.

5- Kooperatiflerin kaynak yetersizliğini gidermede yardımcı olmak üzere; Yasanın 39. maddesinde yapılacak tadilatla, asgari yedek akçe oranı yasal olarak daha yüksek tutulmalıdır.

6- Kooperatifin hayatiyeti ile ilgili Dağılım veya Birleşme konularındaki Genel Kurul kararlarında karar nisabı yalnızca katılan ortakların değil, tüm ortakların sayısı esas alınarak tesbit edilmeli ve nisap aranmayan 2. toplantılarda çok az ortağın alacağı kararla Kooperatifin kaderine etkili olunması önlenmeli ve bu amaçla Yasanın 51. Maddesi tadil edilmelidir.

7- Genel Kurullara ortakların bizzat katılmaları esas olmakla birlikte, özellikle tarım kesiminde faaliyet alanı yaygın ve ortak sayıları birim kooperatif bazında 50 bin veya 100 bin'e ulaşarak güçbirliği oluşturmuş kooperatiflerde, bu sayıdaki ortak kitlesinin katılımını sağlayarak genel kurul yapılması maddeten mümkün olmayacağından; daha etkili bir temsil için, ortak sayısı 5.000 den fazla olan kooperatiflerde "Temsilciler Genel Kurulu" nun oluşmasını sağlayacak şekilde Yasanın 54. maddesi yeniden düzenlenmelidir.

8- Kooperatif yönetiminde etkili bir icraata imkân verecek istikrarın sağlanması için; Yönetim Kurulu seçimlerinin 4 yılda bir yapılması ve bu amaçla da Yasanın 57. Maddesindeki "En çok" ifadesinin kaldırılması gerekmektedir.

9- Yönetim ve Temsilin sınırlarını belirleyen 59. Maddeye yapılan ilâveyle getirilen ticaret yasağı, yalnızca kooperatifle olan ilişkileri kapsamaktadır. Oysa, Kooperatifin uğraş konusuna giren faaliyetlerde bulunmak da yasak kapsamına alınarak; icra organının ve Kooperatif personelinin rekabet unsuru oluşturmaları veya Kooperatifin mevcut imkânlarını kendi çıkarlarına kullanmaları önlenmeli ve madde metni buna göre yeniden düzenlenmelidir.

10- Birim Kooperatiflerin Birliklerde, Birliklerin de Merkez Birliğinde temsili; bu kuruluşların Yönetim Kurullarının iştiraki ile sağlanmalıdır. Yasanın buna imkân veren 73. maddesi hükmü ihtiyari nitelikten çıkarılıp kesin hale getirilmelidir. Zira; Kanun, Ana Sözleşme ve Genel Kurul kararları doğrultusunda Kooperatifi sevk ve idare eden Yönetim Kurulu, Kuruluşun politikasını en iyi bilen ve uygulayan organ niteliğindedir. Bu özellikleriyle üst Birliğin faaliyetlerinin kuruluş amaçları doğrultusunda sürdürülmesinde daha bilinçli ve etkili olma özelliği vardır. Bunun yerine Genel Kurulda seçilmek suretiyle gelecek diğer temsilcilerin, kooperatif faaliyetlerine daha uzak bulunmaları nedeniyle Birlik Genel Kurulunda alınacak isabetsiz kararlar sonucu; Birim Kooperatiflerle olması gereken koordinasyonun sağlanması zorlaşacaktır.

11 - 1163 Sayılı Yasada Birlikleri düzenleyen hükümler son derece yetersizdir. Koop-

ratif güçbirliğinin sağlanması ve geliştirilmesi açısından Yasanın bu kuruluşlara verdiği görev ve sorumlulukları gereğince yerine getirebilmeleri için; sorumluluklarına uygun yetkilere de sahibolmaları gerekmektedir. Bu itibarla; Birliklerin bağlı kooperatifler üzerinde etkinliğini sağlayacak ve Onların müşterek politikalar doğrultusunda verecekleri yasal talimatlara uymalarını emredici düzenlemeler yapılmalıdır.

12- Yasanın 75. Maddesinde yapılan değişiklikle Denetim'e etkinlik kazandırılması önemli bir gelişmedir. Ancak bu yetkiyi Merkez Birlikleri ile sınırlamak yerine Birlikler nezdinde de denetim ünitelerinin kurulmasına imkan sağlanması, oto kontrolü daha etkili hale getirerek Merkez Birliğinin ve Devletin denetim yükünü azaltacaktır.

13- Birliklerin kuruluşundaki 7 Kooperatiften oluşan sayısal çokluğun Merkez Birliklerinin kurulmasında da aranması, Kooperatifçilikle güçbirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum özellikle birim kooperatifleri geniş ortak kitlesinden oluşan Birliklerin Merkez Birliği kurmak için tabanda küçülerek Birlik sayılarını arttırmak üzere kendilerini zorlamalarına ve bölünmelerine neden olmaktadır. Oysa üst örgütlenme; şekli olmaktan çok güçbirliğinin getirdiği ihtiyaçtan doğmalıdır. Bu nedenlerle, Yasanın 76. Maddesi tadil edilerek Merkez Birliğinin oluşmasında 3 adet Birliğin varlığı yeterli olmalıdır.

14- Üst örgütlenmenin son birimi olan ve henüz kurulmamış bulunan T.Milli Kooperatifler Birliğini düzenleyen hükümler de yetersizdir. Kuruluşun esaslarının daha detaylı belirtilmesi ve özellikle Birlik ve Merkez Birliklerinin, Milli Birlik nezdinde birim kooperatiflerdeki ortak sayıları esas alınmak suretiyle temsil ağırlığı kazanmaları sağlanmalı ve Yasanın 77. Maddesi yapılacak değişiklikle; bu husus Ana Sözleşmeye bırakılmadan Yasa hükmü haline getirilmelidir. Bu suretle, kurulduğunda temsilden kaynaklanacak ve kooperatif guruplar arasında çıkar çatışmasına neden olabilecek muhtemel problemler de başlangıçta kısmen önlenmiş olacaktır.

15- Yasanın 83. Maddesinde; Tasfiye sonucu mamelekin paylaşılması için Ana Sözleşmede mamelekin ortaklara paylaşılacağına ilişkin hüküm olmaması halinde, varlığın T.Milli Kooperatifler Birliğine devri öngörülmektedir. Oysa, Birim Kooperatifin veya Birliğin tasfiyesinde mamelekin ilgili Kooperatif Birliği veya Merkez Birliğine devrinin yapılması; varlık birikiminin kendi kaynağında kalmasını ve daha adil bir tahsisin yapılmasını sağlayacağından Madde metninin bu yolda tadili uygun olacaktır.

16- Devletin dolaylı ve etkili desteğini ifade eden "Muafiyetlerin" 1163 sayılı Yasada daha geniş kapsamlı olması ve özellikle müstakil Yasaları gereği bazı tarımsal kooperatiflere uygulanan şekliyle yer alması; hem kooperatifçiliğimizin genel olarak desteklenmesi, hem de aynı kesime hizmet veren kuruluşlar arasındaki farklı imkânların eşitlenmesi açısından gerekli görülmektedir. Yasanın 93. Maddesi bunu sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmelidir.

17- Yasanın 94. Maddesi değiştirilerek; Tanıtma ve Eğitim Hizmetlerini Sağlayacak Fon'un, kuruluşların bağlı oldukları Bakanlıklara tahsisi suretiyle dağıtılması yerine; ayrı tüzel kişiliğe sahip " Kooperatifçilik Eğitim ve Araştırma Enstitüsü" kurularak ve Enstitüye tahsis edilmesi ve her türlü kooperatifin eğitim ve araştırma ihtiyaçlarının bu merkezden karşılanması sağlanmalı ve ayrıca fon miktarı da bu amaca uygun düzeye çıkarılmalıdır.

Yukarıda değindiğimiz yapısal değişikliklerin sağlanması ve buna imkân verecek yasal düzenlemelerin getirilmesi suretiyle istikrarlı ve tutarlı bir kooperatifçilik politikası izlenmesi sonucu; Kooperatiflerimizin Ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasının etkili bir aracı haline gelmeleri mümkün olabilecektir.

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNU DEĞİŞİKLİĞİ ÜZERİNE

Mehmet Bağçeci (*)

Sayın Başkan, Muhterem Hocalarım ve Sayın Misafirler,

Sözlerime başlamadan önce Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfının 1163 sayılı Kooperatifler Kanunununda yapılan 6.10.1988 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3476 sayılı yasayla getirilen değişikliklerin tatbikatında olumlu ve olumsuz yönlerin aydınlanması ve açıklanması için tertiplelediği bu panelden dolayı Türkiye Yapı Kooperatifleri Merkez Birliği olarak teşekkürlerimizi arz ederiz.

A – Malumlarımız olduğu üzere Ülkemizde Kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla 1969 yılında yürürlüğe konulan 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 20 yıllık uygulaması sırasında bazı önemli değişikliklere gerek duyulmuştur. Bu değişiklik ihtiyacı, özellikle sayısı bilhassa Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kanunu çıktıktan sonra hızla artan yapı kooperatiflerinde son yıllarda meydana gelen yolsuzluklar ile ortakların bundan ileri gelen maddi ve manevi kayıplarının önlenmesi amacıyla kaynaklanmaktadır.

Bu amaçla, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunununda yapılan 3476 sayılı yasayla getirilen değişikliklerden esas amaç, sayısı binlerle ifade edilen ve ortak sayıları milyonları aşmış Yapı Kooperatiflerine yardımcı olmaktır.

Ülkemiz nüfusu % 2,5 gibi bir hızlı nüfus artışına sahnelenmektedir. Sosyal ve ekonomik gelişme sonucu kırsal kesimden nüfusun şehirlere doğru kaymasına bunun tabii sonucu olarakta şehirlerde büyük nüfus artışlarına neden olmaktadır. Tabii olarakta nüfus artışı ve akışı hızlı kentleşmeyi, bu da konut ihtiyacını arttırmaktadır.

Ülkemizdeki yıllık konut ihtiyacı ile üretilen konut sayısı arasındaki açığın kapatılmasındaki en iyi yol şüphesiz kooperatiflerdir.

(*) Bağçeci, TÜRK - KONUT Hukuk Müşaviridir.

Ancak, bu da çoğu kez insanlarımızın acı sürprizlerle karşılaşmalarıyla sonuçlanmış, son yıllarda birçok Kooperatif yolsuzlukları Kamuoyunu meşgul etmiştir. Konut inşaat maliyetlerinin oldukça yüksekliği, kredi imkanlarının azaldığı bir ortamda, insanlarımızın bir ev sahibi olabilmek için son derece sınırlı imkanlarını zorlayarak çalışmaları, onları seçecekleri Kooperatif yönünde iyi bir araştırma, titiz bir seçimle karşı karşıya bırakmıştır.

İşte 1163 sayılı Kanunda 3476 sayılı yasayla yapılan değişiklik bilhassa kooperatiflerde olabilecek yolsuzlukları önleyebilmek amacını taşımaktadır. Yapılan değişiklikleri şöyle bir gruplaşma içerisinde toplayabiliriz:

1 – Kooperatiflerin amaçları doğrultusunda çalışmalarını yapabilmek için yapılan değişiklikler: Bu değişiklikleri; Md.2'de Kamu kurum ve kuruluşlarının ismini alamıyacakları, Md. 46- Üyelerin oldu bittiler ile karşılaşmaması için, Md. 52 - Kredilerden yararlanmayı çoğunluğun iradesinden çıkarmıştır. Md. 81-Fonksiyonu sona eren kooperatiflerin tüzel kişiliğinin sürdürülmesinin engellemesi, Md.92-Kooperatif ve Üst Kuruluşların siyasi faaliyet gösteremeyeceği (bu madde yeni baştan düzenlenmiştir).

2– Sözlerimizin başında belirttiğimiz Kooperatiflerde olabilecek yolsuzlukları önleyebilmek için yapılan değişikliklerdir. Md.8-Yönetim Kurullarının ortaklar ile ortak olmak isteyenleri, Kooperatifin zarara uğramaması için ortaklık şartlarına uyup uymadığının araştırılması, suistimalleri önleyebilmek için ortak sayısının genel kurulca kararlaştırılacağı veona göre ortak alınabileceği, Md.14-Yönetim Kurulu ancak 10.Md.'de belirtilen ortaklık şartlarını taşımayan kişileri ortaklığa kabul etmeyecektir. Md. 42 - Gayrimenkul alımında ve satımında, imalat ve inşaat işlerinde ve ortak sayısı ve konut sayısını genel kurulun tesbit etmesi, Md. 56. Değişik Kooperatiflerden menfaat temin etmeyi önlemek gibi değişiklikler ile suistimallerin önlenmesi amaçlanmıştır.

3– Denetim yönünden yapılan değişiklikler; Bilindiği üzere denetçiler Kooperatiflerini denetlemekle mükelleftir. Md. 65. Denetçiler için Yönetim Kurulu üyeliğindeki seçilme şartları aranmıştır. Keza Kooperatiflerin kendi kendilerini denetleyebilmek amacıyla Md. 75- Merkez Birliklerinin Kooperatifleri denetleyeceği, eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını giderebileceklerini getirmiştir. İlgili Bakanlığa da yukarıdaki denetimlerin yanısıra Kooperatifleri denetleme yetkisi verilmiştir. Md. 90- Ek: 1'deki gibi Yapı Kooperatifleri için bu ilgili Bakanlık T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'dır.

4– Mali ve diğer konulardaki değişiklikler; Md. 19-Pay değeri 10.000.-TL.'na çıkarılmıştır.

Bu yeni hükümlere Kooperatiflerin uyabilmeleri için iki yıl süre verilmiştir. Başlıca yapılan değişiklikler bunlardır. Olumludur. Ancak, Yapı Kooperatifleri için ayrı bir Kanun düzenlenmesi lazımdır. Günümüz şartlarında Yapı Kooperatiflerinde yedek akçe ve fon ayrılması diye birşey sözkonusu olamaz. Daha doğrusu Md. 38 ve 39 Yapı Kooperatifleri için uygulanmamalıdır.

B – İnsanların en tabii ihtiyaçlarından birisi barınma ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın giderilmesinde bazı unsurlara dikkat etmek gerekir. Bir konut yapılırken sağlıklı olup olmadığı, ulaşımı (altyapısı) ve estetiği önemlidir. Günümüzde konut politikaları yapılırken bunlara pek dikkat edildiği söylenemez. Bilhassa konutun ihtiyaçları giderip gidermeyeceğine dikkat edilmeksizin küçük konutlar teşvik edilmiştir. Bunun yanısıra mimarı bakımdan Türk Tipi diyebileceğimiz bir konut üretilmemiştir. İnsanların maddi ve manevi durumuna dikkat edilmeden konut üretilmiştir. Türk Toplumunun aile yapısına uygun, tabii ve coğrafi şartları dikkate alınarak konut üretimi yapılmalıdır. Kentlerimizde nasıl barınırsan barın felsefesinden dolayı büyük oranda gecekondulaşma gelişmiş, yapılan diğer imarlı yerler ise,

apartman tipinde konutların üretimini gerçekleştirdiğinden yeşil alanlar yok denilecek seviyeye düşmüş, bunun getirdiği sorunlar artmış, hava kirliliği başlamış, sağlıksız yapılaşma ruhi sorunları da beraberinde getirerek, gelecek nesillerin sağlıklı bir ortamda yetişmelerini engellemiştir.

Bu yapılaşmanın vakit geçirmeksizin onarılması yeni konutların insanımıza, aile yapısına uygun olabilmesi için neler yapılması gerektiğine de kısaca değinmek istiyorum; Mademki konut, barınma ihtiyacımız içindir, Türk insanında belirli şekilde ruhu ve manevi bakımdan bulunan değerlere önem verilmeli ve buna göre konut üretimlerinin gerçekleşmesi şarttır. Bunun için cemiyetin temeli olan aile yapımıza bakmamız lazımdır. Aile herşeyden önce manevi bir yapıya sahiptir. Fertler biyolojik bakımdan birbirlerine bağlı oldukları kadar ruhi bakımdan da bağlıdır. Bunların belirli ahlaki değerleri mevcuttur.

Mesela; anne, baba ve çocukları bir odada yatıramazsınız. Tuvaleti evde belirli bir yere koymak zorundasınız, mutfakla veya misafir kabul ettiğiniz salonla tuvaleti bir araya getiremezsiniz.

Belirli bir çağa geldikten sonra, kız ve erkek kardeşleri bir odada yatıramazsınız. Bunları ve burada saymadığımız birçok hususların dikkate alınarak konutların bu şekilde üretilmesi gerekmektedir. 2. çocuklu bir aile 40 m 'lik bir konutta nasıl barındırılabilir?

Diğer bir husus, ailenin bu yapısına uygun, planlı konut üretirken toplu konut alanlarında yörenin coğrafi ve tabii şartlara uygun olması lazımdır. Kara iklimi olan bir yere akdeniz iklimindeki bir konut yapılmamalıdır. Maalesef bu hususlara da pek dikkat edildiği söylenemez. Büyük pencerelerin kara iklimi kuşağında yapılan apartmanların yüzlerini kapladığını gözlemekteyiz. (temel eğitim ve ortaokulların tip projelerinde gözlemlendiği gibi)

Esas olarak iktidarlar çok katlı apartmanların üretilmesinden ziyade şehirlerin yaygınlaştırılarak, bilhassa altyapısı yapılmış yani yolu, suyu, kanalizasyonu bitirilmiş ve elektriği gelmiş arsaların üretilerek ucuz, taksitle ve uzun vadeli olarak halka dağıtılmasını temin etmelidir.

Özellikle bahçeli evlerin teşvik edilmesi lazımdır. İnsanların buralardan şehir merkezlerindeki işyerlerine çabuk ve kolayca yetişebilmeleri için ucuz, süratli ulaşım araçları konulmalı, insanların şehirlerden uzaklaşarak iskanları teşvik edilmelidir.

Kentleşmede önemli bir hususta, gerektiği kadar yeşil sahaların çok katlı binalara göre bırakılmamasıdır. Türk insanı tabiri caizse tabiatla kucaklaşan ve onunla içli dışlı olan insan tipidir. Batı insanı tabiatı seyretmeyi daha çok sever. Yeşil sahaları, park ve bahçeleri ona göre yapmışlardır. Türk insanı ise bunun tamtersidir. İstanbul'daki Yıldız, Emirgan, Gülhane parkları bunların örnekleridir. Ankara'da da batı tipi park ve bahçeler meydana getirilmeye çalışılmış, insanlarımız benimsemediği için sıkıcı hale gelmiştir. Bu nedenle pek itibar görmemiştir.

Sonuç olarak, insanımızın yalnız barınması için değil, maddi ve manevi yapısına uygun, değerlerini korumayı amaçlıyan, kaybetmesine meydan vermiyen, altyapısı önceden bitirilmiş, geniş park ve bahçeleri olan, yeşil sahaları yeterli olan kentleşmenin geliştirilmesi şarttır. Elzemdir.

Vakit geçirmeden gelecek nesillerimize iyi bir miras bırakabilmemiz için bu yönde çalışmak gerekmektedir. Teşekkür ederim.

Saygılarımla,

MUAMMER NİKSARLI'NIN TEBLİĞİ

Sayın Başkan, sayın dinleyiciler ve sevgili hocamız Nusret Uzgören'e ve onun şahsında değerli kooperatifçi büyüklerime, ağabeylerime şükranlarımı sunuyorum. Tüm konuşmacılar, şu ana kadarki konuşmalarında bir yerde birleşiyorlar, yasada değişiklik yapılması lazımdı. Konut kooperatiflerindeki gelişmeler, ondaki çok hızlı büyüme ve çoğalma bunun nedeni olarak gösteriliyor. Sayın Başkanım sanıyorum bunu tesbit ettiler, bir konut kooperatifi birliği yöneticisi olarak bana tolerans tanırılsa, kamu oyunun aydınlanması için yararlı olur.

Değerli arkadaşlar, konuşmama başlarken sevgili Kasım Önadım ağabeyime şunu söyleyeyim, Allah'a şükür ki Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının hazırlamış olduğu teklif değil de Ticaret ve Sanayi Bakanlığının hazırlamış olduğu teklif üzerinde çalışıldı. Çünkü onu düzeltmek daha zor olacaktı, sanıyorum bunu tesbit etmiş bulunuyorsunuz? Bu nedenle mutluluğumu söylemek istiyorum, her iki bakanlıkta da bu konu üzerinde çalışan hiç bir arkadaşıma söyleyecek sözüm yoktur, onlar verilmiş olan bir siyasi kararın gereğini yerine getirmeye çalışmışlardır, bir devlet memuru olarak.

Yeri geldiğinde niye bir siyasi karar olduğunu söyleyeceğim.

Ancak izin verirsiniz zaman kaybetmemek için hızla değişikliğe uğrayan maddelerin olumlu, olumsuz yanlarını söylemek istiyorum.

Sayın Tavşangil'in sıraladıklarını sırayla söylüyorum: Ortaklığın devriyle ilgili yeni düzenlemeye katılıyoruz, olumlu. Çıkarılma nedenlerinin yeniden düzenlenmesine katılıyoruz, olumlu. Çıkan ortakların kararı kesinleşinceye kadar yerine ortak yazılmaması kararına katılıyoruz, olumlu. Genel kurula katılma şartı olarak konut kooperatiflerine altı ay önce üye olma koşulunun kaldırılmasına katılmıyoruz ve de tehlikeli buluyoruz. Amaçlayan şey şudur efendim, açık söyleyeyim:

Bir takım insanlar hapisneden çıkıp orda edindikleri üç-beş dostla dışardaki üç-beş dostu biraraya getirip böylelikle yedi kişi biraraya gelip konut kooperatifleri kuruyorlar, bir tane tabela asıyorlar, bir de gazeteğe ilan veriyorlar ve bu kooperatif oluyor. ve altı ay dolmadan kurucular genel kurulu gibi genel kurulunu yapıyorlar. Arsa alım, ihale gibi bir kooperatifin son gününü ilgilendiren her türlü kararı bu şekilde aldıkları gözlemlendiği için altı aylık süre koşulu getirilmiştir. Peki ben kooperatifi bu amaçla kötü bir insan olarak kurdum, ortak kaydına başlamadan yedi kişiyle kurucular kurulu olarak genel kurulu yaptım, yine bu kararı aldım, ondan sonra ortak kaydetmeye başladım, engelleyebildik mi kötü

(*) Niksarlı, TÜRK - KOOP Genel Sekreteridir.

niyetli insanların bu davranışını? Peki bir de tersini söyleyim size, yarın benim genel kurulum var ileri görüşlü değilim, altı ay önden altı ay sonraki genel kurulumu düşünemedim, ama bugün bana istihbarat geldi, yarın seni yıkacaklar. Kooperatifte de kırk elli tane boş yer var, bu akşam oturacağım onları dolduracağım, eş-dost, akraba, arkadaş yarın iktidar olmayı sürdüreceğim, olmaz böyle şey. Biz bunu olumlu bulmuyoruz, aksine tehlikeli buluyoruz.

(Onu öbür şeyde tartışalım efendim, izin verirsiniz önerilerimiz var/Bu sözler teypte işilemeyen bir konuşma üzerine yapılmıştır.)

Yönetim Kuruluna devredilemeyecek yetkiler:

Kooperatiflerin, konut kooperatiflerinin esas büyük kaybı, esas sıkıntısı, zaman kaybının yarattığı bunalım ve pahalılıktır. Pratik işleyişini şu anda görmedim. İşlemede bir sorun çıkarmayacaksa, biz denetimi gerçek ortakların yaptığı denetim olarak görürüz. Şu anda bakanlığımızın elinde 48 tane denetim elemanı var, bilmem kaç bin tane kooperatif denettireceksiniz, mümkün değil. En iyi denetim, çıkar ilişkisi bulunan kimsenin, kendi çıkarı için yapacağı denetimdir. Ortığın kendi denetimidir. Ortakların temel kararlara katılması amaçlanıyorsa, böyle bir de denetim öngörülüyorsa, hay hay biz buna varız, yeterki işleyişinde bir sorunla karşılaşılmasın.

Olağan genel kurul süresinin ilk altı ay olması, olumlu. Bir sorumuz yok. Gelelim, genel kurul toplantı çoğunluğuna, bir de vekalet müessesesi var. Bir bölü dörtle kooperatifler genel kurullarını toplarlar. Esas düzeltilmesi gereken bunlardı. Bu hükümlerle 400 kişilik bir kooperatifin kaderini 26 gerçek kişinin eline teslim ediyorsunuz. 26 gerçek kişinin. Nasıl oluyor bu ? Kooperatif bir bölü dörtle genel kurulu toplar. Evet bir de vekalet müessesesi var, beni bağışlayınlar, büyüklüklerim, benim en büyük sıkıntım budur, şöyle bir adi kağıt yerde bulun, üzerine de birisi basmış olsun, yazı yazacak yeri bulunsun yeter, bunu vekalet name olarak kullanıyoruz, ben falan kişiyi bu kooperatif genel kurulunda vekil tayin ettim, kim kontrol edecek, kim bu falan kişi? Bu imza doğru mu değilmi? Böyle bir vekalet müessesesi ile biz 100 kişiyi 100 oyu bulduğunuz zaman genel kurulu topluyorsunuz, 100 olmasına da gerek yok, 50 gerçek kişi, 50 de le vekaletname taşıyorsa yani iki elini kaldırıyorsa, genel kurul toplanmış oluyor. Bunlardan 26 tanesi iki elini kaldırırsa, 400 kişilik bir kooperatifin kaderini tayin etmiş oluyorsunuz. Konut kooperatifçiliğinin temel sorunlarından bir tanesi budur. Bunun çok ciddi tutulması lazım. Burada insanların çıkarı sözkonusudur. Ama maalesef insanların çıkarımın bozulduğu hissetmediği zaman çıkarılarını koruma zahmetine girmiyorlar. O halde biz kooperatifçiliği bütün ekonomik çıkarların yanısıra demokratik çıkarımız için de istiyorsak, bir okul olarak değerlendirmek zorundayız. Türkiye'ye demokrasi hiçbir zaman şehir devletlerinden başlayarak gelmedi, hep yukardan aşağıya gelmeye çalışıyor. O halde biz bu kooperatif genel kurullarını demorkasinin kökleşmesi, sağlamlaşması için birer okul olarak, bir tartışma platformu olarak da kullanmak zorundayız. Bu çok önemli bir konudur.

Bir kişinin birden çok aynı amaçla kooperatifte yönetici olmaması:

Bakın sayın konuşmacılar, toplantıyı açan abimiz dedi ki, üçüncü sektör, kooperatifçilik sektörü, Türkiye'de bunun dışındaki iki sektörde mi amatörlik var ki biz de amatör olalım. Nasıl olacak bu? Artık uzmanlık çağını yaşıyoruz. Uzmanlaşma, görev paylaşma, her görevi ehlinin yapması gereken çağı yaşıyoruz. Çağı atlayacaksa böyle atlarız. İki tane sektörde profesyonellik olacak, öteki sektörde amatörlik olacak, olmaz öyle şey. Bu kararlar ben kooperatifçiliğin gelişmesinin engelleneceği kanısındayım. Denetlemek istiyorsak,

denetim mekanizması çoktur. Amatörlerin eline teslim edersek, amatörlerin açacağı zarar daha çok olur. (Efendim ben uyarınıza uyuyorum, yalnız izin verirsiniz bir şeyi söyleyeyim., bana o kadar tolerans tanıyın.)

Kooperatifler siyaset yapar yapmaz diye bir kısır tartışma var. Siyaset kavramı konusunda her halde bir mutabakatımız olmadığı için bu tartışma yapılıyor, gibi geliyor bana. Hangi konuyu ben nasıl anlatacağım, size örnek vereyim: Ben gidiyorum, bir kooperatifin genel kuruluna, kredi olaylarını anlatacağım. Kredi konularını anlatacağım; geliyor, gelmiyor, yetiyor, yetmiyor. Ben hangi üslupla anlatacağım, hangi sözcükleri kullanacağım ki, para-kredi politikalarına, ekonomik politikalara değinmemiş olayım? Divan başkanı benim siyaset yapıp yapmadığımı nasıl saptayacak? Ki müdahale yapmadığı taktirde en büyük sorumluluk onun, üç aya kadar, paraya çevrilmeyen, tecil edilemeyen para cezası. Nasıl saptayacak. Kime göre ben siyaset yapıyor olacağım, kime göre tersi olacak? Bu sevimsiz bir olaydır, siyaset iyi doğrudur, kutsal bir olaydır, ulusunu, milletini, vatanını, seven herkesin kendi bireysel çemberini kırıp, bilgi birikimini bu insanlardan bu milletten aldığı bilgileri toplumun tümüne kullanırmak için siyaset yapar, biz siyaseti öyle anlıyoruz. Yasak niçin konur? Kötü olan şeyin yapılması için konur. Siyaseti, siyasetçiyi kötü göstermek bu memleketin geleceği için hayırlı bir olay değildir. Ama neyi nerede nasıl yapacağımızı bilmek kaydıyla. Siyaset kooperatifte yasak, sendikada yasak, dernekte yasak, şu kurumda yasak, bu kurumda yasak, nerede serbest? Nerede serbest? Bakın efendim, böylelikle siyasetin ve siyasetçinin seviyesini düşürmeye hakkımız yoktur, kötü örneklerden hareketle bir noktalara varırsak, vatana, millete, memlekete yazık olmuş olur.

Teşekkür ederim.

Sn. Niksarlı'nın İkinci Turdaki Konuşması:

Sayın Başkan, biz bu yasa da yapılan değişikliklerin sadece konut kooperatiflerine faturasının çıkarılmasını devletin bir çaresizliği olarak görüyorum, oysaki burda çok fazla bir şey yapılmamıştır, bu yasa değişikliğiyle. Çok fazla bir şey yapılmamıştır. Yapılan değişikliklerdeki olumlu yanları, Bakanlıktaki temsilci arkadaşımın paylaştım Hiç bir sorunumuz yok. Önemli olan insanlar bir kabahat yaptıktan sonra nasıl cezalandırılacağı mantığı değildir. İnsanların bilerek veya bilmeyerek suç işlemelerini kabahat yapmalarını önleyecek boşlukları kapamıştır, yani boşluklar yaratmamaktır. Ben diyorum ki bu yasa da bir çok şey cezaya bağlanmış, bir bir çok şey, düzeltilmiş ama temeldeki bir takım boşluklar ihmal edilmiş, görülmemiş, biz şunu söylüyoruz, bizim temel düşüncemiz her şeyi devletten beklememeye dayalıdır. Önce ihtiyaç sahipleri ihtiyaçlarını tarif ederler. O ihtiyaçlarını karşılayacak güçlerini bir araya getirirler ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar. Güçlerinin yetmediği yerde devlet devletliğini yapar. Her şeyi devletten beklersek hiçbir şey yapamayız. Gücü bellidir, devletimizin,. Ancak devletin de söylediği şeyi yapması lazım. Ben konut kooperatiflerinin önemli bir kısmının yöneticisinin uğursuz insanlar olmasından dolayı art niyetli insanlar olmasından dolayı konut kooperatifleri üzerinde bu kadar gürültü çıkarıldığı kanaatinde değilim. Toplumun tüm uğursuz insanlarını art niyetli insanlarını getirip konut kooperatiflerine yönetici yapacaksınız. Böyle şey yoktur. Bakın ne vardır biliyor musunuz? Konut kooperatifleri genelde bir çok şeyi devletten beklemişlerdir. Geçmişte, devlet konut kredileriyle ilgili bu güne kadar varmış olduğu sözlerde büyük yanlışlı-

lara düşmüştür. Devletin taahhüt ettiği kredi zamanında verilmediği için, devletin başlangıçta taahhüt ettiği kredinin maliyetler içerisindeki payı oranı son güne kadar korunamadığı için konut kooperatifleri ekonomik konjonktürde yıllardır geçilememişlerdir. Türkiye'de ortadadır, insanların giderek tasarruf güçleri zayıflamaktadır, tasarruf eğilimleri zayıflamaktadır, kredinin gücü zayıflamaktadır. İnsanların ekonomik gücü üç sene önce yola çıkmışsınız üç sene önceki şartlar değişiktir, üç sene geçmiştir, beş sene geçmiştir, kooperatif bitememiştir. O halde bu uğursuz yöneticiler yüzünden bitememiştir diyemezsiniz olmaz böyle şey. Devletin başlangıçtaki taahhütleri yerine getirilmiş olsaydı, o kredinin maliyetler içerisindeki ağırlığı o inşaat süreci içindeki korunabilseydi konut kooperatifleri ile ilgili değerlendirmelerin bu kadar kötü olacağı kanısında değilim, ben. Bu ekonomik konjonktürün bir cilvesi bütün bu kooperatiflerin faturasını, konut kooperatiflerinin yöneticilerinin üzerine çıkarıyor. Sonuna kadar her türlü devlet denetimine "evet" diyoruz. Ancak siz yasa çıkarırken, kooperatifler ve üst kuruluşlarına kredi veren kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve ilgili bakanlıklar diye herkesi denetçi tayin edip, hiç biri denetim yapmazsa o zaman konut kooperatifleri yöneticilerinden kimsenin şikayetçi olmaya hakkı yoktur. Konut kooperatifleri yöneticileri diyorlar ki: " Bizi denetleyin." Ne zaman, suç işledikten sonra polis gibi yakalayıp denetleyen bir mekanizma değil, sürekli bir denetim, eğiten, öğreten, yol gösteren, yönlendiren bir denetim. Ama siz koca Bakanlık içerisindeki denetim elemanlarının sayısını 50 dolayında tutarsanız ve birde gelip burda 60 bin tane kooperatiften bahsederseniz o 60 bin tane kooperatifin yanısıra o denetim elemanları aynı zamanda belli şirketleri de denetlemekle görevli ise, görev alanına o da giriyorsa, niye kooperatifçileri suçluyoruz? Biraz da görevini yapmayan devleti suçlama cesaretini gösterelim..

(Bana izin verirsiniz bir iki cümle daha söylemek istiyorum.)

Evet, bu yasanın yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır. Bu yasa yeniden gözden geçirilirken, denetimle ilgili hükümlerin işler bir hale getirilmesini sağlamak lazım, bir ... İki : Kooperatif ortaklarının, yani bu kooperasyondan yararlanan insanların bu çalışmalara daha fazla katılımını, daha fazla denetlemelerini ve kararlara daha geniş katılımını sağlayıcı önlemler alınması, hükümler konulması lazımdır. Biraz önce 400 ortaklı örnek bir kooperatif olayını anlattım. Bunların olması lazım. Bir de sayın hocama katılıyorum da ben kaç tane Rasih Demirci bulayım ki bu kooperatif genel kurullarında hükümet temsilciliği yapsın. Hükümet komiserliği var ya. Kaç tane bulacağım? Ben kaç tane Rasih Demirci bulacağım da genel kurullarda divan başkanlığı yaptıracağım ? Siz buraya yazmışsınız ki, siyaset yapmasına izin verirse divan başkanı şu cezalara çarptırılır. Konuşturumuyor seni rica ediyor, korkuyor. Korkutmuşuz, ürkütmüşüz. Adam korkutmayla hiç bir şeyin önüne geçilmez. Şu siyaset sözcüğünü de bir netleştirmemiz lazım. Siyaset yapanları bir yerde çok yüceltip başımızda taç yapacağız, bir yerde de korkutulacak şeyler gibi göstereceğiz, hayır, bunlar korkulacak şey değil. Ama parantez içinde söylüyorum: Neyi nerede ne zaman ne şekilde yapacağımızı bilmek kaydıyla. Eğer birileri siyaset sözcüğünü istismar etmiş birileri siyaseti anarşi ile karıştırmış birisi siyaseti partizanlık olayıyla karıştırmış diye yeni hükümler getirirsek, yanlış yapmış oluruz. Bizim de bu toplantılarda siyasetçilere bir şeyler üretmemiz lazım, onlara bir şeyler söylemeye hakkımız olsun, bir şeyler söyleyelim ki, onlar da bizim söylediklerimizden yararlanabilsinler.

Teşekkür ediyorum.

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNUNDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER ÜZERİNE

N.Uğur Küçükaltan (*)

Sayın Başkan, Değerli Konuklar;

Sözlerime, Kooperatifler Yasasında yapılan son değişikliklerle ilgili olarak, gerekli açıklamaların ve tartışmaların yapılması imkânını sağlayan, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfının değerli yöneticilerine teşekkür ederek başlıyorum,

(x) Küçükaltan, YOL - KOOP Genel Müdür Yardımcısıdır.

Türkiye Yol- İş Sendikası Üyeleri Tüketim Kooperatifleri Birliği ve şahsım adına hepimize saygılarımı sunuyorum.

24 Nisan 1969 tarihinde kabul edilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda değişiklik yapan 3476 sayılı " 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna iki ek madde eklenmesi hakkında Kanun" 25 Ekim 1988 gün 19970 sayılı Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Yapılan değişiklikler üzerindeki görüşlerimi yasanın 1. maddesinden başlayarak açıklamaya çalışacağım. Bu nedenle bana ayrılan 20 dakikalık süreyi bölümlere ayırmadan kullanabilmem için Sayın Başkanın iznini rica ediyorum.

Türk Kooperatif mevzuatının temel yasası diye bilinen 1163 sayılı yasaya ilişkin olarak 1980 yılından itibaren tam 4 kez değişiklik tasarısı hazırlandığı halde, bu tasarıların Parle-mentoda görüşülebilmesi nedeniyle kadük kalmaları, 3476 sayılı yasanın önemini vurgula-yan hususlardan bir tanesidir.

10 Ağustos 1969 tarihinde yürürlüğe giren 1163 sayılı yasa; ülkemizdeki kooperatif-çiliğin hızla gelişmesi ve bu gelişmeye paralel olarak yeni sorunlarla karşılaşması üzerine, özellikle başta konut yapı kooperatifleri olmak üzere yolsuzluk iddialarının kamuoyunu günlerce meşgul edecek hale gelmesiyle yirminci yılında yetersiz kaldığı gözlenen 9 madde-sinin tamamen, 15 maddesinin kısmen değiştirilerek; ikide ek madde eklenmesiyle yeni şeklini almış ve uygulamaya geçmiş bulunmaktadır.

Yapılan bu değişikliklerin en önemli yönü, Kooperatifler ve yöneticiler hakkında son zamanlarda ortaya çıkan olumsuzlukların giderilebilmesini temin için, kamu otoritesini artırıcı hükümler ihtiva etmesi, yasada belirtilen görev ve sorumlulukların yerine getiril-memesi halinde ağır cezai yaptırımların uygulanabilecek olmasıdır.

Yasanın, özellikle dikkat çeken **cezai yaptırımlarının** caydırıcı niteliği ile yönetim ve denetim kurulu üyelerinin sorumluluk duygularını artırması halinde bir çok olumsuzluğun önenebileceğini şimdiden söylemenin doğru olacağı kanaatindeyim.

Konuşmamın bu bölümünde 1163 sayılı yasanın tartışılmasında yarar gördüğüm maddelerinden bahsetmek istiyorum.

1163 sayılı yasanın, Kooperatiflere ilişkin tek yasa olmayışı, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun, 3186 Sayılı tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri hakkında Kanunun ve 1196 sayılı Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Kanununun, ülkemiz-deki Kooperatifleri ilgilendiren diğer yasalar olduğu, bu yasalarda hüküm bulunmadığı zaman Türk Ticaret Kanununun Anonim şirketlere ilişkin hükümlerinin uygulandığıda ma-lumlarıdır. Bu mevzuat çokluğunun yanı sıra, ülkemizdeki kooperatiflerle ilgili kamu kuru-luşlarının fazlalığı da dikkat çekicidir. Yapılan yasa değişikliğinde mevzuatların birleştiril-mesine yönelik düzenlemenin bulunmayışı ve kooperatiflerle ilgili çok sayıdaki kamu ku-ruluşu arasında uyumlu çalışma imkânının yaratılmayışı kanaatimizce büyük eksikliklerdir.

Yasanın 1. ve 9. maddeleri Kooperatif kuracak ve kooperatiflere ortak olacak tüzel kişilikleri eskisi gibi tek tek sayarken tüketim ve konut kooperatifçiliği alanında çok olum-lu girişimleri bulunan sendikaların, bilinen bu başarılı çalışmalarına rağmen bu tüzel kişi-ler arasında yer almayışı ise oldukça düşündürücüdür.

Yasanın 2. maddesinde son değişiklikle yer alan 4. paragraf kooperatiflerin kamu kurum ve kuruluşlarının isimlerini kullanarak, vatandaşları yanıltmalarını önlemek için düşünülmüş olmakla beraber, kanaatimce uygulamada istenilen sonucu veremeyecektir.

Kooperatiflerin ismine bakarak ortak olan kişiler, kooperatiflerine sahip çıkmaz, kongrelerine katılmazlarsa sonuçta kooperatifin ismi ne olursa olsun yanılacaklar ve zarara uğrayabileceklerdir.

Ayrıca, isim değişikliği ile ilgili olarak tanınan sürenin ülkemiz koşullarında yeterli olmadığı görülmüş, tanınan yasal süre bittiği halde, isim değişikliğini gerçekleştirilemeyen yüzlerce kooperatif kalmıştır. Ünvanlarını 6 ayda bu kanuna uygun hale getirmeyerek tes-cil işlemini gerçekleştirilemeyen yöneticilerin durumu şimdi ne olacaktır?

Yasanın değiştirilen 8. maddesi yönetim kuruluna ortaklar ile ortak olmak için müracaat edenlerin anasözleşmede gösterilen ortaklık şartlarını taşıyıp taşımadıklarını araştırmak zorunluluğunu getirmiştir. Bu görevi yerine getirmeyen yönetim kurulu üyelerine bir aydan 6 aya kadar hapis, ellibin liradan beşyüzbin liraya kadar ağır para cezası verilmesi gerekmektedir.

Kanaatimizce, kooperatife ortak olmak için müracaat eden, medeni hakları kullanma yetkisine haiz gerçek ve tüzel kişilerin, kooperatif anasözleşme hükümlerini bütün hak ve ödevleriyle birlikte kabul ettiklerini bildiren yazı ile yönetim kuruluna başvurduklarında, ortaklık şartlarını taşıdıklarını da bu yazıda beyan etmeleri, yönetim kurulunun bu araştırmayı yapma zorunluluğunu ortadan kaldırmaya yeterli bir sebep olarak değerlendirilebilmelidir. Kooperatifçilikte güven unsuru çok önemlidir. Yanlış beyanın sorumluluğunu yönetim kurulu üyelerinin değil, beyanda bulunan kişinin taşıması daha doğru bir uygulama olacaktır.

Yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısının genel kurulca belirlenmesi, yönetim kurulunun genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedememesi, uygulamada istismara pek açık olan yedek üyeliğin kaldırılmasına yönelik olumlu bir değişikliklerdir.

Yasanın 14. maddesinin 3. fıkrasında yapılan değişiklikle, ortaklık haklarının, ortaklık niteliğine haiz kişilere, kooperatifi devreye sokmadan devredilebilmesi, 16. maddede gerçekleştirilen değişikliklerde de, ortaklıktan çıkarılma sebeplerinin anasözleşmede tek tek belirtilmesi ve bu sebepler dışında herhangi bir sebeple ortaklıktan çıkarılma işleminin yapılmaması ve çıkarılma kararı kesinleşinceye kadar ortaklık hak ve yükümlülüklerinin devam etmesi ortak lehine gerçekleştirilen değişikliklerdir.

Yasanın 19. maddesinde yapılan değişiklik, bir ortaklık payının değerini en az 10.000 liraya çıkarırken, kooperatife ortak olacakların en çok 1000 pay alabileceklerini hükme bağlamıştır. Kooperatif üst kuruluşlarına girmek isteyen birim kooperatiflerin en az 50 pay taahhüt etmeleri de bu maddede yer almıştır. Maddenin kooperatiflerin sermaye yönünden güçlenmesini sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi olumlu bir değişikliktir. 19. maddenin 5. paragrafında tarımsal amaçlı kooperatiflerin yatırım faaliyetleri için düşünülen ve uygulanan düşük faizli kredi imkanlarının aynı şekilde tüketim kooperatifçiliği için de düşünülmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Yasanın 26. maddesi, eski hali ile en çok tartışılan maddelerinden bir tanesi idi. Yapılan değişiklik bu tartışmaları maalesef bitirecek nitelikte bulunmamıştır. Yapı kooperatifi ortağı, üyelik süresine bakılmaksızın genel kurula katıldığı halde, diğer kooperatif ortaklarının bu haktan mahrum bırakılmalarının sebebi bir türlü anlaşılammaktadır.

Ortak gereksinimleri olan kişilerin, karşılıklı yardım ve dayanışma yolu ile kooperatif kurumları, kooperatiflerin üreteceği mal ve hizmetlerden en az maliyetle yararlanmaları en başta gelen amaçlarındandır.

Bu amaçla yola çıkan ortakların sermayelerine verilebilecek sınırlı faizin, devlet tahviline verilen en yüksek faiz oranına çıkarılması, kooperatifin kuruluş amacı dışında çalışmasına sebep olabilecek bir husustur.

Kooperatifler hiçbir şekilde ortak olanların parası ile ortak olmayanlara hizmet sunmamalıdır. Ortak sayılarını çoğaltarak, ortakların kooperatifle olan bağlılıklarını artırıcı çalışmalar yapmalıdırlar. Aksi halde sermaye şirketi gibi hareket edip, kâr amacı güden kuruluşlara benzerler. Yasanın bu maddedeki değişikliği, kooperatifleri ortak dışı satışa teşvik eden, ortak dışı satışları cazibeli hale getiren bir mahiyet arz etmektedir.

Burada yasa koyucunun, kooperatif sermaye birikiminin hızlandırılmasını ve artmasını ve artmasını düşünerek yeniden düzenlediğine inandığım 38. madde ile kooperatifçilik anlayışına bağdaşmayan bir tutum takınıldığını üzülenek belirtmek zorundayım.

39. maddede yapılan değişikliğin, birliklerde % 5 fevkalade yedek akçe ayrılması zorunluluğunu getirmesi olumlu olarak nitelendirilmektedir.

Yasanın değiştirilen 42. maddesi genel kurulun devir ve terk edemeyeceği yetkiler arasına, gayrimenkul alımında ve satımında takip edilecek usul ile alınacak gayrimenkulun niteliğini, yerini, azami fiyatını, satılacak gayrimenkulun asgari fiyatını belirlemek görevini de ilave etmiştir.

Hızlı karar alma ve uygulama kooperatiflerimizin gelişmesi, ortak menfaatlerinin korunması açısından, kooperatifçilikte çok önem arzeden bir husustur. Genel kurulların yukarıdaki ayrıntılara inerek, gerekli incelemeleri yapması kanaatimizce hem zaman, hemde zemin yönünden imkansız görülmektedir. Bu konuda alınacak kararların gecikmesi, fırsatların kaçırılmasına sebep olabilecek, kooperatifin genel yararının gerçekleştirilmesi konusunda yönetiminin aciz kalmasına sebebiyet verebilecektir.

Yasanın çağrı'ya ilişkin 43. maddesi ile 44. maddesi arasındaki ilişki nedeniyle, çağrıya yetkili olanlar arasında "Dört ortakdan az olmamak koşuluyla ortak sayısının en az onda birinin" de yer alması kanaatimizce uygun olacaktır.

Yasanın genel kurulun şekli ile ilgili 45. maddesinin değişikliğinde yer alan son paragraf; "Genel kurulun sevk ve idaresi, ortaklar veya üst kuruluş temsilcileri arasından seçilen başkan ve üyeler tarafından sağlanır" şeklindedir.

Burada, üst kuruluş temsilcilerinin birim kooperatiflerin kongrelerinde divan heyetinde yer alıp alamayacakları hususu gündeme gelmektedir.

Yasa değişikliğine uygun olarak hazırlanan tip anasözleşmelerde bu ibarenin aynen yer alması, genel kurulların sevk ve idaresinin ortak olmayanlar tarafından yönetildiği şekli ile yorumlanıp iptal kararlarına sebep olmayacak mıdır?

Kanaatimizce yasanın bu paragrafında geçen "üst kuruluş temsilcileri" deyimini, kooperatif birliklerinin kongreleri için düşünüldüğüdür.

Yasanın gündeme ilgili 46. maddesinde yapılan değişiklik ortaklara yönetim kurulunun hazırladığı gündeme hem genel kurul öncesinde, hemde genel kurul sırasında müdahale etmeleri imkanını vermektedir. Ancak, kanun, anasözleşme ve iyi niyet esasları ile genel kurul kararlarına aykırı olduğu ileri sürülen yönetim kurulu kararlarının iptali için genel kurul öncesi verilen bir önerenin oylama sonucu gündeme alınmaması genel kurulun en yetkili organ olarak güvenilirliğine gölge düşürebilecek bir uygulamadır.

Yasanın yönetim kurulunun üyelik şartları ve ücretine ilişkin 56. maddesinde yapılan değişiklikle, haklarında kamu davası açılmış bulunan yöneticilerin peşinen suçlu addedilerek, ilk genel kurul toplantısına kadar görevlerinin devamını sağlanması, ancak yönetim

kurulunca genel kurul gündemine dava devam ediyor bile olsa, azilleri veya göreve devam etmeleri konusunda madde konulması zorunluluğu getirilmiştir. Bu maddenin yeniden düzenlenmesinde yarar görülmektedir.

Yasanın 59. maddesinde yapılan değişikliklerle, konut yapı kooperatiflerinin, arsa alınmış gibi gösterilerek ortaklarını kandırmaları önlenmiş, kooperatif yöneticilerinin kooperatifle ticari muamele yapmaları yasaklanmış, eksik, yanlış ve yanıltıcı ilan vermelerinin önüne geçilecek vatandaşların dolandırılmaları engellenmiştir. Değişiklikler olumludur.

Yasanın denetçilerle ilgili 65. maddesine bir fıkra eklenmiş, 66, 67, 68 ve 69. maddelerinde ise bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak denetim kurulunun etkinliğini artıran bazı hususlar 56/2, 56/4. maddelerde yer almıştır.

Kooperatif birliklerinin kuruluşuyla ilgili olan 72. maddeye ilave edilen 3. paragrafta ilgili Bakanlığa, belli bölgeler belirleyerek aynı bölgede birden çok kooperatif birliği kurulmasını yasaklama yetkisini tanımıştır. Bu yetki kooperatif kuruluşların öz yapısını zedeleyici, kimi kooperatiflere karşı sınırlayıcı bir baskı aracı olarak kullanılabilir bir yetkidir.

Kooperatif birliklerinin eğitim ve denetimle ilgili 75. maddesinde yapılan değişiklik, birliklere; kooperatifin eğitim ve denetimi ile ilgili tüm yetkileri veren çok olumlu bir gelişmedir.

Yasanın kooperatif merkez birliklerine ilişkin 76. maddesinin son paragrafında yer alan "Aynı çalışma konularına sahip kooperatif birlikleri birden fazla kooperatif merkez birliği kuramazlar" hükmü, gelişmeyi sınırlayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, yasa değişikliğinden önce kurulan, aynı konularda çalışan kooperatif birliklerinin, değişen bu madde ile durumları ne olacaktır?

Ticaret Bakanlığının görev ve yetkileri ile ilgili 86. maddeye eklenen 5. fıkra, uygulama sırasında çok önemli sonuçlar verebilecek niteliktedir. Bakanlığın bu madde ile düzenleyici tasarruflarda bulunma yetkisine kavuşması, aksayan yönlerin alacak tedbirlerle kısa sürede giderilmesini sağlayabilecektir.

87. madde ile genel kurullara katılan Bakanlık temsilcilerine ödenecek ücretin, kooperatiflerce Maliye vizesine yatırılması zorunluluğu getirilmiştir. Genel kurulun kanunlara, anasözleşmeye ve gündeme göre yürütülmesini temin ve denetleme ile görevli bulunan temsilcilerin Bakanlık adına görev yaptıkları ve Bakanlıkça görevlendirildikleri hepimizin malumlarıdır. Kaldı ki her türlü müracaatın yapılmasına rağmen Bakanlık temsilcilerinin hazır bulunmadığı toplantıların da gerçekleştirilmeleri aynı maddenin son paragrafı gereğince mümkün bulunmaktadır.

Bu nedenle temsilci ücretlerinin Bakanlık tarafından karşılanması daha uygun olacaktır. Maddenin yeniden düzenlenmesinde yarar vardır.

Günümüzde, kooperatiflerin denetim ihtiyaçlarının tümüyle Bakanlıkça karşılanması mümkün olmadığı gibi, kısa ve uzun vadelerde de mümkün olmayacağı bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, yasanın 90. maddesinde, Bakanlığın yanı sıra kooperatiflere kredi veren kamu kurum ve kuruluşları tarafından, verilen kredinin amaca uygun kullanılıp kullanılmadığının araştırılma yetkisi verilmiştir.

İlgili Bakanlık ayrıca 91. maddenin tanıdığı yetkiye istinaden, kooperatif üst kuruluşlarını, ilgili müesseseleri, bağımsız denetim kuruluşlarını denetleme işleri için görevlendirebilmektedir.

Kooperatifçilik hareketinde yaşamsal öneme haiz denetimin bu yolla yaygınlaştırılarak sonuçlandırılması çok olumlu bir değişikliktir.

Yasanın siyasi faaliyet yasası ile ilgili 92. maddesinde yer alan "Genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini bozmaya yönelik faaliyet" tabirinin netleştirilmesi gerektiği kanaatindeyim. Çok esnek olan bu deyim kooperatiflerin gelişmesini ve faaliyetlerini engelleyici nitelikte görmekteyim.

Kooperatifçiliğin gelişmesi, finansman yönünden desteklenmesi amacı ile oluşturulan, kooperatiflerin vergi ve harçlardan muaf tutulmasına ilişkin 93. maddesinde yer alan 4. fıkranın en kısa sürede yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Kurumlar Vergisi Yasası'ndaki muafiyet şartlarını yerine getiren bir kooperatifin bu fıkra gereği kurumlar vergisi mükellefi olması ve Maliye Bakanlığının ilgili birimlerinin kurumlar vergisi yasası yerine, kooperatifler yasasındaki bu madde gereğince kooperatiflerden vergi istenmesi ilginç bir görünüm arz etmektedir.

Ayrıca, ülkemizde birliklerin kurulacağı bölgelerin henüz belirlenmemiş olması ve yeterince üst birlik bulunmaması nedeniyle, kooperatiflerin bu madde gereği üst birliklere katılma zorunluluğunu yerine getiremediklerini açıklamakta yarar görüyorum.

Yasaya, 3476 sayılı yasa ile ilave edilen 1. ek maddede, tarımsal amaçlı kooperatifler ve üst kuruluşlar için Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, diğer kooperatifler ve üst kuruluşlar için de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ilgili Bakanlıklar olarak tesbit edilmiştir.

Bu nedenle, 44. maddede yer alan İmar ve İskan Bakanlığı ibaresinin madde kapsamından çıkarılarak, maddenin yeniden düzenlenmesi gerektiği kanısındayım.

Cezai sorumluluğa ilişkin Ek Madde 2'de yer alan "Bu madde de görülen hürriyet bağlayıcı cezalar parayla tahvil edilemez" hükmünün uygulamada yaratacağı sorunlar vardır. Örneğin yasanın 2. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı hareket ederek 6 ay içerisinde ünvanlarını 1. maddede belirlenen esaslara uygun hale getirip tescil ettirmeyen yönetim kurulu üyeleri için bu hüküm nasıl uygulanacaktır? Bu nedenle cezai sorumlulukla ilgili maddelerin yeniden gözden geçirilerek düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyim.

Yasanın değişen, değişmesi gereken maddeleri hakkındaki görüşlerimi burada bitirirken, değişikliklerin kooperatife güveni artırmak, olumlu sonuçlar almak, kooperatif hareketi güçlendirmek gibi benzeri düşüncelerden hareketle yapıldığına inanıyorum.

Kooperatiflerin; az yada çok büyük topluluklar tarafından, demokratik ilkeler çerçevesinde, kendi kendilerine yardım anlayışı ile bilerek, inanarak ve dürüst davranarak, toplumsal düzeyde özlenen günleri yaşayabilmek amacı ile kurduklarını göz önünde bulunduran hükümetler, kooperatifçiliği destekleyerek, kredi imkanları sağlamalıdır. Kooperatif-Hükümet ilişkilerinin sorun olacak boyutlara varmasını engelleyerek, onların kalkınmada güçlü bir araç olarak kullanılması için deneyimli kooperatifçilere planlama düzeyinde görev vermelidirler.

Firma gücünün olaganüstü boyutlara ulaştığı günümüzde, bireylerin ekonomik özgürlüklerini kullanırken başkalarına zarar vermeyecekleri tek örgüt olan kooperatiflerin, yaşanan başarısızlıklar nedeniyle sarsılan güvenilirliklerinin yeniden sağlanmasına yardımcı olmalıdırlar.

Ortaklarının içinde bulunduğu zor koşulları iyileştirmek için çalışan kooperatiflere hükümetlerce yapılacak özel yardımların önemi çok büyüktür.

Ancak, hükümetlerin kooperatiflere sağladığı destek, açtığı kredi, yaptığı yardım karşılığında, onları kendileri için bir araç olarak kullanmamaları, onları yönetmeye ve denetim altında tutmaya çalışmamaları gerekiyor.

Özgürlük ve demokrasi aşığı ülkemiz insanlarının arzu ettikleri kooperatiflere kısa zamanda kavuşmalarını diliyor, hepinize tekrar saygılarımı sunuyorum.

AHİLİK VE ESNAF AHLÂKI

Dr. Yusuf Ekinci (*)

Ahi, kardeş, arkadaş, yâren, dost, yiğit anlamında kullanılır.

Ahilik, hem sosyal hem de kültürel yapıya ait bir terim olarak:

Birbirini seven; birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri gözeten, yoksulu barındıran işi, kutsal çalışmayı bir ibadet sayan, din ve ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkârların, iş sahiplerinin, çırakların, kalfaların ustaların meydana getirdiği sağlam bir teşkilat manasını taşır.

Yüzyıllarca Türk Sosyal adâletini, Türk ekonomisini, iş hayatını Batıların bugün dahi hayranlıkla ifade ettikleri örnek bir düzenleme ile geliştirmişlerdir.

AHİLİK VE ESNAF AHLAKI

Esnaf ve sanatkârlar her ülkenin ekonomik ve sosyal hayatında önemli rol oynayan bir istikrar unsuru olarak kabul edilmektedir. Gerek büyük işletmelerin, gerekse vatandaşların ihtiyaçlarının önemli bir bölümü esnaf ve sanatkârlarca karşılanmaktadır. Bu ekonomik faaliyetler, az sermaye ile ve güç çalışma şartları altında gerçekleştirilmektedir. Teknik, ekonomik ve sosyal şartlar, bazı mal ve hizmetlerin küçük işletmelerce üretilmesinin daha verimli olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, sanayileşmeye paralel olarak hizmet sektöründe çalışanların oranlarının da yükselmesi, gelişen ülkelerde esnaf ve sanatkârların ekonomik hayattaki yerini daha da arttırmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinde, 1979-1983 yılları arasında istihdam kapasitesi, büyük sanayide % 6.3 artarken küçük sanayide % 10.2 artmıştır. Yine aynı dönemde, imalat sanayinde istihdam enterasan bir tablo göstermiştir. Büyük sanayideki % 16.6 gerilmeye karşılık küçük sanayide % 7 artış olmuştur. Bu ülkedeki genç insan gücünün (16-24 yaş) % 66'sı küçük işletmelerde istihdam edilmektedir. (1) Daha da çoğaltılabilecek bu bilgiler, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi kalkınan ülkelerde de esnaf ve sanatkârların ekonomik hayattaki öneminin giderek arttığı hiçbir tereddüde meydan bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır.

(1) Yalın, Güler "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Teşebbüslerinin Ekonomimizdeki yeri, Önemi ve Tanıtılması, Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Seminerlerinde sunulan tebliğ, Milli Produktivite Merkezi 1987.

(*) Ekinci, MEB Müsteşar Yardımcısıdır.

Durum ülkemizde de aynıdır. Esnaf ve sanatkârlarımız ekonomik hayatımızın önemli bir unsurudur. Onlar sayesinde çok dar ve sıkı bir ihtisarlaştırmanın teşebbüs ruhunu öldürmesi önlenmekte, insan zekasının en verimli şekilde değerlendirilmesi sağlanmaktadır.

Esnaf ve sanatkârlar sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal hayatımızın da önemli bir unsuru, ayrılmaz bir parçasıdır. Kimin, nerede ve nasıl ürettiğini bilmediğimiz malları bile onlar vasıtasıyla temin eder, her gün onlarla yüz yüze geliriz. Esnaf ve sanatkârlar ile münasebetimiz olmadığı bir günü dahi düşünmek, hemen hemen mümkün değildir.

Günlük hayatımızda bu kadar iç içe olduğumuz esnaf ve kanatkârlar ile olan münasebetlerimizin şekli ve ölçüsü son derece önemlidir. Herşeyden önce insanlar alışveriş yaptıkları esnaf ve sanatkârlara güvenmek zorundadırlar. İstedikleri malı aranan kalitede ve uygun fiyatla bulmak isterler. Ödedikleri bedelin karşılığını almak isterler. Onlardan tatlı sözler duymak güler yüz görmek isterler. Onları kendilerinin bir parçası kabul edip, "bizim bakkal", "bizim berber" demek isterler. Bütün bu istekler esnaf ve sanatkârlarla müşterileri arasındaki münasebeti sadece maddi ve menfaatlere dayalı bir münasebetler zinciri olmaktan çıkarıp ona insani ve ahlaki boyutlarda kazandırır.

Şüphesiz, esnafın dükkânı, bir hayrat değeridir. O yapmış olduğu malın veya görmüş olduğu hizmetin karşılığını alacaktır. Ancak, daha fazla kâr hırsıyla müşterisini aldatan veya ona kalitesiz mal veren esnafın "pabucunun dama atılması" gerektiği hususunda herkes hem fikirdir.

"Pabucun dama atılması" deyimini yaklaşık sekiz asırdan beri Müslüman Türkler arasında kullanılmaktadır. Ahiliğin kurucusu ve esnaf ve sanatkârların piri olan Ahi Evran ayakkabıcı esnafının bulunduğu çarşıdan geçerken onların yaptığı ayakkabıları inceler, hileli gördüklerini dama atarmış. Böyle bir olay vuku bulunduğundan haber hızla esnaf arasında yayılır, "... falanca ustanın pabucu dama atıldı" denilirmiş, Pabucu dama atılan usta, utancından haftalarca insan içine çıkamaz kimsenin yüzüne bakamaz, kendini affettirmek için elinden gelen her şeyi yaparmış. Çok zaman bunlar kafi gelmez terk-i diyar etmek zorunda kalmış. Burada en önemli husus Ahi Evranın bir esnaf temsilcisi olmasına rağmen esnafı en ağır şekilde cezalandırmaktan çekinmeyişidir. Bu durum belki de bir meslek teşekkülünün güçlenmek için kendi üyesini cezalandırarak, oto-kontrol metodunu kullanmasının ilk örneğidir. Bu modern metodu sekiz yüz yıl önce kullanan atalarımız ahi birlikleri ile yüzyıllarca Müslüman-Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında önemli bir rol oynamıştır. Böylece esnaf ve sanatkarların toplum içinde hak ettikleri mevkiye gelmesini sağlamışlardır.

Bugün ahilik denilince esnaf, esnaf denilince ahilik akla gelmektedir. Bu terimler adeta birbirleri ile bütünleşmiştir. Halbuki 12. yüzyılda ahilik bir esnaf teşkilatı olarak değil, herkeşe açık bir teşkilat olarak kurulmuştur. Ancak, ahilik düşüncesi zaman içinde esnafın ruhunu yansıttığı için bütün esnaf hiçbir zorlamaya tabi olmaksızın ahi birliklerinde toplanmış ve onu bir esnaf teşekkülü haline getirmiştir.

Ahilik düşüncesinde esnafı cezbeden şey nedir? Bu soruya cevap verebilmek için ahiliği kuran düşünceden bahsetmek gerekecektir.

12. yüzyılda Müslüman-Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında önemli değişiklikler meydana gelmekteydi. Bu değişikliklere karşı insanlar birbirinden farklı tavırlar alıyorlardı. Bu tavırları üç ana grupta toplamak mümkündür.

Birinci gurubu meydana getiren Türk Sultanları ve yüksek tabaka, İslami hayat tarzının yerleşmesi ve kökleşmesi için üstün gayret sarfediyor, hiçbir fedakarlıktan kaçınmıyorlardı. Bunlar İslamiyete aykırı olan şaman inancının hatıralarını canlandıracağı endişesiyle, İslamdan önceki tarih ve geleneklere karşı ilgisiz kalmaktaydılar. Türk Sultanları, gerek siyasi haki-

miyetin sembolü olmak ve gerekse şehirlerde oturan Müslüman Türkleri İslami esaslara göre idare etmek amacıyla ele geçirilen her şehire, İran ve Arabistan'dan getirilen İslam uleması veriyorlardı (2). Devlet tarafından desteklenen bu ulema eski Türk geleneklerine karşı hoşgörüşsüzdüler. Halbuki Türkler "İslamlığı katı şeriat kaideleri içinde değil, geniş ve yumuşak bir ruh ve mana ile anlayarak (3) kendilerine izah eden mutasavvıf Türk Türk devrişlerinin telkinleriyle kabul etmişlerdir.

İkinci grubu meydana getiren kitleler, birinci grubun aksine, İslami inanç ve hayat tarzından çok eski Türk geleneklerine ve şamani inançlara bağlıydılar. Yerleşik hayat tarzına uyum sağlayamayan bu kitleler, İslamiyeti de bir şamani kalıntıları devam ettiren bir tarzda benimsemişlerdi. (4) Bu kitleler devlete karşı çatışmacı bir tavır almışlar ve bütün bir ortaçağ boyunca meydana gelen ayaklanmaların İran'ın kıskırtması dışındaki sebeplerden biri, belki de birincisi budur.

"Hakkımızda Devlet etmiş fermanı. Ferman padişahın dağlar bizimdir."

Üçüncü grup ise İslam inancı ile Türk geleneklerini kaynaştıran orjinal bir sentez meydana getirmiştir. Bu gruptakiler devlete karşı tavır almıyorlar, aksine içtimai huzurun bağlanması için ona yardımcı oluyorlardı. İslam dininin koyduğu islami beynelmileciliğini samimiyetle kabul ediyorlardı. Lakin İslama aykırı olmayan geleneklerine sıkı sıkıya bağlıydılar. İşte bu grup geliştiği düşünce istikametinde taraftarlarını teşkilatlandırarak "Ahi Birliklerini" kurmuşlardır.

AHİ BİRLİKLERİNİN KAYNAĞI

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Türk toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında çok önemli rol oynayan ahi birlikleri tayınağını araştıran bazı bilim adamlarının isim ve biçim benzerliklerine bakarak bu teşkilatı Bizans Loncalarının bir devamı saymışlardır.

Ancak, Ahi Birlikleri üzerinde yapılan araştırmalar çoğaldıkça gerçek biraz daha aydınlığa çıkmakta ve bu iddiaların hiçbir temele dayanmadığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı müesseseleri üzerinde Bizans'ın büyük tesiri olduğu iddialarını "İspat edilmesi gereken bir görüş" değil de "İspat edilmiş bir mesele" gibi görenler, bu peşin hükümlerine paralel olarak ahi birliklerini de Bizans Loncalarının bir devamı olarak görmektedirler. Ancak umumi çerçeve içinde bu iddiaların hiç de doğru olmadığı Fuat Köprülü tarafından ispat edilmiştir.

Ahi birliklerinin Bizans loncalarının devamı olarak görenler Türk Medeniyeti hakkında son derece olumsuz peşin hükümlere sahip olanlardır. Osmanlı toplum yapısının feodal olduğu şeklindeki peşin hüküm ile hareket edenler de, Ahi birliklerini Batı Ortacağının temel birliklerinden biri olan Loncalar "Corporation" gibi düşünmekteydiler. Apaçık bir peşin hükümden hareket eden bu düşünce sahipleri, "Batı feodalitesi içinde loncalar kapitalizmin ön hazırlıklarını gerçekleştirdikleri halde, Osmanlı toplum yapısı içinde Ahi Birlikleri aynı fonksiyonu niçin ifa edeme-mişlerdir?" şeklindeki sorulara cevap bulamamaktadırlar. Son zamanlarda yapılan ciddi araştırmalar ile, Osmanlı toplum yapısıyla Batı toplum yapısı arasındaki

(2) Akdağ, Mustafa, Türkiye'nini İktisadi ve İçtimai Tarihi, Tekin Yayınevi,

3. Basım Cilt 1, Ankara-1973, s. 13.

(3) Turan, Osman, Selçuklular ve İslamiyet Turan Neşriyat y.y.

İstanbul, 1971, s.12.

(4) Güllülü, Sabahattin, Ahi Birlikleri, Ötüken, Yayınları İstanbul -1977

farklar daha açık bir hale gelmekte ve bu çeşit iddiaların hiç bir mesnede dayanmadığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Bizans Locaları ile Ahi Birlikleri arasındaki farkların başlıcalarını belirtmek faydalı olacaktır. Çünkü, bu bilgileri Ahi Birlikleri Bizans Loncalarının devamı şeklinde gören düşüncelerin ne kadar temelsiz olduğunu açıkca göstermektedir.

Türkler Anadolu'ya gelirken, burada bulunan yerli esnaf, loncalar halinde teşkilatlanmıştı. Bu teşkilatın aynı yerde kurulan ahi birlikleri üzerinde hiçbir tesirlerinin olmadığını söylemek doğru olmaz. Ancak, bu teşkilatlar arasındaki farklılıklar, Ahi Birliklerini Bizans Loncalarının bir kopyası olduğu şeklindeki iddiaları geçersiz kılmaktadır.

Bizans Loncaları devlet tarafından bazı kamu görevlerini yerine getirmek üzere kurulmuş mesleki bir teşkilattır. Ahi birlikleri ise devlet ororiesinin dışında kurulup gelişmiştir. Gerçi bu teşkilat da bugün kamu görevi olarak kabul ettiğimiz birçok görevleri yapıyordu. Ama, bunları yapmak zorunda oldukları için değil, kendi toplum anlayışına uygun olduğu için yapıyorlardı. Bu konuda onları zorlayan kendi ahlak anlayışları dışında hiç bir kuvvet yoktu.

Bizans loncaları devletin sıkı denetim ve gözetimi altında çalışırdı. Her hangi bir loncaya üye olabilmek için imparator ya da imparatorun görevlendirmiş olduğu kişilerden birinin onayını almak gerekirdi. Loncalara giren bir daha ayırlanamaktaydı. Ahi birliklerinde ise doğrudan bir devlet denetimi yoktur. Kuruluş yıllarında devlet Ahi Birliklerinin yönetimine karışmamıştır. Daha sonraki dönemlerde ise birlik yönetimine seçilen bazı görevlilerin görevlerine hükümet yetkililerinin onayında sonra başlaması prensip getirilerek dolaylı bir denetim sağlanmıştır. Ahi Birliklerine üyelik serbesttir. Üyelğe kabul işlemleri teşkilat yetkililerince yapılır ve devlet buna müdahale etmez, üyeler de istedikleri zaman teşkilattan ayrılabilir.

Bizans loncaları yalnız tüccar ve sanatkarları üye olarak kabul ederlerdi. Bir bakıma loncalar kuruluşta ekonomik amaçlıydı. Ahi Birliklerinde ise ahilik prensiplerini kabul eden ve işi olan herkes üye olabiliyordu. Bu teşkilatta ekonomik amaç da vardır. Ancak, bu tek ve ana amaç değildir.

Bizans loncalarının kast yapısı taşımalarına ve kan grupları haline dönüşmelerine karşılık ahi birlikleri hiçbir zaman kan grupları haline dönüşmemiş ve böylesi birlikler içinde genellikle karşılanan kastlaşma eğilimine karşı çıkmıştır. Bizans loncalarının kastlaşmasını sağlayan önemli bir özellik olarak gözükten, farklı loncalar arasındaki evlilik yasağı ise Ahi Birliklerinde sözkonusu değildir.

Ayrıca, loncalar sınıflı bir toplumun bir toplum yapısını meydana getirecek şekilde teşkilatlandıkları ve bunu gerçekleştirdikleri halde ahi birlikleri, sınıflı toplum yapısına karşı çıkmış ve buna göre teşkilatlanmıştır.

Aralarında bu derece önemli yapı ve amaç farkı bulunan Bizans loncaları ile Ahi Birliklerini birbirlerinin devamı olan teşkilatlar olarak saymanın hiç bir haklı sebebi yoktur.

Bu izahlardan anlaşılacağı gibi ahilik çatışması değil barışçı inkarcı değil inançlı şekilci değil, öze önem veren bir düşünce tarzıdır. Bu özellikleriyle Ahilik esnafın gönlünde taht kurmuş, onların desteğini sağlamıştır. Bugün esnaf ve sanatkarlarımızın düşüncelerinde bu izleri görmek mümkündür. Türk esnaf ve sanatkarlarının içtimai açıdan güvenilir bir istikrar konusu olduğunu biliyoruz. 12 Eylül öncesi ortaya çıkan, varan ve milletimizin hayatına kasteden anarşi hadiselerine karışan esnaf ve sanatkarların sayısının çok az olması bu görüşü doğrulamaktadır. Artık biliyoruz ki, ülkemiz için esnaf ve sanatkar,

Ananevi isdiham ve üretimdeki yaratıcı ve düzenli çalışma anlayışıyla iktisadi hayatımızın denge unsurudur.

- Toplumda kimseyi rahatsız etmeyen ve kimseye yük olmayan bir kitledir.

- Siyasi ve içtimai her türlü anormal çalkantiya karşı istikrar ve huzurun teminatıdır. Zararlı akımlardan etkilenmezler.

- Yaşayışları, hareketleri, töreleri ve ahlakî yapıları itibariyle, sosyal bünyenin koruyucusudurlar. Vatanına, milletine ve inançlarına bağlıdır.

- Mütevekkil, çalışkan, saygılı ve tutumludurlar. Kısaca Türk esnaf ve sanatkarlarının büyük çoğunluğu Ahilik düşüncesini yaşatan insanlardır. Bu insanların esnaf ahlakı anlayışında Ahilik şekillenmiştir.

- Ahilik insanı "esref-i mahlukat" olarak kabul eder ve ona insan olduğu için saygı gösterir. Bu anlayış ahilerin din, dil, ırk, renk cinsiyet ayırımı gözetmeksizin herkese adil davranmaları prensibini ortaya koymuştur. Bu prensip sebebiyledir ki, Hıristiyon veya Rumları aldatan veya onlara hileli mal satan bazı esnaf hiç tereddüt edilmeden cezalandırılmıştır.

Ahilerin ekonomik teşkilatlanmaları da kendi ahlak anlayışlarına uygundu. "Orta sandıkları" bu teşkilatlanmada önemli bir unsurdur. SSK ve Emekli Sandığı ile Bağ-Kur öncesinde kurulan bu düşündürücü sosyal güvenlik sistemi bile, tek başına kanunla değil, ahlakî kurallarla oluşturulan 700 yıllık bir organizasyonu işaret eder.

Her Ahi Birliğinin Orta Sandığı, Esnaf Vakfı, Esnaf Sandığı veya Esnaf Kesesi denilen bir yardımlaşma sandığı vardır. Teşkilat bu yardım sandığı vasıtasıyla üyelerini tefeciden korur, gerek özel gerekse iş hayatı için lazım olan kredileri dağıtır.

Her esnaf, malının satışından el edilen belirli bir yüzdeyi, orta sandığına yatırır. Ayrıca terfi harçları ile teşkilata ait müklerin kiralari ve çeşitli bağışlar sandığın diğer gelirleri arasındaydı. Kise-i Humayun dışında, bağımsız bir "Kise-i ahiyan".. Bu başlıbaşına bir sistemdir.

Orta Sandığında toplanan paralardan teşkilat için lüzumlu harcamalar yapılırdı. Birliğe ait müklerin tamir masrafları, çeşitli vergiler, görevlilerin maaşları, sosyal gayeli esnaf toplantılarının giderleri, fukaralara çeşitli vesilelerle yapılan yardımlar esnaftan maddi durumu iyi olmayıp hasta veya sakat olanlara yapılan yardımlar, teşkilatın gelirlerini arttırmak için satın alınan müklerin bedelleri ve çeşitli sosyal hizmet giderleri, bu sandıktan karşılanırdı. Bugünkü Sosyal Güvenlik Sistemine yahut fonlara benzeyen yanı, idare ve tasarrufun, ahlakî bir sistem halinde, meslek ulularına bırakılmış olmasıdır.

Teşkilat için gerekli harcamalar yapıldıktan sonra, artan paralar, esnafa kredi olarak verilir veya hammadde temininde kullanılırdı. Esnafa lazım olan hammadde, teşkilat tarafından satın alınarak üyelere dağıtılırdı. Satın alınan malın bedeli orta sandığından ödendikten sonra, dağıtım işlemine başlanırdı. Bu dağıtımda genellikle ustaların meslek kıdemleri gözönünde bulundurulur, kıdemli ustalara daha çok hammadde verilirdi. Ancak, bu dağıtımda ifrata kaçılmazdı. Yani en kıdemli ve en kıdemsiz ustalara verilen hammadde arasında 2-3 katından daha fazla fark bulunmazdı.

Bugün esnaf ve sanatkarlarımızın para sıkıntısı çektiğinde, bankadan önce komşusuna müracaat etmesinin, kaza geçiren bir esnafın yardımlarına Bağ-Kur'dan önce arkadaşlarının koşmasının ve yardım toplanmasının sebepleri ahilik ruhunun bir devamı olarak anlaşılmalıdır.

Bugün esnaf ve sanatkarlar, sosyal güvenlik bakımından Bağ-Kur'a kredi bakımından Halk Bankasına, işyeri yaptırma konusunda Sanayi ve Ticaret Bakanlığımıza bağlıdır. Bu bağları uzatmak mümkün. Kısaca esnafın iş yapabilmek için çok sayıda mahatabı vardır. Adeta esnaf zamanının yarısını bir iş yapmadan muhatapları arasında mekik dokuyarak geçirmektedir.

Bugün, ahi birliklerinde olduğu gibi, esnafın muhatabını bire indirmek elbette mümkün değildir. Ancak, bunları azaltmak mümkündür. Bunu yapmak çok hayırlı bir iştir. Ayrıca esnafın kendi aralarındaki yardımlaşmanın teşvik edilmesi de gerekmektedir.

Ahilik insanı bir bütün olarak ele almış ve onu bütün yönleri ile birlikte gelişmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca ahiler yanlarında çalışan çırak ve kalfalara emekleri sömürülecek varlıklar gibi değil, yetiştirilecek ve ileride işyeri temin edilecek bir insan gibi bakmışlardır. Bu düşüncenin izlerini, bütün yıkıcı tesirlere rağmen zamanımızda dali görmek mümkündür. Bazı bölgelerimizde çırak ve kalfalar bayram namazından çıktıktan sonra doğru ustalarının evine giderler. Ustalar mecbur olmadıkları halde çırak ve kalfalarına bayramlık dırlar. Askerden gelen kalfa önce ustasının yanına uğrar. Bütün bunlar gösteriyor ki esnaf ile çırağı veya kalfası arasında işçi-işveren değil baba-oğul arasındaki münasebetlere benzeyen candan bağlar vardır. Velilerin aklına da çocuklarının ustaları tarafından istismar edileceği gelmezdi. Çocuk velisi tarafından ustaya "eti senin kemiği benim" denilmek üzere teslim edilirdi. Velinin bu davranışının sebebi çocuğunu sevmemesi veya onun yaramazlık yapacağını bilmesi değildi. O bilirdi ki, çocuğunu teslim edeceği usta onu en iyi şekilde yetiştirmek için elinden geleni yapacak, gerektiğinde onu cezalandıracak. Çocuğun yanında söylenen "eti senin kemiği beni" sözü bir nevi babalık otoritesinin bir bölümünün ustaya devredilmesi manasına da gelmektedir. Ustaya bu şekilde teslim edilen çırağı usta kendi oğlu gibi davranır onun iyi bir sanatkar olarak yetişmesi için hiçbir fedakarlıktan kaçınmazdı.

Çırak işe başlayınca kendisine o işyerinde çalışan kalfalar arasından iki "yol kardeşi" verilirdi. Bunlar çırağın yetişmesinde problemlerin çözümünde yardımcı olurlar, ona ağabeylik yaparlardı. Başka bir ifade ile Ahilerin işyeri, işveren ile çalışanların sürekli menfaat çatışması içinde olduğu, çalışanların birbirlerinin yerini almak için uğraştığı bir savaş meydanı değil, baba oğul ve kardeşlerin bulunduğu bir sıcak aile yuvasındır.

Usta çırağın sadece işyerindeki meslek eğitiminden değil, anı zamanda umumi ve dini eğitiminden de sorumluydu. Çırak zaviyeye de kaydolar, orada umumi ve dini eğitimini tamamlardı. Zaviyeler bir "miskinler tekkesi" değil, zaman zaman kadıların, müderrislerin de ders verdiği bir ilim-irfan ocağıydı. Çeşitli zamanlarda tertiplenen esnaf toplantıları ve kış gecelerinde düzenlenen "yaren (yaran sohbetleri)" ile de sosyal hayata uyum sağlanırdı. (5).

"Yaren Sohbetleri'nin düzenleniş şekli de Ahilikteki ahlak anlayışını yansıtmaları bakımından önemlidir.

Yaren sohbetlerinin hazırlıkları her yıl Kasım ayında yapılırdı. Önce sohbet düzenlemek isteyen aynı yaş grubundaki 7-8 genç bir araya gelirler, sevip saydıkları ve maddi durumu iyi olan iki arkadaş seçilirdi. Bunlardan yaşça büyük olanı "Yaren Başı", diğeri ise "Yaren Kahyası" olurdu. Yaren başı ve yaren kahyası belli olduktan sonra durum toplantıya iştirak edebilecek olanlara duyurulur, 20-25 kişilik bir grup meydana getirilirdi. Bu gruba dahil olan herkese "yaren" denilirdi. Her yaren grubunda gençler, orta yaşlılar ve yaşlılar bulunurdu. Yaşlıların sayısı 5-6'yı geçmezdi. Boş zamanlarında sosyal hizmetler de gören yaren grupları genellikle üç aylık bir dönem sonunda dağılır ve yeni gruplar meydana getirilirdi.

Yaren başı, grubu idare eder ve gerektiğinde onları cezalandırırdı. Gençler gibi, yaşlılar da onun emirlerine uymak zorundaydılar. Yaşlıların her hususta diğer yarenlerden hiçbir farkı yoktu. Mecliste otururken yaş sırası esas olduğundan, yaşlılar yaren başının etrafında bulunurlar, en gençler en eş aşağıda otururlardı. Velhasıl, sohbetin bütün adap ve erkanına itaat etmek her yarenin görevi olduğu gibi, itaat etmeyenleri cezalandırmak da "yaren başı"nın vazifesiydi. Cezalar suçun ağırlığına göre verilirdi. En ağır ceza sohbetten ihraç edilmek,

(5) William, Ouchi, Teori 2 ilgi Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 37.

hatta meslekten sürülmek derecesine varan bir ceza idi.

Sohbetin yapılacağı gece, bütün yarenler akşam ezanından bir saat sonraya kadar sohbet yapılacak eve gelmek zorundaydılar. Mazereti olanlar, durumu yaren kahyasına daha önceden bildirmek zorundaydı. Toplantıya ilk önce yaren kahyası gelir ve yapılan hazırlıkları kontrol ederdi. Toplantıya gelenler teker teker odaya alınırdu. Yaren ilk defa odaya girerken, yaren başı dahil olmak üzere içeride bulunan herkes ayağa kalkardı. Kapıdan içeri giren yaren odanın ortasında ve herkese sağ elini göğsüne koymak suretiyle "selamün aleyküm" diyerek yüksek sesle selam verirdi. Yaren başı "ve aleyküm selam" diyerek selama karşılık verdikten sonra herkes yerine otururdu. Elde sigara veya kahve ile ayağa kalkılmazdı. Kim olursa olsun, toplantıya geç gelenler için merasim yapılmazdı. Yani geç kalanlar için ayağa kalkılmazdı. Bunlar ayrıca cezalandırılırdı.

Burada önemli husus, bir yaren sohbetinde değişik yaş grubundan insanların bir arada bulunması ve eğlenmesidir. Ayrıca yaren başının genç olmasına rağmen üyeler içinde yaşlıların bulunması da dikkat çekicidir. Böylece gençler saygı duydukları babaları yaşlarındaki insanları yönetebilmek olgunluğuna erişirken yaşlılar da mükemmel bir eğitimcilik örneği verirlerdi.

Şüphesiz insanlar hatadan azade değillerdir. Çıraklar da zaman zaman suç işleyebilirlerdi. Ancak esnaf teşkilatında çok zaman suç işleyen çırağın yerine onun ustasına ceza verilir. Bunun sebebi ustanın bir işveren gibi değil, çırağın her türlü eğitiminden sorumlu bir baba gibi görülmesi anlaşılmasıdır.

Çırak bir işyerinde çalışırken ne diğer bir sanatkar onun ustasından ayartmayı, ne babası onu bir başka ustaya vermeyi, ne de çocuk başka bir dükkana kaçmayı düşünürdü. Bu meslek ahlakı Batı düşüncesinde tenkid edilmiş herkesin daha iyi iş imkanı bulduğu yerde çalışmasının veya şirketin daha iyi eleman bulunduğu zaman işçisini değiştirmesinin verimliliği arttıracığı savunulmuştur. Çünkü Batı düşüncesinde çalışanı işyerine bağlayan tek şey maaftır. Bütün doğruların Batı düşüncesinde olduğuna inanlar böyle kabul ederler. Ancak, özellikle Japonya'nın gösterdiği gelişme ve kalkınmanın sebeplerini derinlemesine araştıranlar Batı düşüncesinin ciddi yanlışlarını ortaya çıkarmaya başlamışlardır. Konumuzla ilgili olarak bir Japon'un hatırasını anlatmak faydalı olacaktır.

"Bir Japon üretim firmasının genç yöneticilerinden biri şu ilginç olayı anlatıyor. "Firmamızın bir Amerika şirketi ile ortak yatırımı var. Bu iş için beni iki yılına Amerika'ya gönderdiler. Orada kaldığım sürede birçok tecrübe edindiğim gibi, Amerikalı yöneticilerin gerçekten çok yetenekli olduklarını gördüm. Fakat Amerikalıların kokteyl partileri beni çok şaşırttı. Hemen hemen her genç yönetici kokteyl partilerinden nefret ettiğini söylüyor. "Durup saatlerce içiyor ve aslında konuşmak istemediğimiz kişilerle konuşuyoruz" diyorlar. Madem bu kadar nefret ediyorlar, neden hala gitmekte ısrar ediyorlar. Onu bir türlü anlayamadım. Sonra sebebini çıkardım. Amerikalı'lar yeni bir işe ne zaman ihtiyaçları olabileceğini kestiremiyorlar. Çalıştıkları firma, alit oldukları bölümde kısıntı yapmaya karar verirse, bu insanlar işlerinden olacaktır. Bu yüzden, Amerikalılar çevrelerini hep geniş tutmak zorundadırlar. Öteki firmalardaki kişilerle sürekli temasta olmalı ki, ihtiyaçları olduğunda kendi dallarında hemen yeni bir iş bulabilsinler. Japonya'da hepimiz yeni bir iş aramak zorunda kalmıyacağımızı bildiğimiz için kokteyl partiler vermeyiz" (6)

Genç Japon yönetici Batı düşüncesinin bir yanlışını ortaya çıkarıyor. Batı ülkelerinde çalışanlar zamanlarının önemli bir bölümünü işten çıkarmaları halinde, çalışabilecekleri başka işyerini hazırlama gayretlerini harcamak mecburiyetindedir. Çünkü ne çalışanın işverene,

(6) Güllülü, a.g.e. S. 105.

ve ne de işverenin çalışana güveni vardır. Bu güvensizlik birçok olumsuzluklara sebep olur. Mesela işveren işçilerine yeni beceriler öğretecek eğitim programlarına para yatırmak istemezler. Çünkü yeni beceriler kazanan işçinin başka şirkete gitme şansının artacağını, bunun olması halinde yarattıkları paranın boşa gideceğini düşünürler. İşçiler de birgün rakip firmada çalışacaklarını düşünerek kendi işyerlerine sadakat göstermezler. Bu şartlar altında insanlar nasıl huzurlu olur, verimlilik nasıl artar?

Yukarıdaki örnekten anlaşılacağı gibi, gözü başkalarının çöplüğünde olan horozlar misali çalışan insanların, ne işyerlerine ne de kendilerine faydası olur. Bunun için çalışanlar işyerlerine sadakatla bağlı olmalı, işverenler de yanlarında çalışanları istismar etmemeli ve onları korumalıdır. Bu koruma bir lütuf değil borçtur. Ahilik hırs kapısını kapayarak istismarı ve işyeri değiştirmeyi önlemiştir. Bu sayede işyeri aile yuvasına dönmüştür.

Bugün icra planlarında çalışanlara, işveren mensubiyet şuuru kazandırılması için tedbirler alınması istenilmektedir. Bu nasıl sağlanacaktır? Atalarımız bunu eski denilen ancak bize eskimeyen ve eskimeyecek olan Ahilik ahlakı ile sağlamışlardır. Bugün de yine Ahilik Ahlakı ile çalışanlar işyerlerini bir aile yuvası gibi görebilirler. Türk esnaf ve sanatkarları Ahilik düşüncesini küllemiş şekilde de olsa gönüllerinde yaşatmaktadırlar. Ahilikte esas olan helal kazançtır. Ahinin doğru olması ve hak ettiğinden fazla kazanma yoluna sapmaması bir ahlak kaidesidir. Türk kültürünün zeminini ve ruhunu teşkil eden Allah, insan ve devlet anlayışında, yüksek bir ahlak yattığı açıktır. Yüksek ahlak ölçülerini hayat tarzı haline getirmekle sağlanan, Allah korkusu ve sevgisine bağlanır. Bu yüzden yüksek ahlak, hak hukuk ve adaleti Allah adına isteme manasına da gelir. (7). Hakkına razı olmayarak malına fazla fiyat isteme, zenginleşme hırsıyla karanlık ve dolaşık kazanç yollarına sapma gibi haram kazanç yollarına Ahilik müsaade etmez. Ahilik mal biriktirme ve yığılma peşinde koşan haris ve istirmarcı ticarete karşıdır.

Ahi hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, hemen ölecekmiş gibi ahiret için çalışan, kendi emeği ile gecinen ve kimseye muhtaç olmayan insandır. O çalışmayı ibadet bilir, helal kazanç peşinde koşar, helalinden kazanır. Helal yerlere ve kararınca harcar. Müşterisini yoluna-cak kaz, komşusunu düşman görmez.

Ahiler "her koyun kendi bacağında asılır" diyen insanlar değildir. Onlar bilirler ki, komşusundaki yangın kendilerine de sıçrar. Ferdin kendini kurtarmasının hiçbir anlamı yoktur.

Önemli olan herkesin saadete ulaşmasıdır. Bunun için sabahleyin ilk müşterisi ile alış-veriş yapan bir Ahiye ikinci bir müşteri gelirse ve komşusu henüs alış-veriş yapmamışsa, müşteriye bütün samimiyetle şöyle derdi:

"Kusura bakma efendim. Allah (C.C) bereketini vere, ben sabah siftahımı yaptım. Senin istediğin mal karşı dükkanda da var. O daha siftah etmedi siz ondan alın.

Komşusuna giden müşteriye çekmek için türlü şaklabaşıklar yapan ve bunu rekabetin gereği olarak gören anlayıştan ne kadar farklı bir ahlak anlayışı.

Bunlar anlatıldığı zaman, "Ahiler rekabeti bilmiyorlardı. Onun için başarılı olmadılar ve ahi birlikleri yıkıldı. Rakibine müşteri veren bir ticaret anlayışı olamaz" diyenlerin sayısı maalesef az değildir.

Her şeyden önce şunu belirtelim ki Ahiler rekabeti biliyorlardı. Ama, rekabeti müşteri çalmak için hileli yollara başvurarak değil, dahi iyi ve daha kaliteli mal üreterek yapıyorlar-

(7) Sadık K.Tural, *Kültürel Kimliğimiz Üzerine Düşünceler*, KTB Yayınları, 1988
S. 88-106.

di. Ahilik, daha fazla kazanmak, spekülasyon ve rekabet yapmak yerine karşılıklı yardım ve sosyal dayanışma esaslarına bağlı kalmayı tercih etmişlerdir. Ferdi teşebbüs, serbest kazanç, mesleki hürriyet, menfaat çatışması yerine, bütün topluma hakim olan bir nizam ve sosyal adalet duygusu, din ve ahlak kaideleri üzerine kurulmuş barışçı geleneklerle gelişen bir meslek mukaddesatı ve iş ahlakı Ahiliğin ahengini sağlamıştır. (8).

Ahilikteki ahlak ve ekonomi anlayışı sanatkarların işleri ile bütünleşmelerini sağlayarak işi zevk olduğu çalışma şartlarını meydana getirmiştir. Sanatkarların işine kendi ruhunu yansıttığı bu çalışma şartları içinde rekabet daha fazla mal üretme şeklinde değil, daha mükemmel eser yapma şeklinde ortaya çıkmıştır.

Ahi ahlakının müsaade etmediği şeylerden biri de sık sık iş değiştirmedir. Herhangi bir işte karar kılmayarak sık sık iş değiştirmek ancak sebatsız ve istikrarsız bir ruh yapısına sahip olanların göstereceği davranıştır. Böyle insanlar ahi olabilecek ruh disiplinine sahip kim-seler olarak kabul edilmezlerdi.

Ahi sistemine uygun olarak iş hayatının düzenlenmesinde de ahi birlikleri, toplumu birl bütün olarak ele alıp, bütün sosyal grupların menfaatlerini düşünmüşlerdir. Çatışmacılığı reddederek, uzlaşmacı sosyal ve ekonomik münasebetlerin kurulmasını gaye edinen ahi birliklerinin bu özelliği, sosyal huzuru sağlama açısından, insanlığa ışık tutacak temel motifleri taşımaktadır.

Ahi birlikleri, üretim ile tüketim arasında denge kurarak üretici ile tüketici arasındaki münasebetlerin sosyal huzuru sağlayacak şekilde gelişmesinin devamına çalışmışlardır.

Bu maksatla zaman zaman üretim sınırlamaları getirerek emeğin değerini bulmasına ağırlık veren geliştirilen narh sistemi ve standartlaşma ile de tüketicinin korumasını sağlamıştır. Sadece kaliteli üretim ve ücret politikası değil, fiat ve standardizasyon politikaları da, ahilik sisteminin unsurlarıdır.

Üretilen mallarda standart arama tüketicinin korunması bakımından son derece önemli idi. Her birlik imal ettiği malın standaradına göre fiyatlarını tesbit ederdi. Mesela, bir ayakkabı alan insan, ödediği fiyata göre bunu ne kadar zaman giyebileceğini bilirdi. Belirtilen zamandan önce, ayakkabı kullanılmaz hale gelirse, ayakkabıyı aldığı sanatkara görürerek parasını geri alırdı. Standartlar ve narh konulmakla kifayet edilmemekte, uygulama devamlı bir gözetim altında bulundurulmakta idi. Bunlara uymayanlar kendilerine ders etrafa ibret olacak şekilde cezalandırılırdı. Konulan nizamı uymayanlar suçlarına göre cezalara çarptırılırdı. Bu çeşit davranışla cezalandırılanlara "yolsuz" denilirdi.

Yolsuz, hammaddeyi piyasadan alamaz, kimse ona mal satmaz, o yapmış olduğu malı kimseye satamazdı. Yoksul kahvelere kabul edilmez, cemiyet toplantılarına giremez, herkes ondan kaçır ve nefret ederdi. Esnafın kendi içinde kurduğu bu oto-kontrol sistemi son derece dikkat çekicidir.

Ahi birliklerinin tüketiciyi korumak için aldığı tedbirler ve bu tedbirlerin uygulanması hususunda gösterilen hassasiyet yüzyıllarca devam etmiştir. Zaman zaman esnaf tarafından tesbit edilen satandartlar ve narhlar padişah fermanı haline getirilmiştir.

Ahiler müşterilerine daima saygılı olmuşlar, onları veli -nimet kabul etmişlerdir. Din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin bütün müşterilerine eşit davranırlardı. Müşterisini kandıran, ona bozuk veya pahalı mal satan esnaf cezalandırılırdı. Hıristiyanlara bozuk mal sattığı için cezalandırılan esnaf görülmüştür. O devirlerde böyle bir adalet ve meslek ahlakı, Batılı

(8) Evliyaoğlu, Gökhan, *Türk İktisat Tarihi*. Hareket Yay. İstanbul .1977 S. 133

ları hayretler içinde bırakıyor, bazen de bu yüksek ahlak anlayışına hayran olan gayri müslümler müslüman oluyorlardı.

ÇÖZÜLME

XVI. yüzyılı sonlarında Batı sanayi ürünlerini Anadolu pazarlarını kaplaması sonucu Müslüman-Türk esnafı bir yandan hammadde sıkıntısı çekerken, bir yandan da ürettiği eşyaya alıcı bulamamaktaydı. Bu ekonomik krizde iki ayrı grubun esnaf arasına karıştığı görülmektedir.

Bu gruplardan biri sermaye sahipleridir. Bunlar mamül eşyadan çok hammadde ticareti yapıyor, esnaf ve sanatkarları bu yoldan kendilerine bağımlı hale getirmeye çalışıyorlardı. Sermaye sahiplerinin sanayi alanına yönelmeleri sonucu ahi birliklerinde sermaye-emek bütünlüğü parçalanmış, bu da teşkilat organizasyonunun temelini sarsmıştır. Buradaki en önemli husus sermaye sahiplerinin üretici ile tüketici arasında değil, üretimle üretici arasında girmiş olmalarıdır. Esnaf ve sanatkarların üretim faaliyetlerini önemli ölçüde yönlendirdikleri halde tüketici ile muhatap olmayan sermaye sahiplerinin üretim alanına herhangi bir yenilik getirmedikleri söylenebilir.

Esnaf arasına katılmak suretiyle ahi birliklerinin çözülmesini hazırlayan ikinci grup ise kendilerine esnaflık hakkı verilen askerler ile çift bozarak şehre inen köylülerdir. Artık loncalaşmış olan ahi birlikleri köyden şehre yapılan göçlere karşı çıkmışlardır. Hükümetin de bunlardan "Çift bozan akçesi" olarak bir çeşit ceza almasına rağmen bu göçlere engel olunamamıştır. Hemen belirtelim ki, çeşitli içtimai şartların ziraattan sanayi alanına aktardığı bu emek dolapları halinde yığılıp kaldığını düşünemeyiz. Bu dönemde üretim ve üretici arasında girmiş olan sanayici sınıfların, ahi birliklerince gerçekleştirilen geleneksel üretim organizasyonuna karşı, bu köylü grupların kullandığı muhakkaktır.

Osmanlı ekonomisinin zayıflamasının bir sonucu olarak yeniçeri ve sipahi gibi askeri zümreler sanat hayatına el atmışlar, bunlara 1785 yılında çıkartılan bir fermanla esnaflık hakkı tanınmıştır.

Esnaf arasına katılan bu gruplar ahi birliklerinin çözülmesine doğrudan ve dolaylı tesir olmuştur. Doğrudan tesirlerinin başında bu grupların bazı kârlı alanlara bütünüyle hakim olmaları, buralarda ahi ahlak kaidelerine uymayan bir üretim ve ticaret hayatı geliştirmeleri gelmektedir. Bunlar elbirliğiyle ahi birliklerinin imtiyaz ve selahiyetlerini çiğneyerek, en karlı iş alanlarına yönelmişler ve "yeniçeri zorbalığı" sayesinde buralara hakim olmaya başlamışlardır. Ele geçirdikleri ticaret ve sanat alanlarında, ahi ahlak kaidelerinin hiç birini uygulamaya yanaşmayan bu gruplar en küçük müdahalede silahla ortaya çıkmaktaydılar. Bütün bunlar ahi birliklerinin fonksiyonlarını kaybederek çözülmelerine sebep olmuştur.

Bu gelişmelerin ahi birlikleri üzerindeki dolaylı etkilerine gelince, bu etkiler de şu şekilde ortaya çıkmaktadır. Birçok karlı iş alanlarını kaybeden hammadde darlığı çeken, işe yarar çırak ve kalfaları yeniçeri esnafı arasına katılan bu zümreler, yavaş yavaş geçimlerini temin edemez duruma gelince, gelenekli üretim organizasyonunun dışına çıkmaya başlamışlardır. Böylece onlar da üretimde hammaddeden kısmaya ve kırmaya başlamışlardır. Bu yüzyılda esnafa karşı yöneltilen eleştirilerin, üretimde gelenekli kurallara bağlı kalınmadığı noktasında yoğunlaşmasının sebebi de budur.

Çözülme sonucu loncalaşan ahi birlikleri, daha sonra "gedikler" haline dönüşmüştür. Resmi terim olarak gedik kelimesine ülkemizde 1727 yılından itibaren rastlanılmaktadır.

Gedik kelimesi Türkçe'dir. Tekel ve imtiyaz anlamına gelir ki, sahiplerince yapılacak işi başkalarının işleyememesi ve satacağı şeyi başkalarının satmaması şartıyla, hükümet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin kullanılması ve yürütülmesidir. Bu tarzda esnaf ve sanatkarlık 17 Haziran 1861 tarihine kadar devam etmiş, bu tarihte çıkartılan bir tüzükle sanat ve ticarete tekel usulü kaldırılmıştır. Loncalar 1912 yılında çıkartılan kanunla tamamen ilga edilmiştir.

Burada bir noktaya bilhassa belirtmek gerekiyor. O da tamamen fonksiyonsuz hale geldikten sonra bile, birliklerin uzun süre yaşamakta direnmiş olmalarıdır. Her şeye rağmen meşrutiyete kadar İstanbul'da özellikle "pestemalcılar" esnafı arasında yaşatılmaya çalışılan ahi geleneği bu tarihten sonra bütünüyle kaybolmaktadır. Cumhuriyetten sonra çıkartılan tekke ve zaviyeleri yasaklayan kanun bu birliklerin son kalıntılarını da silip götürmektedir.

Bugün bizim de hayranlık ile incelediğimiz Ahilerin meslek ahlakına sahip esnaf ve sanatkarlarımızın sayısının hızla artması, eline, beline, diline sahip insanların sayısının toplumda çoğalması refah ve huzurumuzun teminatı olacaktır. Bunun için esnaf ve sanatkarlarımızın gönlünde zaten var olan Ahilik ruhunu canlandırmak ve yeni ustaların kulaklarına şu sözleri söyleyerek onlara işyeri açmak için ruhsat vermek gerekmektedir.

"Harama bakma, haram yeme, haram içme,

Doğru, sabırlı, dayanıklı ol.

Yalan söyleme. Büyüklerinden önce söze başlama.

Kimseyi kandırma, kanaatkar ol.

Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma.

Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken

Yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaç iken bile başkalarına

verecek kadar cömert ol.

GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ

Serdar Sağlam (*)

GİRİŞ

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde inşaatları sürdürülen 13 büyük projeden medyanaya gelmektedir. Bu projelerin 7'si Fırat, 6'sı Dicle nehirleri üzerinde bulunmaktadır.

GAP Projesi 21. Yüzyılda az bir zaman kala ülkemiz açısından büyük bir ümit ışığı gibi görülmektedir. Bu proje ile yeraltı suları dahil olmak üzere yaklaşık 1,8 milyon hektar arazinin sulanması ve 22 milyar kwh/yıl elektrik enerjisi istihsal edilmesi planlanmıştır (1).

GAP denilince sadece enerji ve sulama tesisleri anlaşılmalıdır. GAP barajlar, hidroelektrik santralleri, ve sulama tesisleri ile birlikte her çeşit alt yapı dahil olmak üzere, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerden kurulu geniş bir gelişme projesidir (2).

GAP'ın faaliyete geçmesinden sonra ülkemiz tarım ürünlerinin istihsalini ikiye katlar-ken, tarıma yönelik sanayisini güçlendirecek, işsizlik azalacak, adeta Türkiye'ye bir Türkiye daha katılmış olacaktır. Toprakları ülkemizin birçok yerine göre hayli verimsiz sayılan, nadasa bırakılmaktan dolayı birkaç yılda bir ürün alınan ve kuraklık yüzünden ekim yapılmayan pek çok saha da sulu tarıma açılacaktır. Sulu tarım bu bölgeye senede 2-3 defa ekilebilen toprakları hediye edecektir. Hatta, bölgenin iklimi dahi sulama ile değişecektir. Fakat bütün bunların yanında bu bölge başta olmak üzere ülkemizin zor ve buhranlı günler geçirebileceğini de gözden uzak tutmamak gerekir. Batının 200 yılda aldığı mesafeyi 30-40 yılda alan Türkiye'nin geçirdiği sıkıntıları gözönüne getirirsek, aynı mesafenin belki on katını 8-10 senede atlatmak durumunda kalacak olan Güneydoğu Anadoluyu pek çok problemin beklediğini düşünmek gerekir. Şu günlerde henüz nüfus tahminleri yapılmış; fakat bölge ve şehir planlamasına geçilmemiş olduğundan sıhhatli sonuç alınmadığını düşünebiliriz. Buna karşılık, GAP projesinin bütün inşaatının sona ermesinin akabinde bölge nüfusunun birkaç kat artacağını söyleyebiliriz. Bu çerçeve içerisinde, birdenbire ortaya çıkacak dev şehirler, hızla artan nüfus, bu bölgenin cazibesine kapılmış işsizler ordusu, maceracılar, hemen zenginleşiveren köylüler, dağılan aşiretler ve ataerkil yapılar çok uzak köylerde ortaçağ hayatı yaşarken, kendilerini sanayi toplumunun ortasında buluveren insanlar ve bunun gibi ilk bakışta bile akla gelebilecek daha pek çok mesele bu bölgenin ve Türkiye'nin başını epey ağrıtaçağa benzemektedir.

O halde GAP Projesi sadece sulama ve enerji hatta bunlara ait alt yapı ve şehirleşme tarım ve ulaştırma gibi faktörlerden ibaret değil, içerisinde bir yığın sosyal ve kültürel meselelerin de yer aldığı daha geniş bir proje olmalıdır.

Fakat her ne olursa olsun, GAP projesi son tuğlanın da yerine konulacağı 2010'lu yıllara kadar ki, 20-30 senelik dönemin gündemindeki en önemli mesele olacaktır. Bu yılları "GAP'lı" yıllar demek pek yanlış olmaz.

(*) Sağlam, H.Ü. Sosyoloji Bölümü Arş. Görevlisidir.

A- GAP PROJESİ

a) GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ:

Bu çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesini sadece GAP çerçevesinde sınırlandıracağız. Güneydoğu Anadolu Bölgesi 74.000 km.'lik bir bölge sahasına sahiptir. Bu alan içinde batıdan doğuya Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, siirt bulunmaktadır (3). GAP projesinin sınırları arasına ise; Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır'ın tamamı ve Gaziantep, Siirt ile Adıyaman'ın bir kısmı girmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesine karasal bir step iklimi hakimdir. Akdeniz ikliminin tesiri batıdan doğuya doğru azalır ve karasal bir niteliğe bürünür. Üç yaz ayı, haziran, temmuz, ağustos ve eylül sıcaklık ortalaması 25'den fazladır. Güneydoğu'Nun yaz kuraklığı 6 ay sürer. Şanlıurfa'da üç yaz ayında ve eylülde yağış ortalaması 2 mm.Yi geçmez (4).

Yıllık ısı ortalamaları Diyarbakır'da 15,7, Mardin'de 16 Şanlıurfa'da 18,2 civarındadır (5). Bölgedeki yaz mevsiminin uzunluğu ve buna bağlı olarak buharlaşmanın yüksekliği kuraklığın temel sebebidir.

Yıllık yağış ortalaması güneyde Harran ve Birecik civarında 400'mm.'nin altında, kuzeye doğru 500 ve hatta 400 mm'ye kadar çıkmaktadır. Ceylanpınar 271 mm., Mardin 635 mm., Nusaybin 454 mm., Şanlıurfa 452 mm., Diyarbakır ise; 487 mm.'dir (6).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en önemli özelliği, ülkemizin en fazla düzlüğe sahip bölgesi olmasıdır. Fırat ve Dicle'nin kıyı ovaları ile birlikte Suruç, Harran, Çeylanpınar, Nusaybin ve Silopi ovaları proje içinde yer almaktadır.

b) GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ TEKNİK ŞEMASI:

Güneydoğu Anadolu Projesinin ilk çalışmaları 1936'da Fırat nehrinin Keban boğazındaki akım ölçümleri ile başlatıldı. 1960'larda genişletildi. 1970'de Aşağı Fırat'ın fizibilite çalışmaları tamamlandı. Daha sonra Fırat Dicle'nin öteki projeleri eklenerek GAP günümüzdeki durumuna ulaştı.

GAP bölgesi bugünkü haliyle Türkiye'nin üretim potansiyeli ile karşılaştırıldığında aşağıdaki tabloya yakın bir görüntü ortaya çıkmaktadır.

GAP KAYNAKLARI

	Türkiye Toplamının
Proje Alanı	Onnda biri
Nüfus	Onbirde biri
Sulanabilir Arazi	Dörtte biri
Yeraltı Suları	Dörtte biri
Hidroelektrik Enerji	Dörtte biri
Petrol	Tamamı
Fosfat	Tamamı

Fakat bu potansiyelin sulamada ancak %2'si, enerji üretiminde ise, % 02'si geliştirilebilmiştir.

Gap sisteminin Fırat nehri üzerinde yedi, Dicle üzerinde ise altı projeden meydana geldiğini söylemiştik. Bu projeler:

GAP ALT PROJELERİ

	ENERJİ ÜRETİMİ (Gwh/Yıl)	SULANACAK ALAN (ha)
1. Aşağı Fırat	8.245	706.208
2. Karakaya	7.354	—
3. Sımr Fırat	3.170	—
4. Suruç Baziki	107	146.500
5. Göksu Araban	—	82.685
6. Adıyaman-Kâhta	509	74.410
7. Gaziantep	—	89.000
8. Dicle Kralkızı	444	126.080
9. Batman	483	37.744
10. Batman Silvan	670	213.000
11. Garzan	315	60.000
12. İhsu	3.830	—
13. Cizre	1.000	121.000
TOPLAM	26.127	1.656.627

Fırat alt sistemi içinde 1974'de hizmete giren Keban barajı ile 1986'da su tutmaya başlayan Karakaya dışında en önemli öge Aşağı Fırat Projesidir.

1— Aşağı Fırat Projesi, Atatürk Barajı, Urfa-Harran sulaması, Mardin-Ceylanpınar sulaması, Siverek-Hilvan Pompaj sulaması, ve Bozova pompaj sulamasından meydana gelmektedir. Bu proje ile 8.245 milyar kwh enerji üretilmesi ve 706.208 hektar arazi sulanması planlanması planlanmaktadır.

a) Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santrali:

1990 yılında hizmete girmesi beklenen Atatürk Barajı ülkemizin en büyük barajı ve hidroelektrik santrali olacaktır. Kullanılabilir su miktarı yılda 12 milyar m³ civarında olan baraj yılda 8,1 milyar kwh/elektrik enerjisi üretecektir. Atatürk Barajı toprak kaya dolgu tipinde 179 m. yüksekliğindedir.

b) Bu proje çerçevesi içerisindeki Şanlıurfa tünel sistemi ise, her biri 26.4 km. uzunluğunda ve 7.62 metre iç çapında beton kaplama iki tünelden ibaret olup dünyanın bu alandaki en uzun tünel sistemidir.

c) Şanlıurfa Hidroelektrik Santrali:

Şanlıurfa tüneli çıkışından sonra ana iskele kanalı üzerinde ve senede 124 milyon kwh/elektrik enerjisi istihsal edecektir.

2— Karakaya Projesi:

İnşaatına 1976 yılında başlanan Karakaya barajı ve Hidroelektrik santrali beton komer tipinde, su depolama hacmi 9,6 milyar m³ ve senelik elektrik enerjisi istihsalı de 7 milyar

354 milyar kwh'dir.

1986 Haziranında su tutmaya başlayacak olan baraj 1989'da devreye girecektir.

3- Sınır Fırat Projesi:

a) Birecik barajı ve H.E.S., kurulu gücü 672 mw. ve yıllık enerji üretimi 2.518 milyon kwh.

b) Karagamiş Barajı ve H.E.S.,

4- Suruç-Bazıkı Projesi:

146.500 hektarlık arazi sulanacaktır.

5- Adıyaman-Kahta Projesi:

4 adet baraj ve 5 adet hidroelektrik santralinden meydana gelmektedir.

Yıllık enerji toplamı 509 milyon kwh ve sulanacak arazi 77 409 hektar olacaktır.

6- Adıyaman-Göksu-Araban Projesi:

Bu proje ile 71 600 hektar alan sulanacaktır. Proje içindeki Çataltepe barajı da planlama safhasındadır.

7- Gaziantep Projesi:

Bu proje ile toplam 89.000 hektar arazi sulanacaktır. Proje kapsamında Hancağız, Kayacık ve Kemlin barajı bulunmaktadır.

8- Kralkızı-Dicle Projesi:

a) Kralkızı Barajı ve H.E.S., bu proje ile 126.000 hektarlık alan sulanacak ve 142 milyon kwh elektrik enerjisi elde edilecektir.

b) Dicle Barajı ve H.E.S.:

298 milyon kwh. elektrik enerjisi elde edilecektir.

9- Batman Projesi:

Bu proje 185 mw kurulu güç ile yılda 483 milyon kwh elektrik enerjisi elde edilmesini hedef almıştır. 38.000 hektar arazi de sulanacaktır.

10- Batman-Silvan Projesi:

160 mw kurulu güç ile 1150 X10 kmw enerji istihsal edilecektir.

11- Garzan Barajı ve H.E.S.

60.000 hektarlık arazi sulanacaktır.

12- Iısu Projesi ve H.E.S.:

Kurulu gücü 1200 mw ve 3830 milyon kmw elektrik enerjisine sahiptir.

13- Cizre Barajı ve H.E.S.:

89.000 hektarlık arazi sulanacak ve 240 mw kurulu güç ile 1.208 milyon kwh. elektrik elde edilecektir.

Bunun yanında GAP alanında olmakla birlikte münferit projeler vardır. Bunlar; Hacı-

dır projesi, Mardin-Derik-Dumlucu Projesi, Silvan sulaması, Silopi-Nerdiş Projesi, Garzan-Kozluk projesidir.

Projesi hazır olan veya planlama, master plan veya ön etüd aşamasında olan projeler şunlardır;

Çınar-Göksu projesi, Çınar Dilaver projesi, Dipni ve Mardin-Silopi projesi Sulama projelerini bir tablo üzerinde şu şekilde sıralayabiliriz:

KAYNAK ADI	NİTELİĞİ	İŞLETME TARİHİ	ALANI (ha)
Fırat Göksu Araban	Tabi Akış	2010	82.700
Fırat Adıyaman Kahta	Tabi Akış	2010	74.410
Fırat Baziki	Tabi Akış	2010	44.900
Fırat Bozova	Pompa	2010	55.300
Fırat Sivenek Hilvan	Pompa	2010	180.300
Fırat Gaziantep	Tabi Akış	2010	89.000
Fırat Suruç	Tabi Akış	2010	101.600
Fırat Harran	Tünel	1989	328.608
Fırat Mardin Ceylanpınar	Tünel	2010	328.608
Dicle Sağ Sahil	Tabi Akış	2010	126.0
Dicle Sol Sahil	Tabi Akış	1996	213.000
Dicle Batman Sağ Sahil	Tabi Akış	1996	18.758
Dicle Batman Sağ Sahil	Tabi Akış	2010	18.968
Dicle Garzan	Tabi Akış	2010	60.000
Dicle Nusaybin	Tabi Akış	1993	19.000
Dicle İdil	Tabi Akış	1993	70.000
Dicle Silopi	Tabi Akış	2010	32.000

c) GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ VE TARIM:

Güneydoğu Anadolu projesinin gerçekleşmesi ile birlikte tarım ürünlerinde çok büyük artışlar olacaktır.

Bazı ürünlerden beklenen artışların şu şekilde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir:

ÜRÜNLER	1984 TÜRKİYE ÜRETİMİ	GAP İLE BEKLENEN NET ARTIŞ
Pamuk (lif)	580.000	685.402
Tütün	177.529	18.888
Pancar	14.308.375	4.098.895
Yağlı Tohumlar	1.807.904	1.327.820
Mısır	1.500.000	117.869
Pirinç	168.000	141.838
Sebze - Bostan	12.398.950	3.513.842
Hayvan Yemi	4.836.454	1.092.898
Bağ	3.300.000	47.922
Antep Fıstığı	23.000	66.458
Meyve	1.303.900	660.019

(9)

Görüldüğü gibi, yukarıdaki tabloda yer alan ürünlerin pek çoğu GAP öncesi bu bölgede yaygın olarak yetiştirilen ürünler arasında yer almamaktadır. Hem iklimin ılımanlaşması, hem de sulu tarıma geçilmiş olunması mahsül çeşitlerini de artıracaktır. Ülkemiz için iktisadi öneme haiz olan sebze ve meyva çeşitleri göz önüne alınarak ona göre ürünler seçilmesi hususunda çalışmalar yapılmaktadır. Yukarıdaki tabloya tahıl tarımını da ilave edersek karşımıza yine benzeri manzara çıkacaktır. Fakat Çukurova bölgesinde tahıllar daha çok kış tarımı içerisinde düşünüldüğünden GAP'ta da aynı durum söz konusu olacaktır. Yani kışın tahıllar, yazın ise sulu tarımın gereği olarak soya, mısır, yer fıstığı, susam vs. yetiştirilebilecektir.

Tarım ürünlerindeki bu artışı diğer faktörleri hesaba katmadan sadece ziraatin kendi kuralları açısından yaklaşırsak, şu meseleler öncelikle bizleri beklemektedir, yahut ziraatçi-

ler bu konular üzerinde durmaktadırlar. Arazinin düzleştirme çalışmaları, yetiştirilecek mahsül çeşitlerinin seçimi,

d) GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE NÜFUS HAREKETLERİ:

1985 sayımına göre Ülkemizin nüfusu toplam 50.664 458 kişi olarak tesbit edilmiştir. Bu nüfusun 23.798.701'i şehirlerde 26.865.575'si ise köylerde yaşamaktadır. 1980-1985 seneleri nüfus artış hızı %24,88'dir. (10)

Bölgeler itibariyle de en yüksek nüfus artış oranı da %39,96 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde görülmüştür. Şanlıurfa en hızlı nüfus artışına sahip il olarak birinci sırayı alırken, Diyarbakır da ilk beş ile arasında yer almıştır.

İLLER	% 0
Şanlıurfa	55.38
Kocaeli	43.68
İstanbul	41.76
İçel	40.64
Diyarbakır	36.61

GAP illeri nüfuslarını da şu şekilde görebiliriz.

TOPLAM	1985	1980	1985
Adıyaman	346.892	367.595	430.728
Gaziantep	715.936	808.695	966.490
Mardin	519.687	564.967	652.069
Şanlıurfa	597.277	602.736	795.034
Diyarbakır	651.233	778.150	934.505
Siirt	381.503	44.583	524.741
			4.303.567

	ŞEHİRLER	KÖYLER
Adıyaman	150.991	297.773
Gaziantep	642.938	323.552
Mardin	244.000	408.069
Siirt	237.014	287.727
Diyarbakır	472.055	462.450
Urfa	401.450	393.584
	2.146.448	2.155.119

Sonuç olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde de Türkiye ortalamalarına yakın rakamlar çıkmaktadır. Gaziantep'te şehirlerin nüfusu çok ağır basarken, Mardin ve Adıyamanda köy nüfusunun çok fazla olduğu dikkati çekiyor. Bunun dışında diğer illerin köy ve şehir nüfuslarının pek fazla olmadığı görülüyor.

Türkiye'de zaman zaman nüfus tahmini araştırmaları yapılmaktadır. Bunlardan ilki 1974 senesinde düzenlenmiştir. Bu tahminlerde model olarak 1963'de İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi uzmanlarından Dr. Ernest H. Jurkat tarafından yapılan ve şehir nüfus tahminlerinden bir model geliştirilmişti. Daha sonra benzeri bir çalışma da 1975 senesinin nüfus sayım sonuçları dikkate alınarak gerçekleştirilmişti. (11).

Bu tahmine göre, 1975 yılında 16.865.000 şehirli nüfus yirmibeş yılda ortalama %5,16 artış göstererek 2000 yılında 61.255.000 kişiye ulaşacaktı. Buna paralel olarak şehir sayısında da önemli artış olacağı, dönem başında 278 olan şehir sayısına 276 yeni şehrin dahil olmasıyla 2000 yılında 554'e ulaşacağı tahmin edilmişti.

1975'de toplam nüfusun %41,8'i şehirlerde yaşarken, 1980'de %48,2, 2000 yılında ise %91,6'sının şehirlerde bulunacağı tahmin edilmekteydi. (12).

Şimdi bu araştırmanın bizi asıl ilgilendiren kısmı illere göre yapılan tahminlerden GAP. a dahil olanlar olacak.

İllerin Şehir Nüfus Tahminleri (Bin Kişi)
(1980-2000)

	1990	1995	2000
Adıyaman	200	298	416
Diyarbakır	563	735	969

Gaziantep	993	1.333	1.768	
Mardin	256	336	446	
Siirt	274	349	443	
Urfa	553	710	899	
	2859	3.761	4.941	(13)

Bu çalışmalar yapılırken GAP projesinin hesaba katılmamış olması hemen dikkati çekmektedir.

Şu anda GAP projesi için nüfus tahminleri de Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatına bu bölge ile ilgili araştırmaları yürüten ünite yetkilileri tarafından 3 şekilde birbirlerinden farklı olarak yürütülmektedir. Bunlardan birincisi Türkiye Hesaba katılmadan sadece bölgenin kendi içerisindeki nüfus artışı, ikincisi ise göçler dikkate alınarak ve diğeri ise bütün Türkiye göz önüne alınarak hazırlanan nüfus tahminleridir.

Bu tahminlere göre, "GAP kapsamına giren illerin 1980-1985 dönemi nüfus artış hızlarının gelecek yıllarda da aynen devam edeceği varsayımı altında yapılan tahminlere göre; 1985 yılında 4,4 milyon olan GAP illeri toplam nüfusu 2000 yılında 8.6 milyona, 2010 yılında da 13,3 milyona ulaşacaktır. 2010 yılında Türkiye toplam nüfusunun 80 milyon olacağı tahmin edildiğinde toplam nüfusun %16,6'sı GAP bölgesinde yaşıyor olacaktır. Bütün bu projelerin devreye girmesi ile bölge muhtemelen göç veren niteliğini kaybedecek, göç alır bir niteliğe bürünecektir. Bu görüş çerçevesinde bölgenin tahmin edilen 13,3 milyonluk nüfusu daha da yüksek olabilecektir (14).

Türkiye'deki şehirleşmenin karakteri ele alındığında sanayileşmenin çekiciliğinden ziyade kırsal itiminden kaynaklanan bir şehirleşmenin söz konusu olduğu görülür. Bu bölge belki tarım ve tarıma dayalı sanayileşme ve şehirleşmenin getirdiği yeni iş alanları ile göç merkezi haline gelecektir. Fakat bölge nüfusunun beklenenden çok fazla olması da ihtimal dahilindedir.

Aşağıdaki araştırma da Güneydoğu Anadolu projesi alanında gerçekleştirilen sulamaların yaratacağı istihdam ve kırsal nüfusu üzerinde bir tahmin çalışmasıdır.

YILLAR	YENİ ÜRÜN DESENİNDE İSTİHDAM	ESKİ ÜRÜN DESENİNDE İSTİHDAM	TARIMSAL ALANDA EK İSTİHDAM	EKLENEN KIRSAL NÜFUS
1991	133.120	109.997	94.000	196.611
1995	344.947	109.997	264.970	554.214
2000	207.337	60.814	146.523	306.469
	157.845		111.547	233.313
2010	142.315	41.743	100.572	210.397
TOPLAM	3.507.778	1.028.871	2.478.867	5.184.820

(15)

Bu grafiğe göre eklenecek nüfusun. 5.184.829 kişilik kısmı ilave kişi olarak tahmin edilmiştir. Bu nüfus kırlık bölgeye yerleşecektir. Böylece kırlık bölgelerde de şehirlerde olduğu gibi yeni yerleşme şekilleri doğacaktır. Bunun yanında tıpkı Çukurova'da olduğu gibi mevsimlik işçilik te ortaya çıkacaktır.

GAP bölgesi ve Adana'da toprakta çalışan ailelerin dağılımı:

	Kiracı Aileler	Toplam Aile	Topraksızların Bütüne Oranı (%)
Adıyaman	2037	49.430	22.07
Diyarbakır	255	101.336	45.28
Gaziantep	11.476	51.729	35.02
Mardin	4.035	85.844	43.22
Siirt	376	56.602	44.95
Şanlıurfa	433	73.576	42.33
TOPLAM	18.615	416.470	40.27
Adana	14.154	175.199	15.04

1950 Tarım alanlarının işletme büyüklüklerine göre dağılımı;

A; Toplam aile sayısı yüzdesi

B; Toplam tarım arazisi yüzdesi

TARIMSAL ARAZİ BÜYÜKLÜKLERİ

	0.50	50-100	100.200	200
Diyarbakır	A 67	15	15	3
	B 30	18	34	19
Gaziantep	A 36	36	16	13
	B 5	20	15	61
Mardin	A 43	33	13	11
	B 9	20	14	58
Urfa	A 7	54	34	5
	B 3	37	41	20
Siirt	A 17	22	28	33
	B 2	11	10	84

(17)

Aynı tabloyu bir de 1966'da görelim

İLLER	0 - 50	50-100	100.200	200
Adıyaman	A 83.3	8.2	4.6	3.4
	B 25.2	16.1	16.7	42.0
Diyarbakır	A 73.4	11.8	8.2	6.6
	B 13.5	9.7	13.8	6.3
Gaziantep	A 72,1	16	7,5	4,4
	B 24.7	20,4	18,9	3,6
Mardin	A 77.9	10.6	17	49
	B 21.9	12.8	17	4.9
Urfa	A 32.9	23.4	23.8	19.9
	B 4.4	10.6	19.8	65.2
Siir	A 83.3	7.8	6.2	3.7
	B 18.2	13.1	16.1	52.1
	B 18.3			

Tarım işletme büyüklüklerinin dağılımı (1081)

İLLER	0 50	50-100	100.200	200 +
Adıyaman	A 73	13	8	5
	B 23	17	21	38
Diyarbakır	A 76	11	7	6
	B 17	11	14	57
Gaziantep	A 49	23	18	9
	B 13	18	27	42
Mardin	A 79	9	7	9
	B 24	13	19	44
Urfa	A 46	23	18	12
	B 8	14	20	59

A: Toplam aile sayısı yüzdesi

B: Toplam tarım arazisi yüzdesi

Bu tablolardan da görüldüğü gibi, toplam arazinin yaklaşık %40'lık bölümüne büyük iş-letmeler sahip olmaktadır. Birbirini takip eden bu grafiklerden önceki GAP bölgesindeki ailelerin %40'ının topraksız bulunduğu görülmektedir. Tarıma açılan bölgeler bu oranın daha da artmasına yol açabilir.

e) GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ BÖLGESİNDE EĞİTİM:

	1975		1980		1985	
	OKUMA-YAZMA		OKUMA-YAZMA		OKUMA-YAZMA	
	BİLEN	BİLMEYEN	BİLEN	BİLMEYEN	BİLEN	BİLMEYEN
Diyarbakır	40.75	59.12	41.18	58.82	52.16	47.69
Şanlıurfa	35.18	64.23	37.98	61.97	47.86	34.58
Gaziantep	54.78	45.09	57.40	42.57	70.66	28.90
Adıyaman	36.41	63.30	43.95	56.05	61.80	38.05
Siirt	34.24	65.62	36.06	63.93	50.74	48.32
Mardin	35.33	64.44	36.18	63.69	47.96	51.81

1975'lerde %40 olan okuma yazma oranı 1985'e kadar hızla artarak %60'lara yükseliyor. Fakat köylerdeki okuma yazma ve hızlı kurslarla sağlanan eğitimin sıhhatini de dikkate alırsak bu oranın daha da aşağılara ineceğini düşünebiliriz. Fakat ilk, orta ve yüksek okulların da sayı olarak ülkenin diğer bölgelerinden hiç te aşağı kalmadığını söylemeliyiz. GAP tamamlandığında yetişmiş çiftçi ihtiyacı kendisini hissettirecektir. Babadan kalma tarım usulleriyle ekim yapan köylüler artık çok fazla ve uzmanlık gerektiren mahsülleri yetiştirmek zorunda kalacaklardır.

Ülkemiz hakkında araştırma yapmış batılı yazarlar "Türk köylü" adlı çalışmasıyla Sterling ve "Türkiye" isimli eseriyle Herslag bu bölgelerdeki tarımın Hititler devrinden beri pek fazla değişikliğe uğramadığını söylerler. Çiftçiler aynı usullerle çalışmaktadırlar. Biraz mübalağalı bir iddia olmakla birlikte doğruluk payı taşıyan bu iddialar GAP'la sona ermek durumundadır.

f) GAP PROJESİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPIDA BEKLENEN DEĞİŞMELER:

AT ve GAP şu anda Türkiye'nin gündemindeki iki önemli konu olarak durmaktadır. Ortak Pazar'a girmemiz halinde de GAP'ın faaliyete geçmesinden sonra da ülkemizde çok hızlı değişimler yaşanacaktır. Fakat her ikisinin birlikte gerçekleşmesi halinde bu sürat daha da artacaktır.

Gaziantep'i hariç tutarsak GAP sınırları dahilindeki bölgeler Türkiye'nin Doğu Anadolu ile birlikte en geri kalmış yerleri arasındadırlar. Fakat GAP'ın devreye girmesinden sonra-

ki senelerde bütün yöreleri peşinden sürükleyebilecek bir potansiyele sahip olacaktır. gerikalmışlığın bu derece derinliği proje tamamlandıktan sonra yaşanacak kültürel değişme ve çatışmaların yoğunluk kazanmasında önemli rol oynayacaktır.

1960'larda 32 milyonluk bir nüfusu barındıran memleketimizin 2000 yılında 64 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Kırk yıllık bir zaman dilimi içerisinde nüfusu ikiye katlanacak olan ülkemizin bugüne kadar yaşadığı ve yaşayacağı çalkantılar göz önüne getirilirse, benzeri meseleleri daha kısa zamanda yaşamak durumunda kalabilecek olan GAP bölgesinin geçireceği merhaleler daha iyi anlaşılabilir. Elbetteki GAP bölgesi Türkiye'nin dışın-da değildi. Çalkantılardan bu bölgeler de paylarına düşeni aldılar.

GAP bölgesinde eskisi kadar olmamakla birlikte aşiret bağlarının güçlü olduğu bir vakıdır. Durkheim ve Tönnies'teki cemaat ilişkileri içerisinde ele alabileceğimiz ve ben şuurru yerine biz şuurunun etkili olduğu aşiret yapıları yeni zirai teknoloji karşısında sarsılacaklardır. Uzun dönemde aşiretin önde gelenleri, toprak sahipleri, olurken diğerleri de toprak işçileri haline geleceklerdir. Bunun yanında hızlı değişme sonunda aşiret reisleri gibi varlıklarını başka kanallarda devam ettiremeyecekler değişmeyi engelleyiciler olarak ortaya çıkabilirler. Göçerlik, ağalık, kabilecilik, kan davası değişmeye tepki gösteren unsurlardır. Bölgede yalnızlık, celahet, hareketsizlik yaygın haldedir. GAP bölgesindeki inşaatlar için dökülen para, hızlı değişimin çırkları arasında ezilecek insanlar içinde de harcanmalıdır.

Hızlı değişimin problemlerini halen yaşamaktayız. Şehirlerimizin büyük çoğunluğu gecekondu bölgeleriyle sarılmış durumdadır. Mesken meselesi halledilebilmiş bir mesele değildir. GAP bölgesinin önemli dertlerinden birini mesken ihtiyacı teşkil edecektir. Gecekondulaşmaya engellemek ve mekan inşaatı geniş bir çerçevede ele alınmalıdır. Hızlı şehirleşmenin getirdikleri konusunda Türkiye'nin belli bir tecrübesi olmuştur. Bu bakımdan bu problemlerin önüne geçmek veya daha tehlikesiz atlatmak mümkün olacaktır.

GAP bölgesinde henüz şehir planlamaları tamamlanmamış durumdadır. Bu geçikme pek çok alanda kendisini hissettirecektir. Mesela şu anda 200.000 kişilik bir nüfusa sahip bulunan Şanlıurfa çok kısa bir zaman sonra 1,5 milyona kadar çıkacaktır. Şehrin arazisi de çok fazla genişleyecek ve civardaki köy ve bucaklar şehrin sınırları içinde kalacaklardır. Fakat köylere yol ve su götürmek için faaliyet gösteren Köy Hizmetleri bu görevini hızla sürdürmektedir. Halbuki hizmet götürülen köyler yakın zamanda GAP'a dahil olmaları gibi Şanlıurfa ilinin sınırları içinde kalacaklardır. Bu takdirde dikilen elektrik direkleri tekrar sökülecek su kanalları iptal edilecek ve şehir planı çerçevesi içerisinde yeniden yapılmak zorunda kalacaklardır. Bu arada da tabii ki, emek ve kaynak boşu boşuna israf edilmiş olacaktır.

GAP tamamlandığı takdirde bölgeler arası dengesizlik de en azından doğu için ehemmiyetini kaybedecektir. Nüfusun artması burada tüketilecek mamülleri de cazip hale getireceğinden belli bir dönemden sonra nüfusunun kendi tüketiciliği ara meslekleri ve hizmet sektörünü de güçlendirecektir.

GAP faaliyete geçtiğinde bölge pazar ekonomisine tamamen açılacağından yollar ve ulaşım da önem kazanacaktır. Ulaşımın iktisadi olduğu kadar insanları kaynaştırma, kültür alışverişini de sağlamak gibi başka fonksiyonu da bulunmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde refahla birlikte yaşanabilecek acıların en aza indirilbilmesi için devletin insanına güvenmeli ve taş binalar kadar insana da yatırım yapmalıdır. Gelecek zamanlar içinde o insanların istismar edilmemesi için gayret sarfedilmelidir. Baraj-

lar ve Hidroelektrik santrallerini yapabilen bir devlet mesken meselesini de bu proje içinde düşünerek şehirler inşa edilebilmelidir. GAP bölgesinin bir altına hücum yaşamamasına çalışmalıdır.

DİPNOTLAR

- 1) Güneydoğu Anadolu Projesi, TC.E. ve T.K.Bak., DSİ Ankara, 1980,
- 2) Selver, Korkut, Fırat havzasında kaynakların rasyonel kullanımı ve ekonomik kalkınma planlaması, Nisan, 1988, DPT yay.
- 3) GAP Projesi, DSİ, Ankara, 1980.
- 4) A.g.e., s.1-5
- 5) GAP Güney Anadolu Projesi, Bilim ekibi, Teknik yazılar BİAR, s. 24.
- 6) A.g.e. s.24
- 7) Balaban, GAP Güneydoğu Anadolu Projesi Tarımsal Kalkınma Sempozyumu.
- 8) GAP Projesi, DSİ, 1986. s. 37.
- 9) Genç, İbrahim, GAP alanında tahıl tarımı, GAP Güneydoğu Anadolu Projesi-1, Urfa Harra: Kalkınma Sempozyumu, Ankara,
- 10) 1985 Genel Nüfus Sayımı, DİE, Haber Bülteni, 21.10.1986.
- 11) TC, Kentsel Yerleşmelerin Büyüme Analizleri (1950-1970) ve nüfus tahminleri (1970-1995), Yener, Semiha, -Sezer, Sever- Kocaman, Tuncer, Fünar Emel, Aralık, 1974. s.5.
- 12) Yirminci Yüzyıl sonuna kadar kent nüfus tahminleri TC.DPT. SP. Dairesi Ar. Şu. Nisan 1980.s. 20.
- 13) A.g.e. s. 24-26.
- 14) Kocaman, Tuncer, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamına giren illerin nüfus yapısı ve nüfus tahminleri, 1. Urfa-Harran kalkınma Sempozyumu, s. 615.
- 15) Ayda Eraydın, GAP'ın bölge yerleşme düzenine olası etkileri, A.g.e. s. 187.
- 16) Köy-Envanter Etüdüleri, DİE, 1981
- 17) 1950 Tarım Sayımı, DİE,
- 18) 1966 Köy Envanter Etüdüleri, DİE.
- 19) 1981 Köy Envanter Etüdüleri, DİE

– Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gelişme Planı, EMSA AŞ, İstanbul 1977.

– DESİYAB AŞ, Doğu Anadolu Bölgesi Uygun Yatırım Alanları Araştırması, Aralık, 1985.

– Canan Dülger-İlhan Dülger, Güneydoğu Anadolu Entegre Projesi Çerçevesi, DPT.

– The Southeastern Anatolia Project Master Plan Study-Plasell. Novemben 1980.

KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİ
1989 YILI BİBLİYOGRAFYASI
(SAYI: 83-86)

YAZARIN SOYADI, ADI	AY (SAYI)	SAYFA NO	KONU
ARSLAN Prof. Dr. Orhan	Ocak-Mart (83)	3-4	Kooperatifçilik Araştırma Dergimiz
ARSLAN Prof. Dr. Orhan	Temmuz-Eylül (85)	3	Bilimsel Araştırmalar ve Kooperatifçilik
AYKAÇ Yrd. Doç. Dr. Burhan	Ocak-Mart (83)	5-22	Kooperatiflerde Halkla İlişkiler
BAĞÇECİ Av. Mehmet	Ekim-Aralık (86)	38-40	Panel Tebliği
BAĞLI Yaşar	Nisan-Haziran (84)	32-39	Tarım Satış Kooperatiflerinin Reorganizasyonu
BAYRAKTAR Yrd. Doç. Dr. Meltem	Temmuz-Eylül (85)	19-26	Farklı Gelir Düzeyindeki Ailelerin Tasarruf ve Yatırıma Yönelik Karar Verme Biçimleri Üzerine Bir Araştırma.
BAYRAMOĞLU Nihat	Nisan-Haziran (84)	29-31	Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Finansman Politikası
BİLGİN Dr. Vedat	Temmuz-Eylül (85)	38-45	Sanayi ve Toplum Yapısına Bağlı İktisadi ve Sosyal Süreçler
ÇALIK Yrd. Doç. Dr. Temel	Ocak-Mart (83)	54-60	İnsangücü Planlaması ve Konunun Kalkınma Planlarında Ele Alınışı
CALIK Yrd. Doç. Dr. Temel	Temmuz-Eylül (85)	46-53	Yönetim Açısından Eğitimin Anlam ve Önemi.
DEMİRCİ Prof. Dr. Rasih	Ekim-Aralık (86)	25-30	1163. Sayılı Kooperatifler Kanununda Yapılan Değişiklikler
DİKİCİ Engin	Nisan-Haziran (84)	20-23	Birliklerin Hukuki Yapısı, İşleyişi ve Devlet Destekleme Alımları
EDİK Yılmaz	Ekim-Aralık (86)	31-37	1163 Sayılı Yaşa Değişikliğinin Olumlu ve Olumsuz Yönleri-Değişiklik Önerileri ve Kooperatifleşme Politikamız.
EKİNCİ Dr. Yusuf	Ekim-Aralık (86)	51-61	Ahilik ve Esnaf Ahlakı
ER Prof. Dr. Celâl	Ocak-Mart (83)	23-37	Değişik Soya Çeşitlerinde Bakla Bağlama Yüksekliği ve Verimin Karşılaştırılması.
ER Prof. Dr. Celâl	Temmuz-Eylül (85)	4-18	Yeni Üretim İzni Verilmiş Şeker Pancarı Çeşitlerinin Önemli Zirai Karakterleri Üzerine Araştırmalar

---

FİGEN Esen	Ekim-Aralık (86)	17-20	1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu Değişikliği
GAZANFER Dr. Sabahattin	Nisan-Haziran (84)	5-19	Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası Karşısındaki Durumu.
GÖKDEMİR Faik	Nisan-Haziran (84)	40-44	Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Yurtiçi Pazarlama ve İç Fiyat Hareketleri Üzerindeki Etkileri.
GÖRMEZ Dr. Kemal	Ocak-Mart (83)	48-53	Türkiye'de Konut Kooperatifçiliği ve Belediyeler.
GÖRMEZ Dr. Kemal	Nisan-Haziran (84)	3-4	Kooperatifçilik Meseleleri ve Türk Kooperatifçilik Kurumu.
GÖRMEZ Dr. Kemal	Temmuz-Eylül (85)	27-37	Türkiye'de Şehire İntibakı Engellenen Sebepler.
KARACABEY Yrd. Doç. Dr. Abdi	Ocak-Mart (83)	38-47	Türkiye ve Avrupa Topluluğunda (AT) Süt Sektörü ve Kooperatiflerin Önemi.
KOOPERATİFÇİLİK KÜÇÜKALTAN N. Uğur	Ekim-Aralık (86)	3-5	Yayınlarımız Üzerine.
	Ekim-Aralık (86)	45-50	1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda Yapılan Değişiklikler Üzerine
NİKSARLI Muammer ÖNADIM Kasım	Ekim-Aralık (86)	41-44	Tebliğ
	Ekim-Aralık (86)	21-24	1163 Sayılı Kooperatifler Kanununu Kısmen Değiştiren 3476 Sayılı Kanunun Getirdikleri Yenilikler ve Olumsuz Yönleri.
ÖRS Fahri Halil	Ekim-Aralık (86)	8-11	Paneli Açış Konuşması
ÖZDEMİR Kâmil	Ekim-Aralık (86)	6-7	Paneli Açış Konuşması.
SAĞLAM Serdar	Ekim-Aralık (86)	62-75	Güneydoğu Anadolu Projesi
TAVŞANCIL Melahat	Ekim-Aralık (86)	12-16	1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda 3476 Sayılı Kanunla Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi ve Yeni Değişiklik Önerileri
ÜNAYDIN Rifat	Nisan-Haziran (84)	24-28	Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Tarımsal Üretimi ve Tarıma Dayalı Sanayiinin Gelişmesindeki Etkileri.

DERGİLERİMİZİN ABONE BEDELİ VE REKLAM TARİFESİ

Her yıl yeniden belirlenen dergilerimizin abone bedeli ve reklâm tarifesi bu defa aşağıda gösterildiği şekilde tesbit edilmiştir.

YILLIK ABONE BEDELİ (1990 Yılı İçin)	KARINCA (TL)	KOOPERATİF ÇİLİK (TL)	COOPERATION IN TURKEY (TL)
-----:	36.000.-	20.000.-	20.000.-
REKLAM TARİFESİ (1990 Yılı İçin)			
----- :			
Ön iç kapak (Renkli)	1.500.000	600.000	2.000.000
Ön iç kapak (Tek Renk)	1.400.000	400.000	—
Arka dış kapak (Renkli)	1.500.000	600.000	2.000.000
Arka dış kapak (Tek Renk)	900.000	550.000	—
Arka iç kapak (Renkli)	1.350.000	600.000	2.000.000
Arka iç kapak (Tek Renk)	1.200.000	350.000	—
İç tam sayfa (Tek Renk)	600.000	300.000	1.200.000 (Renkli)
İç 1/2 sayfa (Tek Renk)	550.000	—	800.000 (Renkli)
İç 1/4 sayfa (Tek Renk)	450.000	—	600.000 (Renkli)

ADRES

Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi No. 38/A
Tel: 131 61 25 - 131 61 26
Kızılay/ANKARA

HAVALE : T.C. Ziraat Bankası Kızılay Şubesi
Hesap No. 4--ANKARA

1- Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik -VI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliği ve Tartışmaları – (2 Cilt)	1.000
2- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları (VII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliği)	1.400
3- Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmasında Kooperatiflerin Rolü	1.000
4- Tüketicinin Sorunları ve Kooperatifçilik	1.000
5- Altın Yapan Köy (Tercüme)	1.000
6- Kooperatif Şirketler (Yayın No. 30)	600
7- Co-operatives In Developing Countries And Turkish Experience (Yayın No. 32)	1.000
8- Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları (Yayın No. 34)	1.000
9- Az gelişmiş Ülkelerde Kooperatif ve Devlet (Yayın No. 36)	1.000
10- Kooperatifçilik ve İlkokul (Yayın No. 38)	600
11- Kooperatiflerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü (VIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliği) (Yayın No. 39)	1.400
12- Kooperatifçilik Bilgisi (Yayın No. 40)	1.000
13- Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği (Yayın No. 41)	600
14- Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliği- (Yayın No. 42)	1.400
15- Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler (Yayın No. 43)	800
16- X. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliği (Yayın No. 44)	1.000
17- Atatürk ve Kooperatifçilik (Yayın No. 45)	800
18- The Co-operative Movement In Turkey And Its Exopted Development (Yayın No. 46)	1.000
19- Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları (Yayın No. 47)	800
20- Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri (Yayın No. 48)	2.000
21- Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları (Yayın No. 49)	2.000
22- Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim (Yayın No. 50)	800
23- Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu (Yayın No. 51)	1.000
24- Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinde Grup Tarımının Ekonomik Analizi (Yayın No. 52)	2.400
25- Vakıflar Tüzüğü (Yayın No. 53)	1.000
26- Karınca Dergisi Kooperatifçilikle İlgili Bibliyografya (Yayın No. 55)	2.000
27- XI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi- Tebliğler (Yayın No. 57)	4.000
28- XI. International Turkish Cooperative Congress- Papers- (Yayın No.59)	4.000
29- Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri (Yayın No. 60)	4.000
30- Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği (Yayın No. 61)	2.500
31- Marketing Functions On Foreign Trade In Turkey And In The United States Of America (Yayın No. 63)	4.000
32- "Dünyada Mekan" Konut Kooperatifleri Semineri- Tebliğler- (Yayın No. 64)	2.000
33- "Altın Bilezik" Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri Semineri- Tebliğler- (Yayın No. 65)	1.600
34- "Bir Lokma Bir Hırka" Tüketim Kooperatifleri Semineri- Tebliğler (Yayın No.66)	2.000
35- XII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi- Tebliğler- (Yayın No. 68)	5.000
36- XII. International Turkish Cooperative Congress- Papers- (Yayın No. 69)	5.000
37- Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirler- Araştırma - (Yayın No. 70)	3.000
38- Anadolu Basınında Kooperatifçilik (Yayın No. 71)	3.000
39- Bütün Değişiklikleriyle Kooperatifler Kanununun (Yayın No. 72)	2.000
40- Türkiye'deki Sendikal Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Gelişme İmkânları -Araştırma (Yayın No. 73)	7.500
41- Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Yapısı ve Ülke Ekonomisindeki Yeri- Seminer Tebliğler (Kooperatifçilik Dergisi Özel Sayısı: 48)	5.000
42- Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesinde Entegrasyonu-Seminer tebliğleri (Yayın No. 74)	2.500

Yayın İsteme Adresi: Türk Kooperatifçilik Kurumu Mithatpaşa Cad. No. 38/A-Kızılay/ANKARA
Tel: 131 61 25 – 131 61 26

Yayın Bedeli Yatırmak
İçin Banka Hesap No: T.C. Ziraat Bankası Kızılay Şb. 304/4 - ANKARA

NOT: PTT ile yayın isteyenlerin; PTT masrafı dahil yayın bedelini hesabımıza yatırdıklarına dair makbuzlarını talep dilekçelerine eklemeleri

KARADENİZ BİRLİK

ÜRETİCİYE
DESTEK

TÜKETİCİYE
HİZMET

AYÇİÇEK
YAĞI

Merkez

Fabrika

Ticaret ve Sanayi Odası Binası
Kat : 4-5-6-7 SAMSUN
Tel : (9-36) 12 83 80 (6 Hat)
Telex : 82 030
Fax : (9-36) 11 03 78

Elazığ-Malatya Karayolu
23 Km. ELAZIĞ
Tel : (9-81 35) 13 41 - 10 96
Fax : (9-81 35) 13 42

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of the Turkish Co-operative Association, it is published four times a year. The subscription price to the review is S 4 a year, air mail included, Correspondance relating to the review should be sent to "Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey"
The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of
The Turkish Co-operative Association

Hüsni POYRAZ

Editor - in - chief

Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Editorial Board

Prof. Dr. Celâl ER

**Prof. Dr. Orhan ARSLAN - Prof. Dr. Orhan ARSLAN - Erol DOK
Alâaddin KORKMAZ - Dr. Kemâl GÖRMEZ**

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Hüsni POYRAZ	: President
Dr. Şenol ERDOĞAN	: Vice President
Turan TEKELİ	: Treasurer
Assis.Prof.Dr.Burhan AYKAÇ	: Member
Dr. Hüseyin BÜYÜKŞAHİN	: "
Yalçın DOĞAN	: "
Dr. Yusuf EKİNCİ	: "
Prof.Dr. Celâl ER	: "
Ünal GÖKALP	: "
Ayhan İNAL	: "
Kâmil ÖZDEMİR	: "
Kaplan YILDIZ	: "
Sezai YÖRÜK	: "
Niyazi YÜKSEL	: "

BOARD OR AUDITORS

Nail TAN	: President
Nihat BAYRAMOĞLU	: Member
Dr. Mustafa DOYUK	: Member

HALKBANK, Türk ekonomisinde çok önemli bir yer işgal eden esnaf ve sanatkârlarımızı, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerimizi, serbest meslek sahiplerimizi krediler açarak desteklemek göreviyle kurulmuş bir bankadır... Ülkemizin bu görevi üstlenmiş tek bankasıdır.

HALKBANK

Çalışana... üretene kaynak.